

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Anželika Kriaučiūnienė

Mindaugas Samoška

**MIGRACIJOS IR NEDARBO LYGIO LIETUVOJE
PRIKLAUSOMYBĖS TYRIMAS**

MAGISTRO DARBAS

Šiauliai 2009

SANTRAUKA

Anželika Kriauciūnienė, Mindaugas Samoška

Migracijos ir nedarbo lygio Lietuvoje priklausomybės tyrimas

Magistro darbas.

Magistro darbe atlikta 2003 – 2008 metų migracijos ir nedarbo lygio Lietuvoje priežasčių analizė bei numatyta jų priklausomybė vienas nuo kito. Darbe išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai ir praktiniai migracijos, bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio duomenys Lietuvoje ir jos apskrityse. Taip pat pateikta duomenų analizė pagal amžiaus grupes, lytį, išsilavinimą, šeimyninę padėtį, emigrantai pagal būsimą gyvenamą vietą. Apskaičiuoti atitinkami indikatoriai padėjo įvertinti kai kurių rodiklių reikšmingumą, sudaryti tiesinės regresijos lygtį ir nubraižyti jos grafikus, kurie atspindi prognozuojamą imigrantų skaičių, kai žinomas bedarbių skaičius. Padidėję emigracijos tempai Lietuvoje yra viena iš priežasčių dėl ko sumažėjo tuo metu nedarbo lygis. Taip pat esantis nedarbas yra viena iš migracijos priežasčių, todėl galima teigti, kad migracija yra stipriai susijusi su nedarbu.

SUMMARY

Anzelika Kriauciuniene, Mindaugas Samoska

The Analysis Of The Dependency Upon The Migration and The Level Of Unemployment In Lithuania

Master's work

In this master's work the analysis of the reasons of the migration and the unemployment level in Lithuania in 2003-2008 is given. There is discussed the dependence on each other. The data about the unemployment level, about the number of unemployed people and the migration in Lithuania is analyzed and systematized referring to the information from different works of Lithuanian and foreign authors. There is given the analysis of data according to different age groups, sex, education, family status and emigrants according to their living place. Special indicators were calculated and they helped to evaluate the significance of some indexes, to make the equation of the direct regression and to draw its diagrams which reflect the predicted number of emigrants when the number of unemployed people is known. One of the reasons why the unemployment level decreased in Lithuania at this moment is the rise of migration. The unemployment is one of the reasons of the migration, so it can be stated that migration is closely related to the unemployment.

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. MIGRACIJOS PRIEŽASTYS, PASEKMĖS IR JOS ĮTAKA NEDARBUI: TEORINIAI ASPEKTAI.....	6
1.1 Migracijos samprata	6
1.2. Migracijos formos, jas sąlygojančių pagrindinių veiksnių analizė	9
1.3. Migracijos sukeltų padarinių įvardijimas	25
1.4. Migracijos reikšmė nedarbui teoriniu požiūriu	30
2. NEDARBO, MIGRACIJOS IR JŲ TARPUSAVIO PRIKLASOMYBĖS DARBO RINKOJE TYRIMAS	39
2.1 Lietuvos darbo išteklių, jų struktūros ir kokybės tyrimas	39
2.2. Lietuvos nedarbo lygio tyrimas	43
2.3. Lietuvos migracijos situacijos analizė	54
2.4 Migracijos ir nedarbo priklausomybės nustatymas	63
3. PUSIAUSVYROS DARBO RINKOJE GERINIMO GALIMYBIŲ IR MIGRACIJOS MAŽINIMO PRIEMONIŲ TYRIMAS	75
3.1. Mikroekonominės ir makroekonominės nedarbo pasekmės	75
3.2. Nedarbo mažinimo ir pusiausvyros darbo rinkoje gerinimo priemonės.....	77
3.3. Galimybių analizė	80
Pagrindinių sąvokų analizė.....	94
LITERATŪRA	97
PRIEDAI	103

IVADAS

Tyrimo problema. 2004 m. gegužės 1 diena – viena iš svarbiausių Lietuvos istorijoje. Tą dieną Lietuva buvo priimta į Europos Sąjungą (ES). Taip atsivėrė daugiau galimybių ilgalaikiam ekonomikos ir žmonių gerovės kilimui. Vykstant deryboms dėl narystės ES, Lietuvos atstovai nemažai dėmesio skyrė laisvo darbo jėgos judėjimo klausimams, dėjo pastangas, kad Lietuvos Respublikos piliečiai galėtų nekliudomai įsidarbinti bet kurioje ES šalyje, gaudami visas socialines garantijas. Taip buvo siekiama padidinti jų gerovę ir greičiausiai – ES populiarumą visuomenėje. Iš 15 tuo metu ES priklausiusių šalių darbo rinkas naujųjų narių piliečiams atvėrė tik trys – Airija, Jungtinė Karalystė ir Švedija. Visos kitos, siekdamos apsaugoti savo darbo rinkas, įsivedė pereinamąjį laikotarpį iki 7 metų (pagal formulę 2 + 3 + 2 metai). Įsitikinusios teigiama imigracijos iš ES naujųjų šalių įtaka ekonomikai, nuo 2006 m. gegužės 1 d. darbo rinkas atvėrė Suomija, Ispanija, Portugalija ir Graikija.

Lietuvai derantis dėl narystės ES, nesitikėta, kad emigrantų srautas bus didelis. Didžiausią nerimą kėlė galimas „protų nutekėjimas“. Nepraėjus nė dvejiems metams nuo narystės ES pradžios, politikai, verslininkai ir ekonomistai pradėjo kalbėti ir apie „rankų nutekėjimą“, t. y. nekvalifikuotos darbo jėgos praradimą. Dėl emigracijos ir naujų darbo vietų kūrimo Lietuvoje labai sumažėjo nedarbas: Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės atliekamų tyrimų duomenimis, 2003 m. nedarbo lygis buvo 12,4 procento, o 2007 jau tik 4,3 procento. Tačiau su naryste ES sietinos emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai nėra pakankamai ištirtas, nors kitų su ja susijusių procesų (pvz., finansavimo iš ES struktūrinių fondų ir Sanglaudos fondo, laisvos prekybos ir pan.) pasekmės ir buvo gana plačiai nagrinėjamos (Karpavičius, 2006, p. 21).

Vis dėlto, kad būtų visapusiškai įvertinti Lietuvos narystės ES privalumai ir trūkumai, būtina įvertinti ir migracijos poveikį šalies nedarbo lygiui.

Aktualumas. Šiandieninė migracija yra didžiausias visų laikų žmonių judėjimas. Pastaraisiais dešimtmečiais šis reiškinys apima apie 200 milijonų žmonių. Tai tampa vis sudėtingesne problema socialiniu, kultūriniu, politiniu, religiniu ir ekonominiu požiūriu. Kad ir kaip būtų, nė viena valstybė neišvengia vienokių ar kitokių migracijos padarinių.

Migracijos pasekmių vertinimas priklauso nuo pasirinkto objekto, kuriam tos pasekmės matuojamos – individui, visuomenei, konkrečiai bendruomenei, valstybei ar atskirai sistemai.

Migracija yra sudėtinga ir aktuali problema, dominanti įvairių mokslo krypčių mokslininkus. Ekonomistai darbo jėgos migraciją sieja su darbo rinkos būkle - gyventojų užimtumo, nedarbo, pajamų

lygiu, socialinėmis garantijomis, taip pat bendra šalies ūkio ir socialine būkle, žmonių gyvenimo lygiu ir kt. Išskirti šių veiksnių įtaką migracijai labai sunku, kadangi jie veikia kartu ir yra susiję.

Šiuo laikmečiu migracijos problemai vis dar kreipiamas nepakankamas dėmesys, pasigendama vertinimo ir dėl migracijos poveikio atskirų šalių ekonominei bei socialinei sistemoms. Todėl teoriškai ir praktiškai itin svarbu suprasti darbo jėgos migracijos pasekmes bei padarinius tiek išleidžiančioms, tiek priimančioms valstybėms. Būtinybė atlikti tokius tyrimus ir vertinimus grindžiama požiūriu svarba, kad kiekvienos šalies gyventojus ir politikus jaudina galimi emigracijos ir imigracijos mastų šuoliai ir su tuo susijusios galimos įtampos padidėjimas kai kuriose darbo jėgos ir kapitalo rinkose, regionuose ar kitose sferose (Petrukevičienė – Benkunskienė, Ignatas, 2004).

Kaip teigia A. Kazlauskienė (2006) savo disertacijoje, ekonomistai darbo jėgos migracijos pasekmes paprastai vertina iš ekonominių veiksnių pusės, sutelkdami dėmesį į darbo užmokesčio, individualių, namų ūkių ir valstybės pajamų, socialinio draudimo mokėjimų pokyčius ir pan. Sociologai dažniausiai nagrinėja imigrantų integracijos ir adaptacijos priimančiojoje visuomenėje problemas (kultūrų sandūra, ksenofobija ir t.t.), nelegalią migraciją, pabėgėlių judėjimus ir pan. Be to, svarbu pastebėti, kad išsivysčiusių šalių tyrėjai ilgą laiką domėjosi beveik išimtinai imigracijos klausimais, kadangi būtent imigracija, o ne emigracija tose šalyse kėlė daugiau problemų, taigi buvo ir labiau rūpima tyrimų sritis.

Mokslinėje literatūroje plačiai analizuojama yra migracijos problema Lietuvoje, tačiau nėra tiksliai nustatytas migracijos poveikis nedarbui, kiek tiksliai ji įtakoja tam tikrus ekonominius ir socialinius rodiklius. A. Islam (2007) atlikęs tyrimus, bandė įrodyti, kad imigracija ir nedarbas yra stipriai susiję rodikliai.

Pasak A. Islam (2007), imigrantai gali sumažinti nedarbą, tačiau taip pat dideli imigracijos srautai sukuria stiprų lenktyniavimą dėl darbo kokybės tarp imigrantų ir čiabuvių darbuotojų. A. Islam (2007) atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad migracija nepriveda prie nedarbo, tačiau nedarbas neigiamai įtakoja imigraciją.

Kaip teigia V. R. Bencivenga, B. D. Smith (1997) migracijos problema kyla iš nepalankios pasirinkimo problemos darbo rinkose. Taigi daugybė mokslininkų siekė atskleisti migracijos ir nedarbo priklausomybę vienas nuo kito. Šiame darbe bus siekiama įrodyti migracijos ir nedarbo ryšį bei vieno priklausomybę nuo kito.

Tuo tarpu E. Nedzinskas (2008) teigia, kad imigracija senosiose ES valstybėse narėse suvokiama taip pat kaip ir didžiausias iššūkis, nes imigrantai esą užima šalies piliečių darbo vietas ir atimą jų

socialines garantijas. Migracijos problemą atskleidžia ir Vakarų valstybių griežti imigraciniai įstatymai. Didžiausią problemą senosiose ES valstybėse narėse kelia darbo jėgos antplūdis iš naujų Sąjungos narių.

Hipotezė. Padidėję 2003- 2008 metų emigracijos tempai Lietuvoje yra viena iš priežasčių dėl ko sumažėjo tuo metu nedarbo lygis. Taip pat esantis nedarbas yra viena iš migracijos priežasčių, todėl galima teigti, kad migracija yra stipriai susijusi su nedarbu.

Tyrimo objektas: migracija.

Tyrimo dalykas – migracijos ryšys su Lietuvos nedarbo lygiu.

Tyrimo tikslas - atlikti Lietuvoje migracijos ir nedarbo lygio priežasčių analizę bei numatyti jų priklausomybę vienas nuo kito.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti migracijos priežastis ir pasekmes bei jos reikšmę nedarbui.
2. Atlikti 2003-2008 metų Lietuvos migracijos rodiklių analizę.
3. Nustatyti ir įvertinti 2003-2008 metų Lietuvos nedarbo lygį.
4. Įvertinti migracijos ir nedarbo rodiklių vienas nuo kito priklausomybę.
5. Įvertinti migracijos poveikį ir pasekmes nedarbo lygiui.

Tyrimo metodika. Šiame darbe atliekama mokslinės literatūros analizė, teisės aktų apžvalga, statistinių duomenų analizė, sisteminimas, padėties charakteristika, struktūros ir dinamikos eilučių analitinių rodiklių skaičiavimas, variacijos rodiklių skaičiavimas. Statistiniai duomenys apdoroti kompiuterine MS Excel programa.

1. MIGRACIJOS PRIEŽASTYS, PASEKMĖS IR JOS ĮTAKA NEDARBUI: TEORINIAI ASPEKTAI

1.1 Migracijos samprata

Migracija tikrai nėra naujas reiškinys. Ji atsirado prieš šimtus metų, tačiau kelis šimtmečius valstybių organai jos nefiksavo, nes surinkti tikslūs statistikos duomenis apie migraciją buvo gana sunku. Teoriškai ji aktyviai pradėta tirti XX a. 7-ajame dešimtmetyje, spartaus ekonomikos augimo sąlygomis (Kripaitis, Romikaitytė, 2005).

1 lentelėje pateikiami užsienio ir lietuvių autorių migracijos apibrėžimai.

1 lentelė

Migracijos apibrėžimai

Autoriai	Apibrėžimas
A. Maslauskienė, V. Stankūnienė (2007)	<i>migracija</i> – gyventojų persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietos į kitą, kertant administracines vietovės ribas; <i>migracija</i> yra individų ar grupių persikėlimas iš vienos gyvenamosios vietovės į kitą, turint tikslą naujoje vietovėje pasilikti pakankamai ilgą laiką; <i>migracija</i> yra asmenų persikėlimas santykinai ilgam laikui, gana dideliu atstumu; gyvenamosios vietos keitimas visam ar tam tikram laikui kertant teritorines ribas.
G. Kasnauskienė (2006)	<i>migracija</i> - ilgalaikis gyvenamosios vietos pakeitimas, kurio rezultatas – gyventojų skaičiaus ir struktūros pasikeitimai išvykimo bei atvykimo teritorijose.
J. Guščinskienė (2001)	<i>migracija</i> tai individų ar jų grupių pastovios gyvenamosios vietos keitimo procesas, kuris pasireiškia persikėlimu į kitą regioną, geografinį rajoną arba kitą šalį.
Ekonominės migracijos reguliavimo strategija (2007)	<i>migracija</i> suprantama kaip išvykimas iš šalies ar <i>atvykimas į ją iš užsienio šalies</i> , siekiant geresnės gyvenimo kokybės, didesnio darbo užmokesčio, geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų ar dėl kitų ekonominių priežasčių (<i>neužmirštant ir grįžtamosios migracijos</i>).
M. П. Тодаро (1997)	<i>migracija</i> pasireiškia kaip atsakas į darbo jėgos paklausos ir pasiūlos disproporcijas, taip pat ir darbo užmokesčio neatitikimus tarp vietovių.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorių remiantis Maslauskaitė, A., Stankūnienė, V. (2007). Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos. Vilnius, Tarptautinė migracijos organizacija. P. 14. Kasnauskienė, G., (2006) *Demografijos pagrindai*. Vilnius, VU leidykla. P. 175. Guščinskienė J. (2001). Sociologijos įvadas: struktūrinės loginės schemos ir komentarai : mokojoji knyga. Kaunas : Technologija. 55 p. Тодаро М. П. (1997). Экономическое развитие : учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по экономическим специальностям. Москва : Экономический факультет МГУ. Ekonominės migracijos reguliavimo strategija. (2007). Vilnius. www.lrvk.lt [2008 08 17].

Kaip matyti iš 1 lentelės, migracijos apibūdinimai nėra identiški ir galėtina neapibrėžti, tačiau juose vyrauja keli pagrindiniai kriterijai: erdvės (gyvenamosios vietos pakeitimas), laiko (persikėlimas tam tikram laikui) ir tikslo (siekiant didesnio darbo užmokesčio, geresnių darbo sąlygų) dimensijos.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad daugelis autorių migracija apibrėžia kaip gyvenamosios vietos pasikeitimą dėl tam tikrų, dažniausiai dėl geresnių sąlygų ar kitų ekonominių, socialinių, religinių ir kt. priežasčių.

Kaip teigia autoriai Z. Bauman (2002), A. Maslauskienė, V. Stankūnienė (2007), Europą ankstyvosios moderniosios migracijos periodu veikė darbo migracijos tendencijos – nekvalifikuoti europiečiai daugiausia kėlėsi į Šiaurės ir Pietų Amerikas ar buvo gabenami atlikti darbų iš Didžiosios Britanijos į Australiją. Po Antrojo Pasaulinio karo darbo migraciją Europos erdvėje ėmė veikti ne tik globalūs, bet ir vidiniai Europos ekonominiai, politiniai ir kultūriniai pokyčiai. Socialistinių ir kapitalistinių valstybių atsiskyrimas lėmė skirtingas Rytų ir Vakarų Europos šalių migracijos kryptis. Rytų Europoje vyravo vidinė darbo jėgos migracija Sovietų Sąjungoje ir išvykti į užsienį buvo draudžiama. Tuo tarpu Vakarų Europoje judėjimas darbo rinkoje buvo nevaržomas.

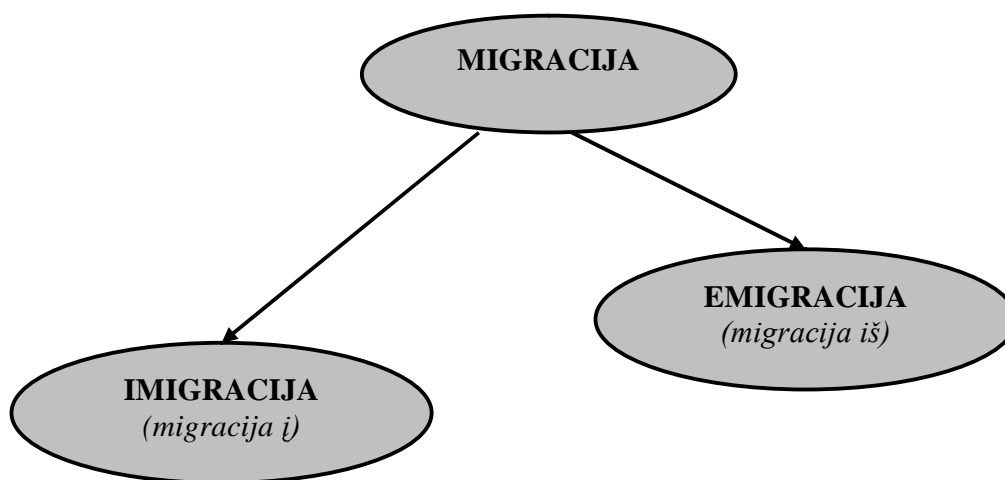
Pasak Weiss (2003), per pastaruosius keletą dešimtmečių technologijų ir komunikacijų progresas labai išplėtė gyventojų mobilumo / migracijos galimybes. Globalizacija praėjusiame dešimtmetyje labai pakeitė migracijos procesus, sąlygojo teritorinių persikėlimų / migracijos tipų įvairovę. Tad keičiasi ir migracijos samprata. Iš esmės nebėra vieno migracijos apibrėžimo. Šiuo metu migracija suprantama gerokai plačiau. Konkrečiame nacionalinio lygmens politiniame, socialiniame, ekonominiame kontekste migracijos (migracijos tipų) apibrėžimai labai varijuoja (Maslauskienė, Stankūnienė, 2007, p. 14).

Galima teigti, kad migracijos procesas vyko visada ir tai įtakojo vienoje ar kitoje srityje vykstantys pokyčiai.

Tai patvirtina ir L. Rinkevičius, A. Kazlauskienė (2003) teigdami, kad šiuolaikiniai migracijos procesai pasaulyje rodo sparčiai didėjančią aukštos kvalifikacijos migrantų dalį bendrame migracijos sraute. Aukščiau minėti autoriai teigia, kad migracijos srautų procesą sąlygojo trys pagrindinės tendencijos: globalios ekonomikos augimas; spartūs gyventojų senėjimo procesai, sąlygoję darbingo amžiaus žmonių mažėjimą; specifinės aukštos kvalifikacijos specialistų trūkumai gyvybiškai svarbiuose ekonomikos sektoriuose daugelyje šalių. Siekdamos išspręsti šias problemas, daugelis išsivysčiusių šalių ėmėsi aktyvios selektyvios imigracijos politikos, išitraukdamos į vadinamąsias varžybas dėl talentų. Aukštos kvalifikacijos darbo jėgos judėjimą pasauliniu mastu ypač paspartino įvairūs tarpšaliai ir daugiašaliai susitarimai, sudarę pagrindą vystyti aukštojo mokslo internacionalizacijos, profesijų harmonizacijos, institucionalizuotų ryšių plėtros procesams. Šie reiškiniai paskatino ir naują migracijos formą – transnacionalinį darbo jėgos judėjimą, kurio pagrindinis bruožas – trumpalaikiškumas – sudaro sąlygas protų nutekėjimui virsti protų cirkuliacija.

Anot J. Guščinskienės (2001) migracija – tai bendresnio pobūdžio terminas, kuris naudojamas norint apibūdinti ir imigraciją ir emigraciją (žr. 1 pav.).

Migracijos sąvoką dažnai lydi emigracijos ir imigracijos veiksniai, todėl taip pat svarbu išanalizuoti ir šiuos apibrėžimus A. Giddensas (2005) apibūdina imigraciją, kaip žmonių atvykimą į šalį siekiant čia įsikurti, o emigraciją – žmonių išvykimą iš vienos šalies siekiant įsikurti kitoje. Drauge jos sudaro globalinės migracijos modelius, jungiančius kilmės ir paskirties šalis. Migraciniai persikėlimai papildo daugelio visuomenių etinę bei kultūrinę įvairovę, taip pat padeda formuoti demografinę, ekonominę bei socialinę dinamiką.

1 pav. Migracijos rūšys

Šaltinis: Guščinskienė J. (2001). Sociologijos įvadas: struktūrinės loginės schemos ir komentarai : mokomoji knyga. Kaunas : Technologija. 56 p.

Tuo tarpu M. Dapkus, K. Matuzevičiūtė (2008), *emigracijos* sąvoka apima bet koki žmonių judėjimą – vienoje valstybėje ar kertant jų sienas; ilgam ar trumpam laikotarpiui; ieškant kitos darbo vietos; legalią ir nelegalią; siekiant keisti politinę, socialinę, ekonominę, kultūrinę ar kitokią aplinką. Gyventojams emigracija yra galimybė pagerinti savo gyvenimo sąlygas, valstybėms – imigrantai naujos darbo jėgos šaltinis, padedantis spręsti ekonomines, *socialines ar demografines problemas*.

Emigracijos sąvoka lietuvių kalboje išreiškiama keliais žodžiais: tarptautiniais žodžiais *emigracija, emigruoti, emigrantas, emigravimas* ir pan. Emigracija pavadinama ir savo šalies apleidimą. Šia reikšme yra vartojamas ir lietuviškas žodis išėivija kaip išėivių bendrija. Kiek rečiau pavartojami skoliniai egzilis, diaspora arba šiuolaikinė emigracija įvardijama fraze Lietuva išsivaikšto. Tekstyne buvo tirta emigracijos ir emigrantų bei išėivijos ir išėivių vartosena, kad šių dviejų porų žodžių kontekstai kai kada yra panašūs, bet dažnai ir skiriasi (Marcinkevičiūtė, 2004).

D. K. Kuzmickaitė (2004) teigia, kad paprastai emigracija arba migracija siaurąja prasme yra suprantama kaip *duoneliautojų* arba geriausiai atveju *prieglobsčio ieškotojų* (Lietuvos atveju – *dipukų*) problema.

Taip pat yra vartojama sąvoka „*grįžtamoji imigracija*“, kuri reiškia sugrįžimą iš užsienio valstybės gyventi tėvynėje (Ekonominės migracijos reguliavimo strategija, 2007).

Galima teigti, kad migracija turi daugybę apibrėžimų, ji suprantama, kaip bet koki žmonių judėjimą – vienoje valstybėje ar kertant jų sienas; ilgam ar trumpam laikotarpiui; savanorišką arba priverstinę; ieškant kitos darbo ar bedarbystės vietos; legalią ir nelegalią; migraciją siekiant pakeisti politinę, socialinę, ekonominę, kultūrinę ar kitokią aplinką. Taigi klasifikuojama pagal judėjimo priežastis, laiką, vietą, teisinį statusą ir pan.

1.2. Migracijos formos, jas sąlygojančių pagrindinių veiksnių analizė

Kaip ir daugelyje Vidurio ir Rytų Europos šalių, Lietuvoje vykstanti politinė, socialinė ir ekonominė raida padarė esminį poveikį tarptautinės migracijos procesui. Pastovų gyventojų prieaugį dėl migracijos iš buvusios Sovietų Sąjungos (vidutiniškai 6-8 tūkst. žmonių per metus) pakeitė masinė emigracija. Pirmieji narystės Europos Sąjungoje metai rodo, kad emigracijos mastas ne tik nesumažėjo, bet net išaugo (Sipavičienė, 2006).

Kaip matyti migracijos formos buvo įvairios. G. Kasnauskienė (2006) migraciją skirsto taip:

- *Priverstinė migracija*, kai sprendimą migruoti priima kiti asmenys, neatsižvelgiant į to asmens norus arba dėl išorinių priežasčių (tokių kaip gamtos stichijos) veikimo.
- *Darbo jėgos migracija*. Ji yra ekonominės prigimties: žmonės persikelia gyventi į kitas šalis, dažnai ir į kitus žemynus, visų pirma siekdami padidinti savo ekonomines galimybes ir pagerinti gyvenimo sąlygas.
- *Šeimų migracija*. Ji yra sudedamoji socialinė darbo jėgos, taip pat ir priverstinės migracijos dalis, nes migrantų šeimų nariai atvyksta pas imigrantus į jų naujas šalis.

J. Guščinskienė (2001) išskiria daugiau pagrindinių migracijos tipų:

1. *Primityvi*, kai migraciją skatina ekologinis spaudimas (natūralių išteklių išsekvojimas, badas).
2. *Prievartinė*, kai valstybė ar kitos institucijos skatina migraciją tam tikrais savo veiksmais (pvz., disidentų, nusikaltėlių ir t.t.)

3. *Skatinama*, kai migranto valia yra pavaldi kitų valiai (pvz., priklauso nuo korporacijos geografinės padėties pasikeitimų. Darbuotojas neturi kitos išeities, kaip tik keliauti kartu su kompanija).

4. *Laisva*, kai migranto valia yra pagrindinis veiksnys.

5. *Grandininė*, tai įprastas elgesio būdas, kai individai migruoja tam tikrose geografinėse ribose, kuriose jau gyvena jų giminės ar draugai ir kurie yra emigravę iš tų pačių vietų.

6. *Grižtamoji*, kai grįžtama į tą pačią geografinę vietą, kur migrantas anksčiau gyveno.

7. *Masinė*, kai tarptautinė masinė migracija (pvz., nekvalifikuotos darbo jėgos judėjimas. Dažnai tai yra laikinas darbo jėgos persikėlimas).

Kiti autoriai išskiria šias migracijos rūšis (Rudzkienė, 2005):

- mažai kvalifikuoto darbo jėgos migracija;
- specialistų migracija;
- akademinų protų nutekėjimas;
- akademinė studijuojančio jaunimo migracija;
- valstybės tarnautojų migracija;
- verslo migracija;
- mišrių santuokų migracija;
- nusikaltimų eksportas;
- prekyba žmonėmis.

Apibendrinant galima teigti, kad migracijos formos skiriasi pagal migracijos priežastis ir migrantų motyvus. Todėl svarbu nustatyti, kas įtakoja šiuos veiksmus. Kaip žinia, dažniausiai migruojančiųjų priežastis būna ne viena, o keli jiems gyvenime svarbūs aspektai (pvz., emigruojama į kitą šalį dėl galimybės ten gauti geresnį darbą, kuris suteikia didesnes perspektyvas, dėl socialinių garantijų, dėl bendros ekonominės padėties, dėl vaikų ateities ir pan.).

Įvairios teorijos aiškina migracijos proceso sudedamąsias dalis ir aspektus. Dominuojanti teorinė prieiga yra ekonominė. Dar pirmosiose migracijos teorijose buvo akcentuojama migracijos ekonominė kilmė. Daugiau nei prieš šimtą metų Ravenstein'as, suformulavęs migracijos dėsnius, pareiškė, kad svarbiausios migracijos priežastys yra ekonominės. Jo idėjos tapo vėlesnių migracijos teorijų pagrindu ir patvirtinta šiuolaikiniame gyvenime (Daugherty, Kammeyer, 1995). Pagrindiniai jo atrasti dėsniniai buvo šitie (Kasnauskienė, 2006, p. 181):

1. Kiekvienam migrantų srautui egzistuoja priešingas beveik tokio pat dydžio srautas.

2. Miestų gyventojai linkę mažiau migruoti negu kaimų gyventojai.
3. Dauguma migrantų įsikuria netoli ankstesnės gyvenamosios vietos.
4. Tiek migrantų iš kaimų į miestus, tiek iš miestų į kaimus vyksta keliais etapais.
5. Pagrindiniai migrantų srautai juda iš kaimelių į kaimus, iš kaimų į miestelius, iš miestelių į miestus, iš miestų į didžiuosius miestus.
6. Moterys yra labiau linkusios migruoti negu vyrai.

Tačiau pastaruoju metu įvairuojant migracijai, plečiasi ir migracijos procesus aiškinančių teorijų ribos. Migraciją tiria keletas mokslo šakų. Tai praplečia migracijos supratimą, galimybes išsiaiškinti specifinių migracijos tipų prigimtį, procesą ir pasekmes. Tačiau ir kitų mokslų migracijos teorijų prieigose ekonominio požiūrio akcentai lieka svarbūs (Stockwell, Groat, 1984).

Migracijos tyrimai migracijos priežastims skiria daug dėmesio. Autoriai S. Castles, M. Miller (2007) migracijos priežastims aiškinti išskiria šias pagrindines migraciją aiškinančias teorijas:

- *Neoklasikinė ekonomikos teorija*. Migraciją veikia „stūmimo“ ir „traukos“ jėgos. Ankstyvą stūmos ir traukos teoriją, kuri remiasi Ravenšteino dėsniais, 1966 m. sukūrė Everestas Ly (Lee, 1966). Ly nustatė keturis bendruosius veiksniai, kurie buvo svarbūs migracijos hipotezėje. Anot Ly, kiekvieną sprendimą lydi 1) stūmos ir traukos veiksniai, susiję su išvykimo vieta, 2) stūmos ir traukos veiksniai, susiję su atvykimo vieta, 3) kliūtys trukdančios migruoti, ir 4) asmeniniai veiksniai (Shrivastava, 1995). Pagrindinis makroekonominis migracijos veiksnys yra darbo jėgos paklausos ir pasiūlos skirtumai tarptautinėse rinkose, migracijos priežastis - skirtingas darbo užmokestis skirtingose valstybėse. Remiantis šia teorija pajamų skirtumui sumažėjus prarandamos paskatos migracijai ir ji mažėja. Mikro lygyje ši teorija vertina, jog kiekvienas individas individualiai priima sprendimą, kaip prisitaikyti prie situacijos, ir veikia pagal individualią sąnaudų – naudos analizę. Jeigu nauda viršija sąnaudas - priimamas sprendimas migruoti. Pabrėžiama, kad pagrindinę vietą užima atlyginimo naudos veiksnys (Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006):

- *Naujoji migracijos ekonomikos teorija* migraciją vertina kaip šeimos (ar individo) strategiją diversifikuoti pajamų šaltinius, minimizuoti riziką bei išvengti kreditavimo barjerų. Šiame modelyje tarptautinė migracija yra priemonės kompensuoti kai kurių tipų rinkų nebuvimą besivystančiose šalyse, pvz., nedarbo draudimo, kapitalo, derliaus draudimo (Stark, 1991; Dapkus, Matuzevičiūtė, 2008).

- *Dviejų darbo rinkų teorija* teigia, jog valstybėje egzistuoja dvi darbo rinkos: pirmoji – suteikianti aukštas pajamas, išsilavinusiems vietiniams gyventojams skirta darbų rinka; antroji –

pavojingų, mažai apmokamų darbų, kurių nenori imtis vietiniai gyventojai, rinka. Todėl tokias darbo vietas užima migrantai (Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006).

- *Migracijos tinklo teorija*. Ji migracijos srautus aiškina kaip save generuojantį veiksni – migrantai suteikia ne tik informacijos apie darbo rinkos situaciją, įsidarbinimo, atlyginimo, apgyvendinimo galimybes, pateikia savo patirtis, bet ir patys savanoriškai ar kaip komercinę paslaugą suteikia informaciją ar teikia kitas paslaugas. Augant migrantų skaičiui mažėja ir migracijos sąnaudos – randasi ir pinga legalūs ar nelegalūs migracijos keliai; komunikacija su išvykimo valstybe; pinigų persiuntimo procedūros ir kt. (Massey et al., 1993; Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006).

- *Migracijos sistemų teorija* – migracija – tai makro ir mikro struktūrų tarp dviejų teritorijų sąveikos rezultatas. Makro struktūromis laikomi – instituciniai veiksniai, mikro struktūros tai pačių migrantų įsitikinimai, praktikos ir tinklai. Šie du lygmenys jungiasi įvairiais tarpiniais mechanizmais. Ši šiuo metu populiari teorija pripažįsta, kad kartais sunku atskirti mikro ir makro lygmenis ir įvardyti jų sąveiką, ir kad dažnai sąveika persidengia (Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006).

- *Pasaulio sistemų teorija* – migraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos į centrą. Periferija laikomi besivystantys, ne rinkos ekonomikos regionai, centras – kapitalistines, poindustrines valstybes. Centras ir periferija susiję kultūriniais, prekybos, kalbiniais ir kitais saitais (Sassen, 1991).

- *Sprendimą migruoti priėmimo teorijos*. 1978 m R.R. Sell ir G. DeJong sukūrė sprendimų migruoti priėmimo teoriją. Šią teoriją sudaro keturi nuosekliai vienas iš kito išplaukiantys komponentai: galimybės, motyvai, lūkesčiai ir stimulai (Kasnauskienė, 2006, p. 189).

- *Socialinio tinklo teorija* apibrėžia migraciją kaip gerai organizuotą derinį visuomeninių ryšių, kuriais naujieji migrantai bendrauja su savo artimaisiais, tėvynainiais, likusiais namuose. Šie ryšiai padeda keistis informacija, teikti finansinę paramą, ieškoti darbo ir kt. Tokiu būdu sumažinama migracijos išlaidos ir rizika (Kasnauskienė, 2006, p. 193).

- *Naujoje namų ūkio teorijoje* paneigiama neoklasikinės ekonomikos teorija. Teigiama, kad ne pavieniai asmenys, o socialiniai vienetai (namų ūkiai) apsisprendžia migruoti. Tai leidžia kompleksiau planuoti migraciją, vertinant šeimos darbo diversifikaciją (pavyzdžiui, kai kurie šeimos nariai gali likti gimtojoje šalyje, kai kiti migruoja į tolimas šalis, ieškodami geresnių darbo sąlygų ir siunčia pinigines perlaidas savo šeimoms). (Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006).

- *Tinklinė migracijos teorija* pabrėžia, kad socialiniai tinklai yra socialinio kapitalo forma, t. y. atvykus pakankamai migrantų skaičiui, „atvežamas“ socialinis mentalitetas. Tikėtina, kad bus kuriami tinklai, siūlantys adaptacinę pagalbą (pavyzdžiui, lietuvių bendruomenių, mokyklų kūrimąsi Londone, Dubline ir kt.). Tai dar labiau paspartintų imigracijos srautus (Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006).

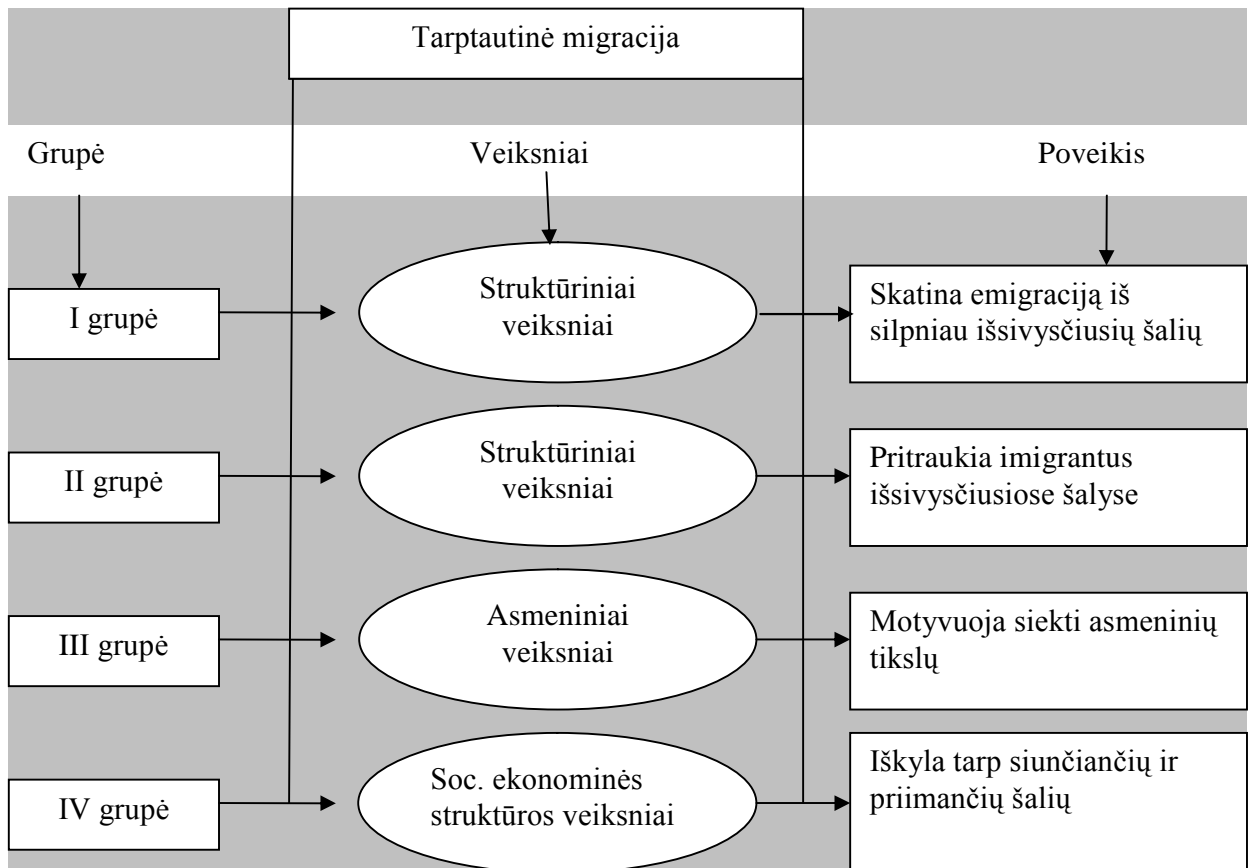
- *Institucinė migracijos teorija* pabrėžia įvairialypį organizacijų vaidmenį, pradedant savanoriškomis humanitarinėmis pagalbos organizacijomis, baigiant privačiomis „juodosios rinkos“ migrantams „paslaugas“ teikiančiomis įmonėmis (Krumplytė, Palumickaitė, Obrikytė, 2005).

- G. Kasnauskienė (2006) dar išskiria *ekologines teorijas*, kurios yra antroji šiuolaikinių migracijos teorijų kryptis, aiškinanti migraciją visuomenės lygmeniu. Svarbiausia jos prielaida yra pusiausvyra, kuri egzistuoja tarp gyventojų skaičiaus, visuomenės struktūros, technologijų ir aplinkos. Ekologinis modelis yra naudingas tada, kai reikia aprašyti migraciją lemiančias socialines sąlygas. Jis taip pat gali padėti nustatant migracijos kryptis. Tačiau galiausiai migracija yra atskirų žmonių priimtų sprendimų rezultatas.

Pasak M. Dapkaus, K. Matuzevičiūtės (2008), dauguma teorijų nėra sukurtos specialiai migracijos fenomenai aiškinti; visų pirma jomis buvo siekiama išaiškinti tam tikrus žmogaus elgsenos aspektus ir tik vėliau jos buvo pritaikytos migracijos procesui tirti.

Kaip teigia V. Pukelienė, R. Glinskienė, D. Beržinskienė (2007), struktūrinius veiksnius skatinančius emigraciją mažiau išsivysčiusiose šalyse, *pasaulio sistemų teorija* aiškina ekonomikos globalizacija, kuri pasireiškia kapitalistinės rinkos atėjimu į mažiau išsivysčiusias šalis, kuriose rinka dar labai silpna. Toks įsiskverbimas besivystančiose šalyse sukelia socialinius, ekonominius, politinius ir kultūrinius pokyčius, kurie sugriauna nusistovėjusią socialinę bei ekonominę tvarką, šitaip suardydami kasdienį, įprastą žmonių gyvenimo būdą. Šie pokyčiai verčia žmones ieškoti naujų ekonominio išlikimo strategijų, viena kurių, kaip teigia neoklasikinės ekonomikos teorija, yra savo darbo jėgos pardavimas naujai atsirandančiose rinkose.

Esant tokiai padėčiai, migracija pasireiškia dviem kryptimis: iš kaimo į miestą arba iš savo šalies į labiau išsivysčiusią šalį, kadangi tiek miestuose, tiek išsivysčiusiose užsienio šalyse darbas yra apmokamas geriau (žr. 2 pav.).

2 pav. Tarptautinės migracijos veiksnių poveikis

Šaltinis: Pukelienė, V., Glinskienė, R., Beržinskienė, D.(2007). Darbo jėgos migracija: globalinis aspektas. // *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*. Nr. 2 . p. 53.

Migracijos teorijos aiškina, kodėl, kur ir kaip žmonės migruoja, kokios priežastys skatina pakeisti nuolatinę gyvenimo vietą ar laikinai ieškoti kitos gyvenimo ar darbo vietos.

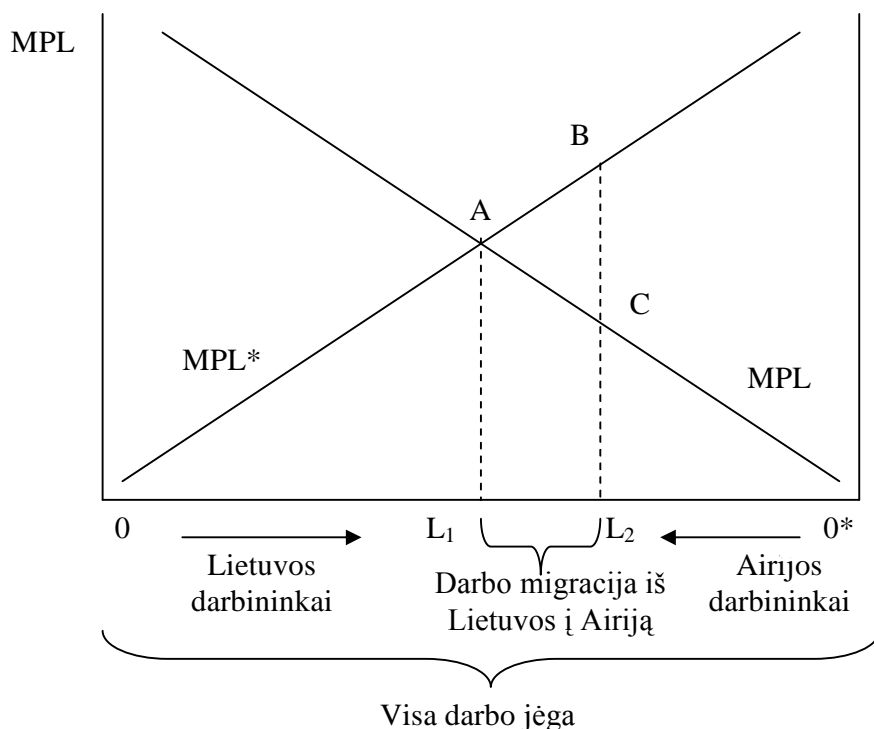
Migracijos reiškinių aiškinimui būtina pasinaudoti ekonomikos teorijos, kuri aiškina žmogaus veikimo, žmogaus pasirinkimo, dėsnius. Ekonomikos teorijos, dar vadinamos prakseologija, požiūriu, kiekvienas žmogaus veiksmas ar neveikimas, t.y. sprendimas migruoti ar nemigruoti, yra sąmoningas tikslingas pasirinkimas (Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006). Veikimas - tai žmogaus proto atsakas į supančio pasaulio ar kitų žmonių sudaromas aplinkybes. Tai žmogaus valios rezultatas, o ne refleksinis fiziologinių funkcijų atsakas į pasikeitusias aplinkybes. Žmogaus veikimas yra nukreiptas tikslams pasiekti. O pagrindinis tikslas – keisti mažiau patenkinamą būklę geresne (Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006).

Siekiant išsiaiškinti tarptautinio darbo jėgos judėjimo ypatumus, yra svarbu panagrinėti tarptautinio darbo jėgos judėjimo modelį. Kaip pavyzdį galima imti dvi šalis – Lietuvą ir Airiją, turinčias po du

gamybinius veiksnius – žemę ir darbą bei gaminančias po vieną prekę. Šiame modelyje nėra galimybės įprastai tarptautinei prekybai, prekių mainams. Šalys palaiko tarptautinius ekonominius ryšius tik mainydamas žemę ir darbą. Kadangi žemės negalima mainyti, tai tarpusavio mainai vyksta tik per tarptautinį darbo jėgos judėjimą.

Sakykim, Airija ir Lietuva turi tas pačias technologijas, bet skirtingus žemės ir darbo išteklių kiekius. Tuomet, jei Lietuvoje bus daugiau darbo jėgos, darbininkai ten uždirbs mažiau nei Airijoje, kai žemė Lietuvoje kainuos daugiau nei Airijoje. Taigi Lietuvos darbininkai norės vykti į Airiją, o Airijos ūkininkai norės perkelti savo žemes į Lietuvą, bet tai neįmanoma. Jei darbininkams leista laisvai judėti tarp abiejų šalių, tai dėl to sumažės Lietuvoje darbininkų ir padidės realus darbo užmokestis, o Airijoje padaugės darbininkų ir sumažės realus darbo užmokestis. Jei nebus kliūčių tokiam darbo jėgos judėjimui, šis procesas tęsis, iki ribinis darbo produktas MPL bus vienodas abiejose šalyse.

Tarptautinio darbo jėgos judėjimo poveikį ribiniam darbo produktui vaizduoja 3 paveikslas.

3 pav. Tarptautinio darbo jėgos judėjimo poveikis ribiniam darbo produktui

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Kvainauskaitė, 2004

Visą darbo jėgą rodo horizontalioji ašis. Lietuvos darbininkus rodo OL_1 atkarpa kairėje, o Airijos darbininkus – L_2O^* atkarpa dešinėje. Vertikalioji ašis, esanti kairėje, parodo ribinį darbo produktą Lietuvoje (MPL), o dešinėje – ribinį darbo produktą Airijoje (MPL*). Matyti, kad realus darbo užmokestis bus mažesnis Lietuvoje (C taškas), nei Airijoje (B taškas). Jei darbininkai gali laisvai judėti į šalį, siūlančią aukštesnį darbo užmokestį, jie vyks iš Lietuvos į Airiją, kol realus darbo užmokestis susilygins. Galutinis darbo jėgos pasidalijimas bus toks: Lietuvoje dirbs OL_1 darbininkų, o Airijoje L_1O^* darbininkų (A taškas).

Realusis darbo užmokestis didės Lietuvoje ir kris Airijoje. Airijoje gamybos apimtys didės, Lietuvoje mažės, tačiau bendra šalių gamybos apimtis padidės. Airijos nauda dėl tarptautinio darbo jėgos judėjimo bus didesnė negu Lietuvos nuostoliai. Šiuo atveju, Airijos darbininkai gaus mažesnį darbo užmokestį, ūkininkai Airijoje laimės dėl didesnės darbo pasiūlos, bet Lietuvos ūkininkai patirs nuostolių (Kvainauskaitė, 2004).

Šis tarptautinio darbo jėgos judėjimo modelis atspindi tik svarbiausius darbo jėgos migracijos principus, kadangi dėl esamų prielaidų nagrinėjama supaprastinta ekonominė situacija.

Kaip teigia M. Dapkus, K. Matuzevičiūtė (2008) darbo jėgos emigraciją veikia daugybė įvairaus pobūdžio veiksnių. Jie gali būti grupuojami remiantis įvairiais kriterijais, priklausomai nuo tyrimo tikslo. Apskritai tarp emigracijos priežasčių dažnai nurodomos ekonominės, politinės, ideologinės, rasinės, etninės ir kt. Emigracijos priežastys mokslinėje literatūroje tirtos įvairiais lygiais: tiek nacionaliniu, tiek įmonės, tiek atskiro individo.

J. Jasaitis (2007) išskiria šiuos emigracijos motyvus: ekonominiai, politiniai, religiniai, rasiniai, kultūriniai ir patriotiniai arba mesijiniai. Emigracija gali būti naudinga krašto ūkiui, kai yra gyventojų perteklius, kuriam neužtenka nei gamtos turtų, nei darbo. Tačiau tiek emigracija, tiek imigracija gali būti ir gana pavojinga valstybėms, kurias šie procesai ženkliai paveikia. Pavyzdžiui, emigracija kolonizacijos tikslais yra veiksmingiausia priemonė kokios nors pajėgios ir gausios tautos dominavimui plisti. Negatyvios svetimšalių masinės imigracijos pasekmės – ryškios visoje Lietuvoje ir kitų Baltijos valstybių istorijoje bei dabartyje. Tokių pasekmių likvidavimą dar labiau apsunkina okupacinių režimų vykdytos tautiečių deportacijos arba masinis jų išvykimas iš šalies.

Pasak B. Gruževskio (2004) yra pakankamai sudėtinga suprasti įvairių veiksnių (politinių, ekonominių, socialinių, istorinių, etninių ir t.t.) įtaką esamiems migracijos srautams, kadangi jie yra labai susipynę. Vis dėl to, be abejonės, ne seni politiniai pokyčiai buvo pagrindinis veiksnys darantis įtaką formuojant esamą migracijos pavyzdį Lietuvoje.

Ekonominio ir socialinio poveikio požiūriu migraciją sąlygoja įvairių veiksnių grupės. R. Matiušaitytė (2003) pateikia tokią veiksnių klasifikaciją:

- Mikroekonominiai veiksniai (amžius, lytis, šeima, išsilavinimas, kvalifikacija, pajamos, turtas, transakciniai kaštai);
- Makroekonominiai veiksniai (darbo rinkos situacija, žmogaus kapitalo didinimo galimybės, teisinės mobilumo kliūtys);
- Neekonominiai veiksniai (kultūra, kalba, mentalitetas, religija, politinė situacija, informuotumas).

Apibendrinant galima teigti, kad migraciją įtakoja daugybė veiksnių, kurie tarpusavyje susiję ir dažniausiai juos įtakoja šalyje vykstantys procesai: ekonominė šalies padėtis, socialiniai ir kultūriniai pokyčiai, piliečių galimybės kitose šalyse, šalies padėtis kitų šalių atžvilgiu, mobilumas, globalizacija ir šalies tautiškumo nykimas.

Tyrimų rezultatai rodo, kad per pastaruosius 10–15 metų Lietuvoje įvyko keli migracijos srautų modelių ir strategijų pokyčio etapai. Dešimto dešimtmečio pradžioje, palyginti su sovietinio periodo migracija, įvyko esminis lūžis: imigraciją keičia emigracija, migracijos srautai ima krypti iš rytų į vakarus, plečiasi geografiškai, ilgalaikę migraciją keičia įvairios trumpalaikės, bet labai dažnos išvykos į kitas šalis, migracijoje atsiranda verslo elementų. Remiantis A. Sipavičienės (2006) atliktais tyrimais, galima būtų išskirti šiuos esminius to laikotarpio (dešimto dešimtmečio pradžia) migracijos bruožus:

- Migracija tampa viena iš lygiaverčių (ar papildančių) išgyvenimo/ekonominės veiklos strategijų;
- Intensyvėjančią migraciją lydi trumpėjanti migracijos trukmė. Pastovią migraciją keičia įvairios kitos mobilumo formos;
- Keičiasi migracijos srautų kryptis iš rytų į vakarus;
- Naujoje emigracijoje dominuoja šalys, kur jau anksčiau įsikūrusios lietuvių diasporos: Lenkija, Vokietija, JAV, o trumpalaikių migracijų geografiškai apsprendžia daugiausia ekonominis interesas.

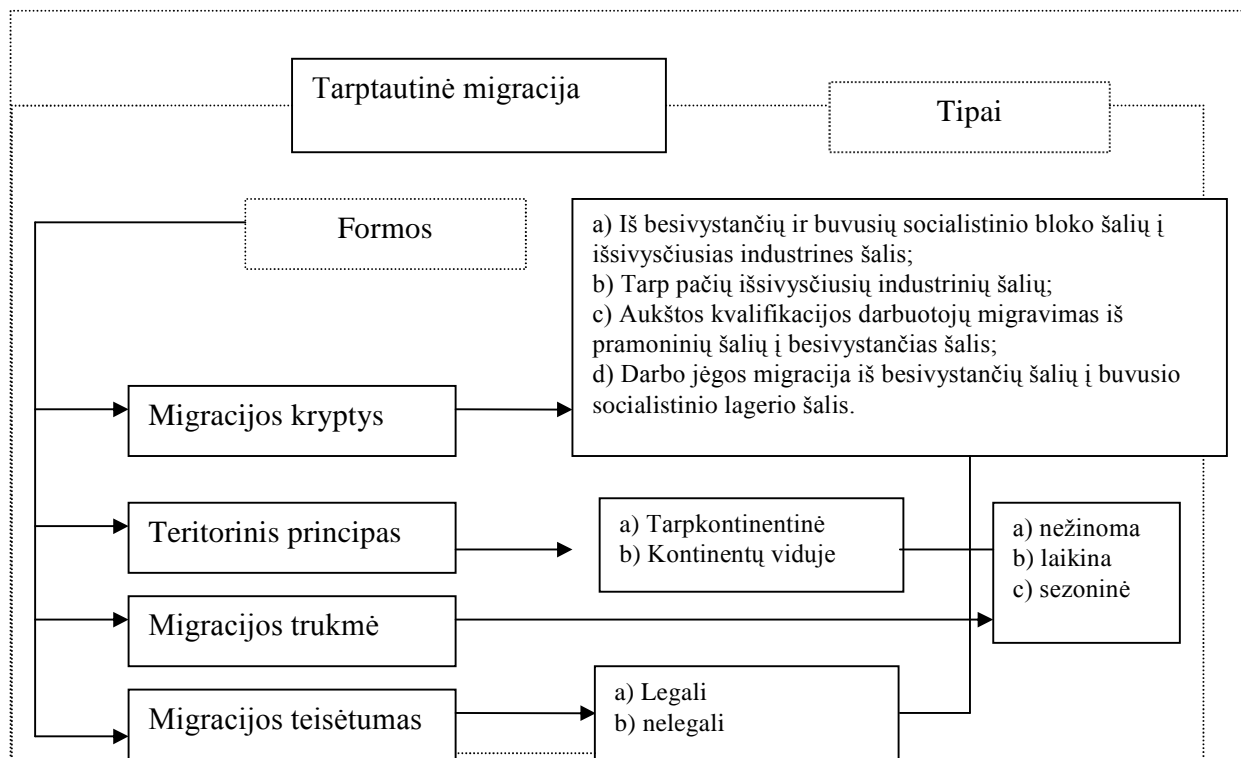
Pasak V. Pukelienės, R. Glinskienės, D. Beržinskienės (2007), užsienio darbininkų antplūdžiai išsivysčiusiose šalyse padidėjo 1980 metų pabaigoje, kai buvo legalizuojami nelegalūs imigrantai tokiose šalyse kaip JAV, Prancūzija, Italija ir Ispanija. Po to, kai legalūs imigrantai išsivysčiusiose šalyse sulaukė didelio dėmesio, daryta prielaida, jog darbo jėgos judėjimas vyksta viena kryptimi, nepasitvirtino. Pastebėta, jog egzistuoja dvi ekonominių migrantų judėjimo kryptys: dauguma juda iš

besivystančių šalių į išsivysčiusias, bet daugiau nei pusė pasaulio migrantų migruoja tarp besivystančių šalių. 4 paveiksle pateikta apibendrinta informacija apie įvairius migracijos tipus: ji gali būti tarpkontinentinė ir kontinento viduje; negrįžtama, laikina ar sezoninė, legali ir nelegali.

R. Kripaitis, B. Romikaitytė (2005) taip pat pritaria aukščiau paminėtiems autoriams, išskirdami tarptautinės migracijos formas pagal įvairius požymius: Pagal migracijos kryptis; Teritorinį principą; Migracijos trukmę; Migracijos teisėtumą.

Šių dienų migracijos procesų monitoringas ir įvairūs tyrimai (statistinė analizė, atvejų tyrimai, ekspertų apklausa, potencialios migracijos tyrimai) leidžia teigti, kad migracijos modeliai ir strategijos toliau kinta/kito (Sipavičienė, 2006):

1. Komercinis migracijos modelis, dominavęs pirminiame etape, savo funkciją (žvalgybinę, kaip migracijos iniciatoriaus ir pirminio kapitalo kaupimo būdo) jau atliko ir / arba a) virto kitomis migracijos formomis, pvz., darbo migracija ar emigracija, arba b) sukaupe pirminį kapitalą ir persimetė į kitas veiklas Lietuvoje – kaip rodo atlikti tyrimai, tokių atvejų, kai verslui panaudojami „migraciniai“ pinigai, nėra daug (Sipavičienė, 2006).

4 pav. Tarptautinės migracijos klasifikacija

Šaltinis: Pukelienė, V., Glinskienė, R., Beržinskienė, D.(2007). Darbo jėgos migracija: globalinis aspektas. // *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*. Nr. 2 . p. 57.

2. Darbo migracijos modelis, tapęs dominuojantis, taip pat kito:

- Atsitiktinės darbo paieškos užsienyje, būdingos 1990-ųjų pradžiai, virsta gerai organizuota migracijos strategija, veikiančia per anksčiau migravusių lietuvių (lenkų, ukrainiečių, kt.) tinklą (su vis dar pakankamai daug nelegalumo elementų), taigi reiškiasi migracijos grandininis efektas;
- Ankstesnių metų migrantai, įsikūrę užsienyje ir pradėję savo verslą, patys verbuoja „pigią ir kvalifikuotą“ darbo jėgą iš Lietuvos;
- Trumpalaikė nelegalaus darbo migracija virsta ilgalaikė, darbas užsienyje vis dažniau įgauna legalų pobūdį (Sipavičienė, 2006).

3. Mokslo migracija. Pirminiame etape mokslo migracija ne tiek atliko mokymo/ kvalifikacijos kėlimo funkciją, kiek buvo kanalas patekti į užsienį. Tačiau šiuo metu mokslo migracija iš tiesų pradeda atlikti savo tiesioginę funkciją ir *de facto* tampa žinių ar profesijos siekimo strategija. Pirminiame etape mokslo migracija neretai atliko ir ekonominę funkciją (dažnai mokslo migracija būdavo finansuojama iš šalies per įvairias stipendijas, dotacijas, kurios buvo vertinamos kaip neblogas pajamų šaltinis, ypač jaunimui). Tačiau šiuo metu mokslo migracijai reikia nemažų investicijų – tai strategija, nukreipta į ateitį, nors ne visada Lietuvoje (Sipavičienė, 2006; Sipavičienė, 2007).

4. Protų nutekėjimas. Pastarųjų metų protų nutekėjimo mastas išties didelis. Atskirų kryptų aukščiausios kvalifikacijos darbo jėga tiesiog „išplaunama“ iš Lietuvos (pvz., medikai, inžinieriai, informatikos specialistai), panaudojant tiesioginio rekrūtavimo metodus ar per anksčiau migravusių kolegų tinklą/ryšius. Tačiau mažėja vadinamojo protų švaistymo atveju, kai specialistai užsienyje dirba nekvalifikuotus darbus ir ne pagal specialybę. Antra vertus, stebima, nors ir labai neskaitlinga, grįžtamoji mokslininkų ir specialistų migracija. Tokiai migracijai aktyvinti būtinos specialios programos (Sipavičienė, 2006).

Kaip teigia G. Kasnauskienė, J. Kryževičiūtė (2008), pastebėta, kad didžiausia protų nutekėjimo srovė juda viena kryptimi. Nors į Vakarų Europos šalis migruoja nemažai specialistų, labai daug juda ir iš jų. Išsilavinimą turintys užsieniečiai Vakarų Europoje sudaro mažą dalį palyginti su jų sudaroma dalimi kituose labiausiai išsivysčiusiuose regionuose. Užsienio šalių specialistai 2007 metais ES sudarė tik 0,9 proc. visų specialistų, kuomet JAV jų buvo 3,5 proc., Kanadoje – 7,3 proc., o Australijoje – net 9,9 proc.

Kalbant apie specialistų migraciją apskritai, dažniausiai migruoja tokių specialybių specialistai, kurių žinios galioja visame pasaulyje, ir nei skirtinga kultūra ar socialinės normos negali jų pakeisti.

Daug lengviau tai daryti tikslųjų arba gamtos mokslo specialistams, mokslininkams arba inžinieriams – kūrėjams. Jų darbe naudojamos metodikos yra praktiškai vienodos visose šalyse, o tai, kad neretai jų darbe naudojama anglų kalba yra paplitusi visame pasaulyje, dar labiau palengvina darbą užsienyje (Kasnauskienė, Kryževičiūtė, 2008).

Protų nutekėjimą galima apibrėžti, kaip išsilavinusių ar profesionalių žmonių išvykimą iš vienos šalies, ekonomikos sektoriaus ar srities į kitą, paprastai dėl geresnio atlyginimo ar geresnių gyvenimo sąlygų (Pukelienė, Glinskienė, Beržinskienė, 2007).

Vykstant globalizacijai didžiausia protų traukos iš viso pasaulio zona tapo JAV. Kita talentų traukos zona susiformavo Europoje. Tokios valstybės, kaip Didžioji Britanija, Vokietija, Švedija, o pastaruoju metu ir Airija, pritraukia didžiąją dalį talentingiausių ir gabiausių darbuotojų iš likusios Europos dalies, Azijos bei Afrikos. Kaip teigia autorės V. Pukelienės, R. Glinskienės, D. Beržinskienės (2007), Lietuvoje taip pat šiuo metu vyksta spartus protų nutekėjimas, turintis didžiulę neigiamą įtaką Lietuvos mokslo raidai bei bendrajai šalies pažangai. Iš Lietuvos kasmet išvažiuoja dešimtys ar net šimtai gabiausių mokslininkų, gydytojų, inžinierių, kitų aukštos kvalifikacijos specialistų. Iš talentingiausių studentų, kurių šimtai ar net tūkstančiai studijuoja užsienyje, į Lietuvą grįžta palyginti nedaug. Šie procesai Lietuvai įsijungus į Europos Sąjungą turėtų dar paspartėti (sumažėjo kvotų ir apribojimų, Lietuvos studentai gali teikti paraiškas ES stipendijų fondams ir pan.).

Tikslūs Lietuvos „protų nutekėjimo“ (ir emigracijos apskritai) mastai nėra žinomi dėl jų įvertinimo problematikos, tačiau ekspertų vertinimais per laikotarpį nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo šalį paliko 200 – 250 tūkst. žmonių. Prognozuojama, kad artimuoju metu Lietuvos žmonių emigracija turėtų dar didėti. Nėra tiksli ir migruojančių žmonių kvalifikacijos struktūra, o tai apsunkina ir šio reiškinio struktūrinių priežasčių bei poveikio šaliai įvertinimą. Kol kas vienintelis būdas išsiaiškinti migruojančiųjų išvykimo priežastis yra rengti didesnio masto jų apklausas, nors tai taip pat nelengvas uždavinys (Kazlauskienė, Rinkevičius, 2006).

Pasak R. Matiušaitytės, R. Čiegio (2007), migracijos įtaka priklauso nuo jos trukmės ir pobūdžio. Neabejotinai teigiamiau yra sekti protų priaugio strategiją nei tapti šalimi patiriančia protų nutekėjimą. Naujosios šalys narės, kaip prognozuojama, gali prarasti iki penkių procentų jų esamos populiacijos. Tikėtina, kad didelė dalis rytų – vakarų emigrantų yra išsilavinę, gerai kvalifikuoti, jauni, vieniši ir vyriškosios giminės atstovai. Gyventojų ir ekonominis vystymasis Lietuvoje patirs neigiamas protų nutekėjimo pasekmes. Protų nutekėjimas ir toliau pablogins nepalankią demografinę situaciją Lietuvoje ir sukurs gerai kvalifikuotos darbo jėgos rinkoje stygių. Norint išlaikyti sukauptą žmonių kiekį, Lietuva

turi tapti patrauklia šalimi aukštą kvalifikaciją turintiems žmonėms. Vyriausybė turi sudaryti geras sąlygas mokslo, ekonomikos ir visuomeninės situacijos vystymuisi.

Kaip teigia L. Labanauskas (2006) Europos Sąjungos teisė įtvirtina liberalų migracijos, laisvo asmenų judėjimo ir įdarbinimo politikos modelį, todėl Lietuvos piliečiams, įsidarbinimui kai kurių Europos Sąjungos šalių teritorijoje (ilgiausiai iki 2009 m.) taikomi ribojimai yra laikina kliūtis tiek bendriems migracijos srautams tiek „protų nutekėjimui“; todėl specialistų emigracija ir „protų nutekėjimas“ spartės mažėjant kliūčių laisvam asmenų judėjimui ir tai turės greičiau neigiamą poveikį Lietuvai, kaip pereinamosios ekonomikos šaliai.

5. Šeimų susijungimas. Šeimų susijungimo strategija, dešimto dešimtmečio pradžioje turėjusi tik užuomazgas, laikinai migracijai virstant *de facto* emigracija, tampa vis reikšmingesnė: prie pirmųjų migrantų, įsikūrusių užsienyje, prisijungia jų šeimos nariai, o neretai ir kiti giminės ar draugai. Tikimybė, kad tokie migrantai, ypač jų vaikai, sugrįš, yra menka. Todėl kartu su priemonėmis emigracijai mažinti reikia galvoti ir apie glaudesnių ryšių su užsienio lietuviais palaikymą (Sipavičienė, 2006).

Migracijos procesai toliau kinta. Šiuo metu migracijos pokyčiams didžiausią įtaką daro eurointegracijos procesai, vis labiau atsiveriančios darbo rinkos Europos Sąjungoje (ES). Pagrindiniai darbo emigranto tipiniai motyvai ir bruožai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė

Darbo emigracijos pagrindinės priežastys ir darbo emigranto tipiniai motyvai ir bruožai

Lemiami sprendimo emigruoti motyvai:	Labiau išvažiuoti dirbti į užsienį linkę:
<ul style="list-style-type: none"> • Sunku rasti darbą savo šalyje; • Netenkina darbo užmokestis; • Nėra socialinių garantijų. • Netenkina blogos gyvenimo sąlygos. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jaunesni asmenys (iki 34 metų amžiaus); • Daugiau vyrai negu moterys; • Daugiau žemesnį išsilavinimą turintys asmenys; • Bedarbiai, samdomi tarnautojai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Darbo migracijos ypatumai - veiksniai, pasekmės ir tendencijos - Kauno mieste (2007). Kaunas, Didžiojo universiteto Socialinio darbo institutas. p. 9.

Apibendrinant 2 lentelę matyti, kad dažniausiai emigracijos procesą įtakoja esantis nedarbas šalyje ir maža galimybė susirasti darbą, mažas darbo užmokestis, socialinių garantijų nebuvimas bei blogos gyvenimo sąlygos. Tai ne visi veiksniai įtakojantys emigracijos procesus, bet vieni pagrindinių, kurie šiuo metu yra vieni iš svarbiausių emigrantų tarpe.

M. Butkus, K. Matuzevičiūtė (2007) išskiria kitus veiksnius, kurie įtakoja migraciją. Geografiniam darbo jėgos mobilumui įtaką darantys veiksniai pateikti 3 lentelėje.

Geografiniam darbo jėgos mobilumui įtaką darantys veiksniai

Mobilumą skatinantys veiksniai	Mobilumą trukdantys veiksniai
<ul style="list-style-type: none"> • Kalbų mokėjimas • Pakankamos pajamos persikėlimui • Siūlomų darbų išmanymas • Nepriklausomybė nuo šeimos • Tarptautiniu mastu pripažinta kvalifikacija • Draugai ir giminės kitose šalyse • Geresnės gyvenimo sąlygos • Didesnis darbo užmokestis kitoje šalyje 	<ul style="list-style-type: none"> • Kalbos barjeras • Būtinumas parduoti savo būstą • Darbo galimybių nežinojimas • Šeimos ryšiai • Užsienyje nepripažįstama kvalifikacija • Leidimo gyventi negavimas • Užsieniečių diskriminacija • Žemesnis darbo užmokestis kitoje šalyje

Šaltinis: Butkus, M., Matuzevičiūtė, K. (2007). Struktūrinio nedarbo mažinimas Lietuvoje vykdamas regioninio mobilumo politiką. // *Vadyba: Mokslo tiriamieji darbai*. Nr. 2 (11). P. 67.

Kaip matyti iš 3 lentelės, emigruoti dažniausiai rinksis kvalifikuoti, turintys visas socialines ir ekonomines galimybes tai padaryti žmonės. Tačiau taip pat svarbu paminėti, kad dažniausiai emigruoti pasirenka ir tie, kurie neturi specialybės arba rinkoje yra nepakausi specialybė, turi šeimą ir neturi galimybių ją aprūpinti dabartinėje šalyje, nežino kalbos, tačiau tikisi, kad užsienyje bus didesnės galimybės nei savo šalyje.

Pasak Ž. Martinaičio, D. Žvalionytės (2007), bendriausias migracijos srities tyrimų tikslas - paaiškinti migracijos procesą, atskleidžiant jo logiką. Tai ne tik suteikia žinių apie visuomenėje vykstančius procesus, bet ir sudaro galimybę pastaruosius paveikti politinėmis, ekonominėmis ir kitomis valstybės turimomis priemonėmis, siekiant juos pakreipti šaliai naudinga linkme. Šiuo požiūriu svarbiausias klausimas: kokios priežastys lemia lietuvių emigraciją?

Viena iš dažniausiai tiek Lietuvos, tiek užsienio tyrimuose taikomų teorijų, aiškinančių tarptautinę migraciją, yra vadinamasis neoklasikinis „stūmos ir traukos“ modelis. Šio modelio centre yra racionalus individas, kuris nuolat skaičiuoja migracijos naudą ir nuostolius. Juos sudaro atskirų šalių dabarties ir prognozuojamos ateities sąlygos: tėvynėje veikia stūmimo veiksniai, o užsienio šalyse - traukos. Įvertinęs šiuos stūmimo ir traukos veiksnius racionalus individas sprendžia, ar emigracijos nauda viršija nuostolius. Taip vidutiniu / ilguoju laikotarpiu susidaro migracijos pusiausvyra, t. y. tie, kuriems emigracijos nauda yra didesnė už nuostolius, emigruoja, o tie, kuriems nuostoliai dėl emigracijos pasirodo pernelyg dideli, lieka (Butkus, Matuzevičiūtė, 2007).

Pasaulinė tarptautinė migracijos komisija (2006) išskiria šias migracijos priežastis:

- Atlyginimų skirtumai: 45,7% pietinės Afrikos dalies gyventojų uždirba mažiau nei 1 dolerį per dieną; Pietų Azijoje tokių žmonių yra 14,4%, o Lotynų Amerikoje ir Karibuose – 10,4%.

- Nedarbas: Artimuosiuose Rytuose ir Šiaurės Afrikoje jis sudaro 12,2%; pietinėje Afrikos dalyje – 10,9%, industrializuotuose valstybėse – 6,6%.

- Išsilavinimo skirtumai: Šalyse, kuriose pajamų lygis žemas, 58% moterų ir 68% vyrų moka skaityti ir rašyti, o šalyse, kuriose šis lygis aukštas, – beveik visi. Pastarosiose šalyse beveik visi vaikai lanko pradinę mokyklą, o šalyse kuriose pajamų lygis žemas – 76% vaikų.

- Demografiniai rodikliai: Pietų Afrikos regione vienai moteriai vidutiniškai tenkantis gimdymų rodiklis – 5,4 vaiko; arabų šalyse – 3,8; Lotynų Amerikoje ir Karibuose – 2,5; Europoje – 1,4.

R. Kripaitis, B. Romikaitytė (2005) teigia, kad didelę reikšmę emigracijai turi ir neekonominiai veiksniai. Įvyko kultūrinių ir vertybinių pokyčių, kaip antai žmogaus saviraiška, laisvo pasirinkimo didėjimas, normų laisvėjimas. Pasireiškia elgsenos ir šeimos formų įvairovė. Šie veiksniai lemia gyventojų gimstamumą, mirtingumą ir migracijos politiką.

Kuo labiau skiriasi šalių kultūra, socialinė aplinka, kalba, religija, tuo mažiau norima emigruoti. Daug kas priklauso ir nuo asmens individualybės. Kai kurie žmonės tiesiog bijo rizikuoti, todėl siekia nekeisti gyvenamosios ir darbo aplinkos ir nėra linkę migruoti.

Dažnai sprendimą emigruoti gali nulemti politinė situacija, verčianti asmenis ne savo noru palikti gimtąją šalį. Apie ketvirtį migrantų grįžta atgal į tėvynę – reemigruoja. Priežastis gali būti ta, jog tai tik judėjimas internacionalinės įmonės viduje. Taip pat dažniau grįžtama į gimtinę iš toli esančių šalių, nes yra labai dideli kultūros skirtumai, sunkiau surinkti informaciją apie tikslinę šalį, dėl to dažniau padaromas klaidingas apsisprendimas emigruoti (Kripaitis, Romikaitytė, 2005).

R. Matiušaitytė (2003) apibendrina ir pateikė šiuos veiksnius, įtakančius apsisprendimą migruoti:

- *darbo užmokesčio skirtumai*. Kuo jie didesni, tuo didesnė migracijos tikimybė. Tas pats veiksnys turi poveikį ne tik emigracijai, bet ir reemigracijai. Jeigu šalyje, į kurią asmuo emigravo, situacija darbo rinkoje blogės (didės nedarbas, mažės darbo užmokestis), lyginant su gimtine bus grįžtama į gimtinę.

- *asmens galimybės pagerinti savo žmogiškąjį kapitalą*. Jeigu emigravęs asmuo, dirbdamas svetimose šalyse, gali pagerinti savo žmogiškąjį kapitalą, o grįžęs į gimtinę atitinkamai daugiau uždirbti, jis emigruos.

- *šalių atstumas bei teisiniai migracijos ribojimai*. Kuo toliau migruojama, tuo didesnės išlaidos, didesni kalbos bei kultūros skirtumai, o taip pat sunkiau surinkti informaciją apie sąlygas toje šalyje.

- *amžius, lytis ir išsilavinimas*. Daugiausia migruoja jauni iki 25 metų arba peržengę 55 metų ribą asmenys. Jaunų moterų mobilumas nesiskiria nuo vyrų, bet paskui mažėja daug didesniu greičiu. Labiau

linkę emigruoti išsilavinę, kvalifikuoti asmenys, mokantys užsienio kalbas, nes jie turi didesnes įsidarbinimo galimybes.

- *giminės, draugai, šeimyninė padėtis ir šeimos dydis.* Kuo glaudesni ryšiai su giminaičiais, draugais, kuo didesnė šeima, tuo mažiau asmenys linkę emigruoti.

- *pajamų dydis.* Asmenys turintys dideles pajamas ir nemažai turto, mažiau linkę emigruoti.

- *kultūros, mentaliteto, kalbos, religijos, socialinės aplinkos skirtumai.* Kuo jie didesni, tuo mažiau norima emigruoti.

- *politinė situacija.* Ji gali priversti asmenis ne savo noru palikti gimtąją šalį.

- *informuotumas apie situaciją kitose šalyse.* Kartais migrantai išvyksta neturėdami aiškios informacijos apie pasirinktą šalį, o turimiems įvaizdžiams nepasitvirtinus, pasirenkama sugrįžimo migracija.

- *išplėtotą migracijos infrastruktūrą, migrantų tinklai.* Tautiečių užsienyje sudaryti tinklai tampa traukos centru naujiems migrantams.

- *mitai apie migraciją,* kad migracija išspręs visas problemas.

- *asmens individualybė.* Kai kurie žmonės dėl baimės rizikuoti, tiesiog nėra linkę migruoti.

Galima teigti, kad migruoti pasirenka žmonės su tendencija keisti gyvenimą, jo sąlygas į geresnes. Netgi galima sakyti, kad noras gyventi geriau nei dabar ir įtakoja migruoti, tačiau kaip teigia ir minėta aukščiau autorė, tai dažniausiai būna tik mitas, kad emigravus galima išspręsti visas problemas.

D. Prakapienė (2007) išskiria priverstines ir savanoriškas migracijos priežastis ir kliūtis (2 priede pateiktos autorės išskirtos migracijos ir emigracijos priežastys ir kliūtys).

Tuo tarpu 2003- 2007 m migracijai Lietuvoje yra būdingi šie specifiniai bruožai (Pukelienė, Glinskienė, Beržinskienė, 2007):

- Emigracija yra žymiai didesnė nei vidutiniškai pasaulyje, nors jos mastai po truputį mažėja dėl paklausos darbo jėgai didėjimo ir darbo užmokesčio konvergavimo;

- Demografiniai šalies pokyčiai kol kas nėra emigracijos ir imigracijos priežastimi;

- Imigrantų skaičius yra nežymus, bet jis didėja, nes Lietuva yra svarbi kaip pakraščio tarp Rytų ir Vakarų šalis, kurioje „užsilieka“ migrantai į Vakarus ar politiniai pabėgėliai iš Rytų;

- Dalis imigrantų sudaro šeimas sukūrusieji asmenys;

- Valstybės veikla organizuojant grįžimą iš emigracijos šalies yra nepakankama.

Galima teigti, kad sprendimas migruoti ar nemigruoti yra sąmoningas tikslingas pasirinkimas, kurio, kaip ir kiekvieno žmogaus sprendimo, tikslas yra keisti mažiau patenkinamą būklę geresne.

Žmogus veikia, nes jaučia nepasitenkinimą dėl esamos padėties ir tiki galįs pagerinti padėtį darydamas įtaką įvykių eigai. Galutinis žmogaus veikimo tikslas yra patenkinti savo asmeninius troškimus. Individualiai vertinamas tiek gaunamas pasitenkinimas, tiek nepasitenkinimo sąlygos, kurios skatina priimti sprendimą veikti ar ne. Vienodos išorinės sąlygos ar veiksniai individualiai bus vertinami skirtingai. Žmonės skirtingai vertina vienodas išorines aplinkybes, todėl neįmanoma identifikuoti ir nustatyti baigtinio migracijos priežasčių sąrašo. Kaip ir neįmanoma nustatyti dėsningumo, kokioms išorinėms sąlygoms esant žmonės būtinai priims sprendimą migruoti. Todėl bet kuris migracijos priežasčių išvardijimas palieka tik aplinkybių pavyzdžių sąrašą, kurios gali paveikti žmogaus apsisprendimą.

1.3. Migracijos sukeltų padarinių įvardijimas

Migracijos pasekmių tyrimams paprastai skiriama daug dėmesio, tačiau pasekmių vertinimas susiduria su sunkumais, į kuriuos būtina atsižvelgti ir vertinant migracijos reiškinį, ir, svarbiausia, priimant viešosios politikos sprendimus (Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006):

- Negausios migracijos pasekmės paprastai nevertinamos. Migracijos pasekmių vertinimas paprastai priklauso nuo migracijos masto – kol migracija nedidelė, reiškinys nenagrinėjamas, kintant migracijos mastui dėmesio centre esančiu problemų ratas kinta.
- Sunku nustatyti migracijos ir pasekmių priežastinį ryšį. Nevienareikšmiškai vertinamas migracijos, kaip ir bet kurio kompleksinio socialinio reiškinio ryšys su atsirandančiomis pasekmėmis, pavyzdžiui, Vyriausybė savo 2005 metų veiklos ataskaitoje džiaugiasi, jog prie sumažėjusio nedarbo labiausiai prisidėjo valstybės institucijų veikla, apie emigracijos įtaką neužsimenama.
- Pasekmės valstybei ir individui skirtingos. Migracijos pasekmių vertinimas priklauso nuo pasirinkto objekto, kuriam tos pasekmės matuojamos – individui, visuomenei, konkrečiai bendruomenei, valstybei, sistemai ir pan.
- Skiriasi ilgalaikes ir trumpalaikes pasekmes. Vertinimas priklauso nuo vertinamojo laikotarpio – trumpalaikio, vidutinio ar ilgalaikio.
- Migracijos pasekmės vertinamos retrospektyviai ir perspektyviai, o prognozuojamos pasekmės nevisada išsipildo.

- Ar pasekmė teigiama ar neigiama priklauso nuo visų minėtų veiksnių. Todėl populiarus pozityvių ir negatyvių pasekmių išskyrimas kiekvieną kartą turi priimti visas išlygas dėl masto, objekto, subjektyvaus pasekmių vertinimo ir pan.

Šiuolaikinė tarptautinė migracija, stipriai veikiama vykstančių globalizacijos procesų, suintensyvėjo visame pasaulyje, pakeitė savo pobūdį, kryptis, struktūrą. Sparčiai besivystantys tarptautiniai ryšiai politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje sferose, pokyčiai valstybių sienų kontrolės srityse, tarptautinės darbo jėgos paklausos struktūroje, spartus mokslo bei technologijų vystymasis, naujos komunikacijos ir transporto technologijos sąlygojo darbo jėgos srautų judėjimą globaliu mastu. Tai ypač būdinga ES, taip pat tokioms politinio ir komercinio pobūdžio susitarimu dalyvėms kaip NAFTA, MERCOSUR. Šių susitarimų vystymasis veikia kaip traukos zonos, pritraukiančios darbo jėgą iš įvairių pasaulio šalių (Kazlauskienė, Rinkevičius, 2006).

Tokia intensyvi emigracija, net vertinant tik kiekybinį šio proceso aspektą, turėjo nemažai įtakos Lietuvos **gyventojų skaičiaus pokyčiams**.

Dėl duomenų stokos nėra tiksliai žinoma emigracinių srautų amžiaus struktūra. Vertinant legalios emigracijos statistinius duomenis (80 proc. sudaro darbingo amžiaus gyventojai, iš jų daugiau nei pusė 20–35 metų amžiaus) ir pagal analogiją su dabar egzistuojančiu migraciniu potencialu (50–70 proc. jaunimo iki 30 metų) bei atsižvelgiant į ekspertų nuomonę, **Lietuva pirmiausia praranda jaunimą**, todėl ateityje tai atsilies tiek kitų demografinių procesų eigai (santuokos, gimstamumas, šeima), tiek darbo ištekliams – juos gali tekti importuoti iš trečiųjų šalių. Ir čia, kaip rodo kitų šalių patirtis, ypač svarbu iš anksto numatyti priemones, kad laikina darbo migracija netaptų pastovia imigracija, kuri paprastai lydi dar gausesnė antroji banga – šeimos nariai ir draugai (Sipavičienė, 2006).

Kaip teigia R. Aidis, D. Krupickaitė (2007) didžiausius nuostolius patiria valstybė, kai emigruoja valstybinėse aukštosiose mokyklose neseniai išsilavinimą įgyję jauni žmonės, aukščiausios kvalifikacijos specialistai. M. Carr – Saunders (2008) prie emigracijos neigiamų pasekmių priskiria „protų nutekėjimą“. Neigiamos laisvo darbo jėgos judėjimo pasekmės labiausiai pasireiškia per kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą, kas sumažina gamybos plėtros galimybes ir aktyvesnį investicijų panaudojimą.

Dažnai akcentuojama problema – **nutautėjimo grėsmė** (Sipavičienė, 2006; Maslauskienė, Stankūnienė, 2007). Lietuviai išvyksta, kitataučiai plūsta į Lietuvą, todėl Lietuva pamažu nutautinama. Tačiau, kaip rodo statistikos duomenys, nepaisant intensyvios migracijos, lietuvių lyginamasis svoris tarp visų šalies gyventojų netgi auga – 2001 metų gyventojų ir būsto surašymo duomenimis, lietuviai

sudarė 83,5 proc. Lietuvos gyventojų. Antra vertus, tradicinių etninių mažumų – rusų, baltarusių, ukrainiečių, lenkų, žydų – atstovų lyginamasis svoris tarp visų šalies gyventojų kinta, ir tai daugiausia sietina su emigracijos/repatriacijos procesais (negrįžtami pokyčiai). Antra vertus, dėl imigracijos atsiranda naujos netradicinės Lietuvai tautinės mažumos su skirtinga pasaulėžiūra, religija, elgesio normomis. Nesant specialių integracijos programų, etninių konfliktų tikimybė didėja (Maslauskienė, Stankūnienė, 2007).

Migrantai, siekdami ekonominės naudos, dažnai nepaiso (arba neturi galimybės paisyti) socialinių tokios **migracijos pasekmių, ypač šeimai/vaikams**. Nereti atvejai, kai išvykdami vienas ar abu tėvai vaikus ilgam palieka giminaičių ar net svetimų žmonių globai, o kartais ir visai be globos. Kiek plačiai paplitęs šis reiškinys ir kokios jo tikrosios pasekmės šeimai/vaikams dabar ir ateityje, nėra žinoma (Maslauskienė, Stankūnienė, 2007).

Kaip teigiama Lietuvos integracijos į ES poveikio Lietuvos ekonomikai 2002-2006 metais (ex-post) vertinime (2006) emigracijos procesas nėra pakankamai ištirtas, nors analitikai vieningai sutaria, kad jis jau įgavo grėsmingą mastą – vertinant ir laikinai uždarbiaujančių užsienyje, ir nuolatiniam gyvenimui į kitas šalis išvykusių Lietuvos gyventojų bendrą skaičių dažniausiai minimas 400 tūkst. dydis. Taigi Lietuva prarado apie penktadalį darbo jėgos, tačiau ekonominiu požiūriu iki šiol šio reiškinio integruotas poveikis šalies ūkio raidai veikiausiai buvo labiau teigiamas nei neigiamas: buvęs labai aukštas nedarbo lygis sumažėjo kelis kartus; darbo pajamos ėmė sparčiai kilti ne tik didmiesčiuose, bet ir periferijoje, sumažėjo socialinis įtempimas; ūkio augimą skatino ir gyvenimo Lietuvoje lygi kėlė užsienyje uždirbtų pinigų srautai. Nors pastarieji į valstybines statistikos akiratį beveik nepatenka, neabejojama, kad jie yra ženklūs.

Pasak G. Kasnauskienės, J. Kryževičiūtės (2008) kiekvienas individas migruodamas nuspėja, kad perspektyvos būsimoje šalyje jam turėtų būti geresnės, o šalių, iš kurių išvyksta specialistai, augimo potencialas smunka. Galima išskirti pagrindines neigiamas protų nutekėjimo pasekmes:

- 1) mokslo ir ekonomikos augimo lėtėjimas;
- 2) dirbančiųjų dalies visuomenėje ir socialinių garantijų mažėjimas;
- 3) visuomenės senėjimas;
- 4) protų praradimas.

Atsakymas į klausimą, ar specialistų migracija palyginti mažiau išsivysčiusioms šalims yra praradimas ar nauda, priklauso nuo analizės lygmens ir perspektyvos. Individo lygmeniu, kvalifikuotų žmonių migracija yra ne tik neginčytina asmeninė žmogaus teisė, bet ir laimėjimas, išskyrus tuos

atvejus, kai asmenys negali dirbti pagal savo kvalifikacijos lygį („protų švaistymas“; Webster, Morgantini, 2007).

R. Gruževskis (2004) išskiria taip pat migracijos privalumus ir trūkumus. Pasak autoriaus, pagrindinis neigiamas migracijos veiksnys yra gyvenimo lygio nuosmukis. O pagrindinis patrauklus veiksnys yra potencialios pajamos ir gyvenimo lygis, kurį galima užsigarantuoti gyvenant ir dirbant kitoje šalyje.

Skaitlinga lietuvių emigracija turi ir nemažai **teigiamų pasekmių**, kurios dažniausiai nepastebimos ir iki galo nepanaudojamos. Be kultūrinių mainų, užsienio patirties įsigijimo, migracija teikia ir ekonominę naudą: mažina socialinę įtampą darbo rinkoje ir visuomenėje, sprendžia ekonomines šeimos problemas. Nėra žinoma, kiek pinigų kasmet migrantai persiunčia/parsiveža iš užsienio (nėra apskaitos ir tyrimų). Taip pat nėra žinoma, kur ir kaip panaudojami migrantų pinigai, nėra programų, skatinančių/palengvinančių „migracinių pinigų“ tikslingą panaudojimą/investicijas. Taigi migracijos teigiamas efektas panaudojamas toli gražu ne visas. Šiandien egzistuojanti mokesčių sistema blokuoja tiek reemigraciją, tiek „migracinių pinigų“ panaudojimą (Sipavičienė, 2006).

Nors dažniausiai protų nutekėjimas asocijuojasi su neigiamomis pasekmėmis šaliai, iš kurios emigruojama, yra ir teigiamų specialistų tarptautinio judėjimo padarinių (Kasnauskienė, Kryževičiūtė, 2008):

1. žinių judėjimas, naujovių atėjimas su sugrįžusiais emigrantais;
2. piniginės prielaidos – kaip vienintelis pragyvenimo šaltinis.

Autoriai S. H. Webster, L. Morgantini (2007) taip pat išskiria kvalifikuotų darbuotojų migracijos teigiamą poveikį: mažėja nedarbas, atsiranda kultūros plėtra, pervedamos uždirbtos lėšos, jaunoji karta skatinama investuoti į išsilavinimą.

Kaip teigia R. Kripaitis, B. Romikaitytė (2005) migracija negali būti vertinama vienareikšmiškai: viena vertus, tai galimybės šaliai, į kurią migruojama (augantis darbo jėgos skaičius), kita vertus, galimybės šaliai, iš kurios migruojama (nedarbo lygio mažėjimas). Tačiau šalyje, iš kurios išvykstama, mažėja dirbančiųjų skaičius, dėl to aštrėja socialinės šalpos, ekonominės plėtros problemos.

Vertinant migracijos poveikį Lietuvai, Nacionalinės plėtros instituto Socialinės sanglaudos grupė nurodė šiuos teigiamus emigracijos aspektus: tikėtinumą, kad nemaža dalis migrantų sugrįš su nauja patirtimi; didelė dalis lėšų suvartojama ir investuojama Lietuvoje; mažėja bedarbių skaičius, kartu ir socialinės paramos poreikis, taip pat mažėja nedarbo lygis (tačiau Lietuvai šis sumetimas svarbus tik iš dalies, nes specialistų darbo vietų pasiūla didesnė, negu paklausa); vidutinio darbo užmokesčio

augimas; užimtumo lankstumo augimas; darbo santykių harmonizavimas ir socialinio dialogo plėtra (Ekonominės migracijos valdymas Lietuvoje: prioritetų nustatymas ir jų įgyvendinimo pasekmės, 2006).

Neigiamomis emigracijos pasekmėmis galėtume įvardinti šias: prarandamos lėšos, investuotos į žmonių išsilavinimą, prarandami specialistai, demografinės situacijos pokyčiai (darbingo amžiaus žmonių mažėjimas, produktyvumo mažėjimas, išskylančios problemos dėl mokesčių mokėtojų pasitraukimo), mažėja socialinio draudimo einamasis finansavimas ir staigiai kyla atlyginimai sektoriuose, iš kurių nuteka reikalinga darbo jėga, vartojimo sumažėjimas; BVP sumažėjimas; negana to, vis didėja kvalifikuotos darbo jėgos poreikis (vyksta „protų nutekėjimas“), kuris negali būti patenkintas dėl paprasčiausios tokių darbuotojų stokos.

Neigiamos laisvo darbo jėgos judėjimo pasekmės labiausiai pasireiškia per kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą, kas sumažina gamybos plėtros galimybes ir aktyvesnį investicijų panaudojimą, tačiau tam tikras kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas yra vertinamas kaip teigiamas veiksnys, skatinantis darbdavius efektyviau naudoti darbo jėgą ir didinti darbo našumą / produktyvumą.

4 lentelėje pateiktas emigracijos poveikio vertinimas.

4 lentelė

Emigracijos poveikio vertinimas

Teigiamas	Neigiamas
<ul style="list-style-type: none"> • Tikėtina, kad didžioji dauguma emigrantų grįš į Lietuvą; • Didelė dalis uždirbtų lėšų suvartojamos ir investuojamos Lietuvoje; • Mažėja bedarbių skaičius, tuo pačiu ir poreikis soc. paramai; • Migrantai įgyja naujos patirties. 	<ul style="list-style-type: none"> • Demografinės situacijos pokyčiai (socialinės sistemos problemos, produktyvumo mažėjimas); • Investicijų į žmogų praradimas; • Staigus atlyginimų šuolis kai kuriuose sektoriuose, jei nėra susiję su produktyvumo didėjimu; • Gali dar labiau paskatinti kai kurių regionų socialinę atskirtį.

Šaltinis: Gliosaitė, K. (2004). Ekonominių emigracijos motyvų ir pasekmių vertinimas // // *Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: paradimai ir laimėjimai*. Seminaras. www.civitas.lt [2008 10 08].

Apibendrinant 4 lentelę galima teigti, kad emigracija šaliai yra naudinga, jeigu manytumėme, kad emigrantai uždirbę pinigus grįš juos investuoti į savo šalį, be to taip sumažėja nedarbo lygis, jeigu manytumėme, kad ieškantys darbo išvyksta dirbti į užsienį ir ten įgyja naujos patirties. Tačiau taip pat svarbu suvokti, kad dažniausiai išvyksta į užsienį kvalifikuotas personalas, į kurį šalyje buvo investuota. Taip pat siekiant išvengti kvalifikuoto personalo išvykimo automatiškai keliami atlyginimai ir taip sukuriamas neteisingas darbo užmokesčio pagal pareigybes santykis.

Kaip teigiama Ekonominės migracijos reguliavimo strategijoje (2007) migracija – tiek teigiamas, tiek neigiamas reiškinys. Užsienyje įgyjamas išsilavinimas ir žinios, grįžtančios pajamos investicijos, tarpkultūrinė gyvenimo ir darbo patirtis, užsienio kalbų žinios skatina šalies plėtrą, gerina ekonomikos ir gyvenimo sąlygas. Antra vertus, Lietuva – nedidelė valstybė, jeigu joje mažės gyventojų ir didės emigracija, menkės Lietuvos intelektualinis potencialas, bus prarandamos investicijos į žmones, lėtės technologinė pažanga, mokslo raida ir ekonomikos plėtra, kai kur ims stigti darbo jėgos. Be to, ims nykti Lietuvos kultūra ir lietuvių kalba, kils įvairių socialinių problemų, spartės socialinė poliarizacija.

Apibendrinant galima teigti, kad migracijos pasekmių vertinimas susiduria su sunkumais, į kuriuos būtina atsižvelgti ir vertinant migracijos reiškinį, ir, svarbiausia, priimant viešosios politikos sprendimus. Negausios migracijos pasekmės paprastai nevertinamos, taip pat ne visada įmanoma nustatyti, kad konkrečios pasekmės atsirado dėl migracijos. Dėl gyventojų emigracijos ir pasitraukimo iš vietinės darbo rinkos žymiai sumažėjo nedarbas. Darbuotojų emigracija ir darbo jėgos pasiūlos mažėjimas sudarė sąlygas žymiai kilti atskirų sektorių darbuotojų atlyginimams ir darbo sąlygoms. Atlyginimų kilimas sietinas ir su darbo jėgos trūkumu ir su emigracijos prevencija. Taip buvo sudarytos sąlygos kilti gyvenimo lygiui likusiems Lietuvoje darbuotojams. Kita vertus, darbo jėgos trūkumas yra auganti našta Lietuvos ekonomikai. Protų nutekėjimo problema kyla dėl išsilavinusių ir profesionalių gyventojų emigracijos į kitą valstybę ir su tuo susijusių prognozių, jog šie asmenys ateityje nebeprisidės prie valstybės ekonominės, kultūrinės, mokslinės ir socialinės plėtros.

1.4. Migracijos reikšmė nedarbui teoriniu požiūriu

Siekiant nustatyti migracijos reikšmę nedarbui, pirmiausia išanalizuosime, kokie veiksniai įtakoja nedarbą.

Gilinantįs į užimtumo pokyčius sąlygojančias problemas, pastebėta, kad ekonomikos analitikai mikroekonomikos kontekste koncentruojasi į nedarbo priežastis ir trukmę, tuo tarpu makroekonominėje erdvėje analizuojama užimtumo struktūra ir nedarbo lygio dinamika, identifikuojant veiklos ciklo sąlygotus pokyčius, teigia D. Beržinskienė (2005).

U. Trumpa (2002) mano, kad nedarbo priežastys glūdi darbo santykių reguliavime, socialinių pašalpų ir garantijų politikoje bei apsunkintose verslo sąlygose.

Pavyzdžiui, V.Snieška, V.Baumilienė, D.Bernatonytė (2001) ir kt. pateikia nedarbo, kaip reiškinio atsiradimo priežastis:

1. Nedarbą didina **ekonomikos struktūros pokyčiai**. Besivystant techninei pažangai ir kintant žmonių poreikiams, vienu ekonomikos šakų vaidmuo didėja, kitų – mažėja. Darbo jėgos paklausa profesinė ir kvalifikacinė struktūra ima neatitikti jos pasiūlos struktūros.

2. Nedarbo dinamiką veikia **netolygus darbo paklausa kitimas atskiruose miestuose, regionuose**. Didžiulė migracija į miestus, kur didesnė darbo jėgos paklausa, ir čia sukelia nedarbo augimą. Kita vertus, ir nepakankamas darbo jėgos mobilumas yra viena nedarbo priežasčių.

3. Nedarbo lygį veikia ir priežastis, vadinama **nedarbo histereze**. Nedarbo atveju šis reiškinys rodo, kad jei dėl kokių nors veiksnių poveikio nedarbo lygis žymiai išauga, tai jis jau nebegali sugrįžti į pradinį lygį, nors minėtų veiksnių poveikis išnyko. Nedarbo histereze bandoma paaiškinti aukštą nedarbo lygį Europoje pastaraisiais dešimtmečiais.

4. **Nedarbo lygį veikia ir darbo užmokesčio apmokestinimo lygis**. JAV „pasiūlos ekonomikos“ šalininkai tvirtina, kad darbininkų darbo užmokesčio apmokestinimo sumažinimas galėtų teigiamai paveikti darbo jėgos pasiūlą, sumažindamas nedarbą. Didžiuliai mokesčiai, apmokestinant įmonių pajamas, irgi turi neigiamą poveikį užimtumui, nes mažina verslininkystės paskatas. Jie ypač neigiamai veikia smulkų ir vidutinį verslą, skatina šešėlinės ekonomikos vystimąsi ir neoficialaus užimtumo augimą.

5. Viena iš nedarbo priežasčių yra pati **draudimo nedarbo atveju sistema**. Mokslininkų nuomone, pašalpus mokėjimo trukmę yra pagrindinis rodiklis, paaiškinantis ilgalaikio nedarbo priežastis. Jei pakeitimo rodiklis nedarbo priežasčių neparodo, tai jo derinys su pašalpus mokėjimo trukme vaizdą keičia. Tyrimų rezultatai įrodo, kad šalyse, kur pašalpos mokėjimo trukmė ilgesnė, ilgalaikio nedarbo mastas gerokai didesnis.

D. Beržinskienės (2005) teigimu užsienio šalių specialistai, tyrinėjantys ilgalaikį nedarbą, kaip svarbiausią aptariamo reiškinio priežastį dažniau nurodo struktūrinius pokyčius darbo rinkoje ir daug rečiau – asmenines žmogaus savybes ir asmeninę motyvaciją.

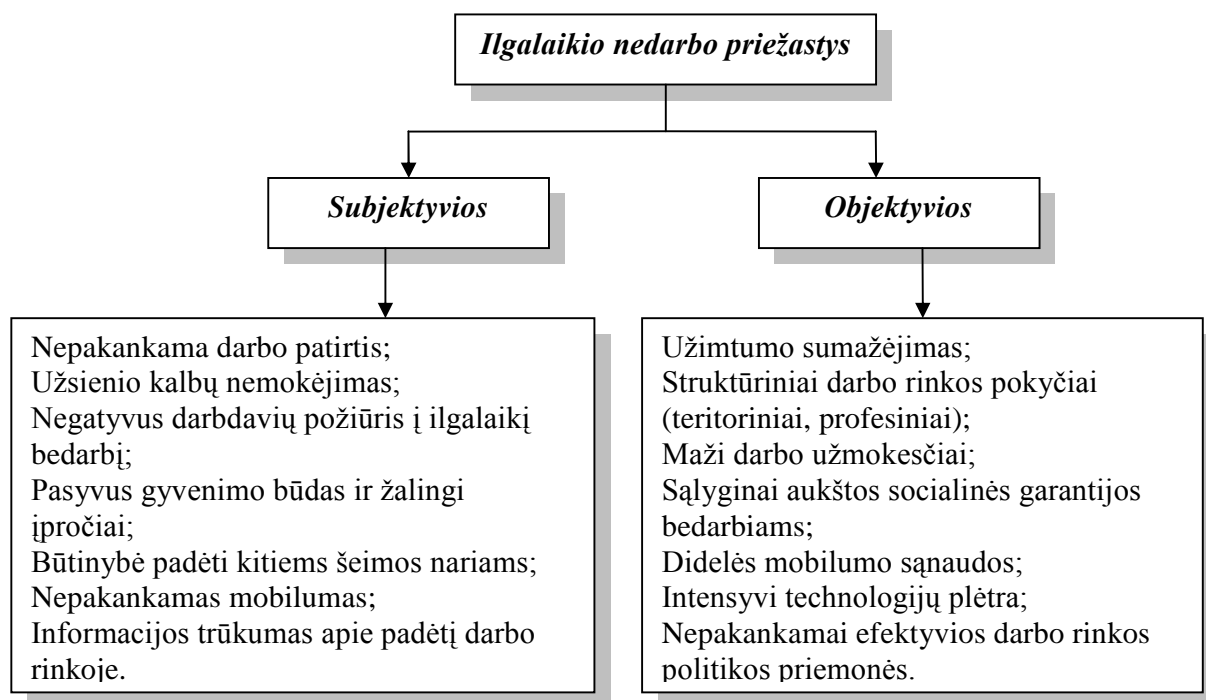
Literatūros šaltiniuose nurodomos ir nekontroliuojamos ilgalaikio nedarbo priežastys: *ekonominė stagnacija, pajamų lygis ir jų struktūra, demografinis sprogyimas, migracija, mokymo sistemos ypatumai*.

Taigi ilgalaikį nedarbą sąlygoja bendra šalies ekonominė būklė, sumažėjusi darbo jėgos (ypač žemos kvalifikacijos arba nekvalifikuotos) paklausa, žema bedarbių kvalifikacija, negatyvus darbdavių požiūris į praradusius darbo įgūdžius ar specialius gebėjimus vyresnio amžiaus bedarbius bei paskatų ieškoti darbo ar motyvacijos tobulintis praradimas.

Ilgalaikio nedarbo subjektyvios ir objektyvios priežastys pateiktos 5 paveiksle.

Galima teigti, kad nedarbo priežastys glūdi darbo santykių reguliavime, socialinių pašalpų ir garantijų politikoje bei apsunkintose verslo sąlygose.

Asmenų, orientuotų į kvalifikacijos kėlimą ir perkvalifikavimą, motyvacija ir integracinės darbo galimybės didesnės. Nustatyta, kad ilgalaikiai bedarbiai teikia prioritetą ne profesiniam tobulėjimui, bet viešiesiems ar laikiniems darbams, nesusijusiems su kvalifikacijos tobulinimu. Ilgalaikio nedarbo priežastis, susijusi su menka pačių asmenų darbo motyvacija, ribotu požiūriu į kvalifikacijos tobulinimą, neaktyvia savarankiška darbo paieška, nepakankamu mobilumo lygiu.

5 pav. Ilgalaikio nedarbo priežastys

Šaltinis: Beržinskienė, D. (2005) Nepanaudotų užimtumo galimybių priežastys. // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*: Nr. 5, p. 39.

Taigi nedarbo priežastys yra labai įvairios, jos skirtingai veikia nedarbo lygį įvairiose šalyse, dažnai jų būna visas kompleksas ir sudėtinga nustatyti svarbiausias.

Kaip matyti, nedarbą įtakoja ir migracijos padariniai, emigracijai esant nedarbas mažėja, imigracijai – didėja.

Migracijai apibūdinti yra naudojami tokie migracijos matai (Kasnauskienė, 2006):

- Migracijos apimtis – absoliutus migrantų (atvykusių ir išvykusių) skaičius, tenkantis valstybei, miestui ar rajonui per tam tikrą laikotarpį (mėnesį, metus);

- Migracijos intensyvumas – migrantų (atvykusių ir išvykusių) skaičius per tam tikrą laikotarpį (metus, dešimtmetį), tenkantis 1000 ar 10 000 tam tikros šalies ar rajono gyventojų. Šie migracijos koeficientai apskaičiuojami panašiai kaip gimstamumo ir mirtingumo koeficientai.

Emigracijos koeficientas apskaičiuojamas pagal tokią formulę (Kasnauskienė, 2006):

$$\mathbf{EK = bendrasis emigravusiųjų skaičius / vidutinis metinis gyventojų skaičius * 1000} \quad (1)$$

Panašiai apskaičiuojamas imigracijos koeficientas :

$$\mathbf{IK = Bendrasis imigravusiųjų skaičius / vidutinis metinis gyventojų skaičius * 1000} \quad (2)$$

Skaičiuojant bendrąjį migracijos koeficientą, į jo formulės skaitiklį įrašoma migracijos apimtis (bendrasis migrantų skaičius):

$$\mathbf{BMK = (Bendrasis emigravusiųjų skaičius + Bendrasis imigravusiųjų skaičius) / Vidutinis metinis gyventojų skaičius * 1000} \quad (3)$$

Migracijos saldo (Δ) – tai skirtumas tarp atvykusių ir išvykusių skaičiaus per tam tikrą laikotarpį. Migracijos saldo gali būti teigiamas arba neigiamas. Jis išreiškiamas absoliučiais skaičiais arba 1000-iui gyventojų. Pastarasis vadinamas migracijos koeficientu:

$$\mathbf{K_{\Delta} = Atvykusiųjų skaičius - Išvykusiųjų skaičius / Vidutinis metinis gyventojų skaičius * 1000} \quad (4)$$

Palyginus bendrąjį migracijos koeficientą su migracijos saldo koeficientu, gaunamas migracijos apyvartos koeficientas:

$$\mathbf{MAK = Bendrasis migracijos koeficientas / Migracijos saldo koeficientas * 1000} \quad (5)$$

Atlikus atvirkštinių koeficientų palyginimą, gaunamas migracijos efektyvumo rodiklis:

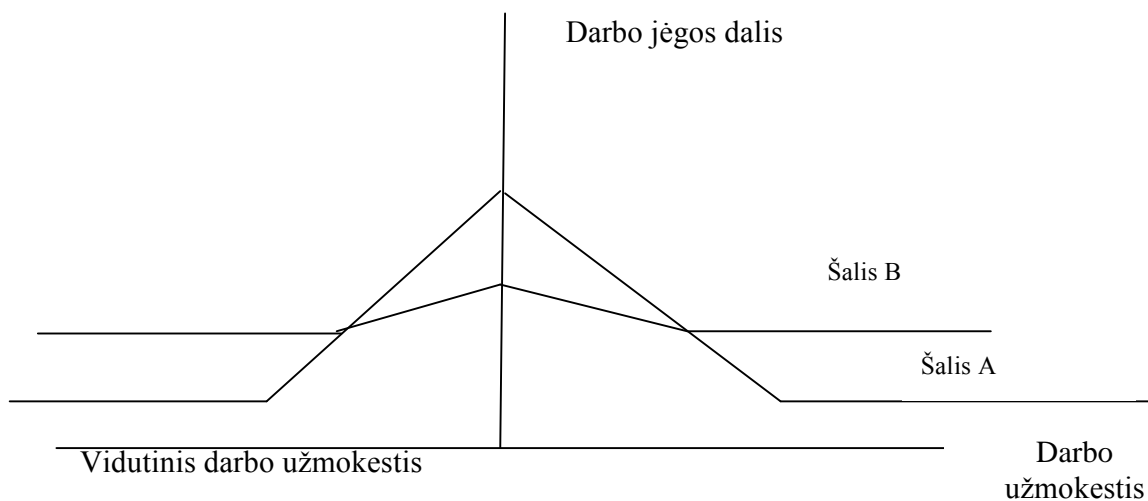
$$\mathbf{MER = Migracijos saldo koeficientas / Bendrasis migracijos koeficientas * 1000} \quad (6)$$

Pasak V. Pukelienės, R. Glinskienės, D. Beržinskienės (2007) migracija pasireiškia kaip atsakas į darbo jėgos paklausos ir pasiūlos disproporcijas, taip pat ir darbo užmokesčio neatitikimus tarp vietovių.

Regionai, galintys pasiūlyti santykinai aukštą darbo užmokesčio lygį, vilioja darbo jėgą iš santykinai žemą darbo užmokestį siūlančių vietovių, dėl to padidėja darbo jėgos pasiūla ir ima mažėti darbo užmokestis. Priešingai, regionuose su žemais darbo užmokesčiais sumažėjusi darbo jėgos pasiūla sudaro sąlygas kilti darbo užmokesčiui. Tai įtakoja kartu ir nedarbą, nes sumažėjusi darbo jėgos pasiūla didina darbo paklausą ir taip mažėja nedarbo lygis tame regione.

Kaip teigia V. Daugėla, A. Kazlauskienė, V. Snieška (2000), net jeigu dvi vietovės turi vienodą vidutinį darbo užmokestį, dalis žmonių vis tiek norės migruoti iš vieno į kitą.

6 paveiksle matyti hipotetinis darbuotojų pasiskirstymas pagal darbo užmokesčio lygį dviejose šalyse, kuriose vidutinis darbo užmokesčio lygis vienodas. Darbo užmokesčiui B šalyje daug nelygiau paskirstyti nei A šalyje, kur didelė darbo jėgos dalis sutelkta apie darbo užmokestį. Tarkime, kad aukštą darbo užmokestį gaunantys darbuotojai bus toje pačioje darbo užmokesčio paskirstymo padėtyje kiekvienoje šalyje. Aukštą darbo užmokestį gaunantys darbuotojai, kurie migruoja iš A šalies į B šalį gali tikėti pagerinti savo darbo užmokestį, kadangi šalyje B darbuotojai gauna aukštesnį nei vidutinį darbo užmokestį ir yra patenkinti. Iš tikrųjų, kiekvienas, kuris gauna aukštesnį nei vidutinį darbo užmokestį A šalyje, ir tikisi įsitvirtinti toje pačioje darbo užmokesčio paskirstymo padėtyje, išloš migruodamas į B šalį.

6 pav. Migracijos ir darbo užmokesčio pasiskirstymas

Šaltinis: Daugėla, V., Kazlauskienė, A., Snieška, V. (2000). The Determinants and Nature of Labor Migration in Lithuania // *Inžinerinė ekonomika*. Nr. 5. p. 18.

A. Pocius, L. Okunevičienė – Neverauskienė (2005) teigia, kad ekonomikos augimas ir darbo rinkos būklė labai priklauso nuo ilgesnį laiką šalyje vykstančių demografinių procesų, ypač gyventojų migracijos. Vienas veiksmingiausių būdų tinkamai įvertinti gyventojų migraciją yra gyventojų surašymo ir gyventojų einamosios statistikos duomenų lyginimas. Oficialieji gyventojų užimtumo rodikliai koreguojami taikant gyventojų skaičiaus skirtumu (migracija) pagrįstus koeficientus. Daroma prielaida, kad užimtųjų skaičiaus mažėjimas dėl migracijos yra proporcingas analogiškam gyventojų skaičiaus pokyčiui.

Pagrindinė Lietuvos gyventojų migracijos vertinimo problema – tikslių statistinių duomenų apie ją nebuvimas. Nors teigiama, kad emigravusių šalies gyventojų skaičius didėja (Dobravolskas, 2001), oficialiosios statistikos duomenys rodo, kad migracijos saldas sumažėjo nuo –24,2 tūkst. (1994 m.) iki –4,5 tūkst. (2003 m.), o tai reiškia, kad oficialiai išvykstančių į Vakarų šalis Lietuvos gyventojų skaičius mažėjo.

Grėsmė, kad ekonominis nuostolis dėl Lietuvos gyventojų migracijos didės, vis dar išlieka. T. Boeri ir H. Brucker (2000) nuomone, iš 10 Rytų ir Vidurio Europos šalių – naujųjų ES narių (jų bendras gyventojų skaičius yra 105,0 mln.), esant laisvam darbo jėgos judėjimui, į ekonomiškai labiau išsivysčiusias šalis per 10 metų imigruos maždaug 1,8 mln. dirbančių asmenų, arba 3,9 mln. gyventojų. Per 10 metų migracijos srautas kasmet turėtų sumažėti nuo 330,0 tūkst. iki 145,0 tūkst. Remdamasis tokia prognoze, A. Dobravolskas (2001) apskaičiavo, kad per 10 metų iš Lietuvos ieškoti darbo svetur turėtų išvykti iki 2,0 procentų dirbančių asmenų, o skaičiuojant su jų šeimų nariais – iki 4,0 procentų šalies gyventojų. Didžiausias išvykusių ieškoti darbo asmenų skaičius per ateinančius 10 metų gali būti apie 140,0 tūkst. gyventojų.

A. Islam (2007) taip pat ieškojo ryšio tarp imigracijos ir nedarbo lygio. Savo tyrimuose šis autorius kėlė klausimus: Ar esantis nedarbas sukelia imigraciją? ar imigracija sukelia bedarbystę? Šio autoriaus tyrimo analizė parodė, kad priežastinio ryšio tarp bedarbystės ir imigracijos nėra, kad imigrantų srautas nepriveda prie bedarbystės, nors yra įrodymas, kad nedarbas turi neigiamą įtaką imigracijos padariniams. Imigracija yra egzogeninis pasirinkimas, ir kelios galimybės egzistuoja, kur iš tikrųjų egzogeninės imigracijos smūgis gali būti laikytas. Be to, nedarbas yra makroekonominis reiškinys, kuris turi būti paaiškintas daugybę veiksnių, kurie yra nebūtinai susiję su imigracija.

H. Armstrong, J. Taylor (2003) nustatė, kad JAV gyventojų migracija yra vienas iš veiksnių palaikančių šios valstybės nedarbo lygį žemesnį negu Europos šalių nedarbo lygio.

J. Guenther (2000) nustatė migracijos saldo ir nedarbo lygio aiškia atvirkštinę koreliaciją. Kalbant apie šią priklausomybę, reikia turėti omenyje, kad tuo atveju, kai išvykstančių skaičius viršija atvykstančių skaičių, migracijos saldo yra neigiamas. Vadinasi neigiamas koreliacijos koeficientas rodo, kad kuo didesnis nedarbo lygis, tuo didesnis skirtumas tarp išvykstančių ir atvykstančių į šalį.

Pasak M. Okolski (2005), tokie rodikliai kaip pajamų skirtumai, atlyginimų ar nedarbo lygis yra labai svarbus potencialiems migrantams, tačiau nenulemia jų sprendimų.

S. Karpavičius (2006) sudarė migracijos pasekmėms nustatyti modelį, kuriuo remiantis įmanoma tiksliai atskleisti jos poveikį darbo rinkai (nedarbo lygiui, darbo užmokesčiui ir kt.) ir visai ekonomikai (BVP, vartojimui ir kt.). Modeliuojant buvo daromos tokios pagrindinės prielaidos:

- emigrantai nesiunčia piniginių perlaidų;
- kiti makroekonominiai šokai, susiję su naryste ES, ekonomikai nedaro poveikio;
- darbo jėgą sudaro kvalifikuoti ir nekvalifikuoti asmenys, kvalifikuotų asmenų darbo našumas yra didesnis;
- darbo jėgos skaičius, kvalifikuotos ir nekvalifikuotos darbo jėgos santykis kinta tik dėl migracijos;
- kvalifikuotų ir nekvalifikuotų asmenų naudingumo funkcijos yra tokios pačios;
- visi kintamieji, išskyrus darbo rinkos rodiklius, yra realūs dydžiai;
- kapitalas priklauso tik kvalifikuotiems asmenims;
- Cobb-Douglas gamybos funkciją sudarantys gamybos veiksniai yra kapitalas ir kvalifikuotos bei nekvalifikuotos darbo jėgos darbo laiko visuma, susieta pakeičiamumo pastovaus elastingumo ryšiais;
- siekdama subalansuoti biudžetą, vyriausybė gali keisti tik su darbo santykiais susijusių pajamų mokesčio tarifą, kitų mokesčių tarifai nekinta.

S. Karpavičiaus (2006) atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad tiesioginis emigracijos poveikis darbo rinkai: kvalifikuotos ir nekvalifikuotos jėgos nedarbo lygių sumažėjimas, nekvalifikuotų asmenų bruto darbo užmokesčio padidėjimas ir kvalifikuotų asmenų bruto darbo užmokesčio sumažėjimas. Emigracijos mastą ir struktūrą sudėtinga apibrėžti, todėl Lietuvos makroekonominiai pokyčiai dėl emigracijos gali būti ir ne visiškai tiksliai įvertinti.

Tuo tarpu M. Adomėnas (2006) teigia, kad negalima susieti emigrantų skaičiaus padidėjimą su nedarbo mažėjimu Lietuvoje. Pasak autoriaus, tai yra tipiška mitų lygio iliustracija, su tokiais mitais dažnai susiduriama vertinant emigracijos procesus.

Apibendrinant visą pirmą skyrių galima daryti šias išvadas:

Migraciją galima apibrėžti labai skirtingai, dažniausiai ji suprantama, kaip bet koki žmonių judėjimą – vienoje valstybėje ar kertant jų sienas; ilgam ar trumpam laikotarpiui; savanorišką arba priverstinę; ieškant kitos darbo ar bedarbystės vietos; legalią ir nelegalią; migraciją siekiant pakeisti politinę, socialinę, ekonominę, kultūrinę ar kitokią aplinką.

Sprendimas migruoti ar nemigruoti yra sąmoningas tikslingas pasirinkimas, kurio, kaip ir kiekvieno žmogaus sprendimo, tikslas yra keisti mažiau patenkinamą būklę geresne. Todėl svarbu nustatyti, kas įtakoja šiuos veiksmus. Kaip žinia, dažniausiai migruojančiųjų priežastis būna ne viena, o keli jiems gyvenime svarbūs aspektai (pvz., emigruojama į kitą šalį dėl galimybės ten gauti geresnį darbą, kuris suteikia didesnes perspektyvas, dėl socialinių garantijų, dėl bendros ekonominės padėties, dėl vaikų ateities ir pan.). Migraciją įtakoja daugybė veiksnių, kurie tarpusavyje susiję ir dažniausiai juos įtakoja šalyje vykstantys procesai: ekonominė šalies padėtis, socialiniai ir kultūriniai pokyčiai, piliečių galimybės kitose šalyse, šalies padėtis kitų šalių atžvilgiu, mobilumas, globalizacija ir šalies tautiškumo nykimas.

Migracijos pasekmių vertinimas susiduria su sunkumais, į kuriuos būtina atsižvelgti ir vertinant migracijos reiškinį, ir, svarbiausia, priimant viešosios politikos sprendimus. Negausios migracijos pasekmės paprastai nevertinamos, taip pat ne visada įmanoma nustatyti, kad konkrečios pasekmės atsirado dėl migracijos. Dėl gyventojų emigracijos ir pasitraukimo iš vietinės darbo rinkos žymiai sumažėjo nedarbas. Darbuotojų emigracija ir darbo jėgos pasiūlos mažėjimas sudarė sąlygas žymiai kilti atskirų sektorių darbuotojų atlyginimams ir darbo sąlygoms. Atlyginimų kilimas sietinas ir su darbo jėgos trūkumu ir su emigracijos prevencija. Kita vertus, darbo jėgos trūkumas yra auganti našta šalies ekonomikai. Be to dėl migracijos kyla protų nutekėjimo problema.

Mokslininkai bando ieškoti ryšio tarp migracijos ir nedarbo. Manoma, kad nedarbas, kaip vienas iš darbo rinkos rodiklių, labai priklauso nuo ilgesnį laiką šalyje vykstančių demografinių procesų, ypač nuo gyventojų migracijos. Pagrindinė Lietuvos gyventojų migracijos vertinimo problema – tikslų statistinių duomenų apie ją nebuvimas. Kiti autoriai teigia, kad priežastinio ryšio tarp bedarbystės ir imigracijos nėra, kad imigrantų srautas nepriveda prie bedarbystės, nors yra įrodymas, kad nedarbas turi neigiamą imigracijos padarinį. Imigracija yra egzogeninis pasirinkimas, ir kelios galimybės egzistuoja, kur iš tikrųjų egzogeninės imigracijos smūgis gali būti laikytas. Be to, nedarbas yra makroekonominis reiškinys, kuris turi būti paaiškintas daugybę veiksnių, kurie yra nebūtinai susiję su imigracija. Tuo tarpu kiti mokslininkai teigia, kad negalima susieti emigrantų skaičiaus padidėjimą su

nedarbo mažėjimu Lietuvoje. Pasak autoriaus, tai yra tipiška mitų lygio iliustracija, su tokiais mitais dažnai susiduriama vertinant emigracijos procesus.

2. NEDARBO, MIGRACIJOS IR JŲ TARPUSAVIO DARBO RINKOS TYRIMAS

2.1 Lietuvos darbo išteklių, jų struktūros ir kokybės tyrimas

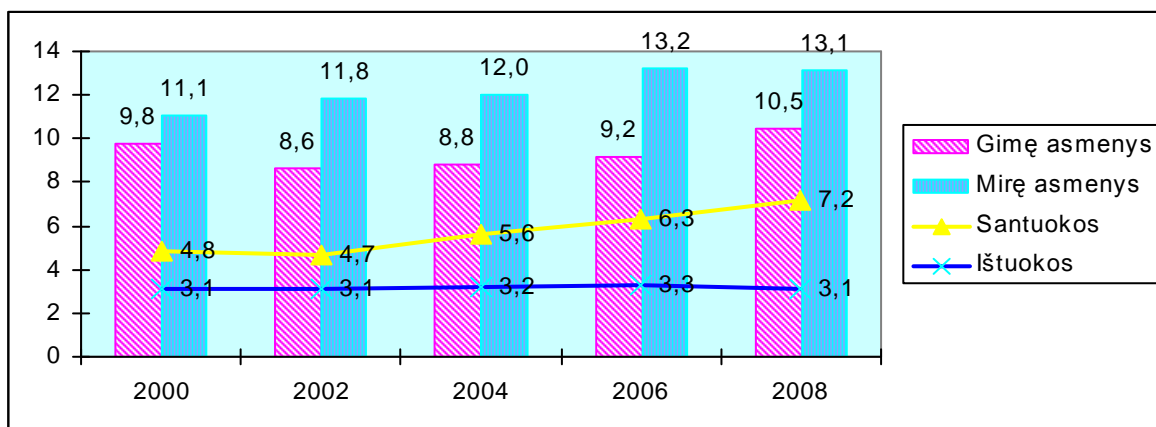
Demografiniai rodikliai

Gyventojų mažėja. Statistikos departamento išankstiniais duomenimis, 2009 metų pradžioje Lietuvoje gyveno 3350,1 tūkst. gyventojų – 16,3 tūkst. mažiau nei prieš metus. Per pastaruosius aštuonerius metus gyventojų sumažėjo 136,9 tūkst., arba 3,9 procento.

2009 metų pradžioje 103 miestuose gyveno 2240,6 tūkst. žmonių, o daugiau nei 21 tūkst. kaimo gyvenamųjų vietovių – 1109,5 tūkst. Penkiuose miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje – gyveno beveik du penktadaliai (39,4%) šalies gyventojų.

Europos Sąjungoje gyventojų daugėjo. Europos Bendrijų statistikos tarnybos (Eurostato) išankstiniais duomenimis, 2009 metų pradžioje Europos Sąjungoje gyveno 499,7 mln. žmonių, arba 2,2 mln. daugiau nei prieš metus.

Prognozuojama, kad Lietuvos gyventojų skaičius ir toliau mažės. 2060 m. pabaigoje Lietuvoje gyvens 2527,4 tūkst. gyventojų, t. y. 822,7 tūkst. mažiau negu šių metų pradžioje. Europos Sąjungoje gyventojų daugės – 2060 m. pabaigoje gyvens 4,9 mln. žmonių daugiau negu 2009 m. pradžioje.

7pav. Gimę ir mirę asmenys, santuokos ir ištuokos 1000 gyventojų

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamento duomenys

Gimstamumas gerokai padidėjo. 2008 metų gimė 35,3 tūkst. kūdikių – beveik 3 tūkst. daugiau negu 2007 metų. Dvylika metų mažėjęs, 2003–2005 metų gimstamumas stabilizavosi ir paskutiniuosius

trejus metus didėjo. 2006 metų 1000 gyventojų teko 9,2 gimusiojo, 2007 m. – 9,6, o 2008 metų – 10,5. Suminis gimstamumo rodiklis (vidutinis gyvų gimusių vaikų, kuriuos moteris pagimdė per vaisingą savo gyvenimo laikotarpį, skaičius) 2008 metų buvo 1,48 (2007 m. – 1,35). Tačiau ir padidėjęs gimstamumo lygis kol kas neužtikrina demografinės pusiausvyros ir kartų kaitos.

Gimdo vis vyresnio amžiaus moterys. 2008 m. vidutinis pirmą kartą gimdančių gimdyvių amžius buvo 25, 2000 metų. – 24 metai. Daugiau nei trečdalis vaikų gimsta santuokos neįregistravusiems tėvams.

Išankstiniais Eurostato duomenimis, 2008 m. Europos Sąjungoje 1000 gyventojų teko 10,8 gimusiojo (2007 m. – 10,6), daugiausia – Airijoje (18,1), Jungtinėje Karalystėje (13,0) ir Prancūzijoje (12,9), mažiausia – Vokietijoje (8,3), Austrijoje, Maltoje (po 9,2) ir Bulgarijoje (9,4).

Mirtingumas sumažėjo. 2008 mirė 43,8 tūkst. žmonių (1,8 tūkst. mažiau negu 2007m.). 2007 metais mirtingumas buvo pasiekęs aukščiausią lygį nuo 1950 metų – 1000 gyventojų teko 13,5 mirusiojo, 2008 m. šis rodiklis sumažėjo iki 13,1 mirusiojo.

2008 metais Lietuvoje mirusiųjų skaičius 1000 gyventojų 1,4 karto viršijo Europos Sąjungos vidurkį (9,7), bet buvo mažesnis negu Bulgarijoje (14,2) ir Latvijoje (14,0).

Pernai mirė 173 vaikai iki vienu metų amžiaus, tai 17 kūdikių mažiau negu 2007 m. Kūdikių mirtingumas (mirusių vaikų iki vienu metų skaičius, tenkantis 1000 gyvų gimusių vaikų) sumažėjo nuo 5,9 2007 metais iki 4,9 2008 metais.

Vyrų ir moterų mirtingumo skirtumą tiksliausiai parodo vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė. 2007 m. vyrų vidutinė tikėtina trukmė buvo 64,9, moterų – 77,2 metų. Lietuvos vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė 12,3 metų trumpesnė nei moterų. Lietuvos vyrai ir moterys gyvena trumpiausiai Europos Sąjungoje, ilgiausiai iš Europos Sąjungos valstybių narių gyvena Švedijos vyrai ir moterys (2007 m. – atitinkamai 78,9 ir 84,4 metų).

2008 m. daugiau kaip pusė (54%) visų mirusių asmenų mirė nuo kraujotakos sistemos ligų, 18,8 procento – nuo piktybinių navikų, 10,9 procento – dėl išorinių priežasčių. Didžiausią išorinių mirties priežasčių dalį sudarė savižudybės – 23,3 procento, žūtys transporto įvykių metu – 12,7, atsitiktiniai apsinuodijimai alkoholiu – 9,4, atsitiktiniai paskendimai – 6,6, nužudymai – 5,1 procento. 2008 m. nuo kraujotakos sistemos ligų mirė 652 žmonėmis mažiau negu 2007 m., dėl išorinių mirties priežasčių – 468, nuo kvėpavimo ir virškinimo sistemos ligų – atitinkamai 287 ir 183. Sumažėjo ir žuvusiųjų transporto įvykiuose – nuo 877 žmonių 2007 m. iki 605 žmonių 2008 m. Tačiau 2008 m. nusižudė 88 žmonėmis daugiau nei 2007 m.

Natūrali kaita (gimusių ir mirusių asmenų skaičiaus skirtumas) išlieka neigiama. 2008 m. mirė 8,5 tūkst. žmonių daugiau negu gimė (2007 m. – 13,3 tūkst.).

Išankstiniais Eurostato duomenimis, 2008 m. neigiama natūrali kaita 1000 gyventojų buvo aštuoniose Europos Sąjungos valstybėse narėse: Bulgarijoje (-4,8), Vengrijoje (-3,1), Latvijoje (-3,2), Lietuvoje (-2,5), Vokietijoje (-2,0), Rumunijoje (-1,5), Estijoje (-0,6) ir Italijoje (-0,2).

Pagausėjo santuokų ir sumažėjo ištuokų. 2008 m. susituokė 24,1 tūkst. porų, tai maždaug tūkstančiu daugiau negu 2007 m. Po dešimtmetį (1991–2001 m.) trukusio spartaus mažėjimo, santuokų skaičius ėmė didėti. 2001 m. 1000 gyventojų teko 4,5, o 2008 m. – 7,2 santuokos.

2008 metais įregistruota 10,3 tūkst. ištuokų, arba tūkstančiu mažiau negu 2007 m., ir 1000 gyventojų teko 3,1 ištuokos. 2000–2008 m. 1000 gyventojų vidutiniškai teko apie 3,1–3,4 ištuokos. Tikėtina, jei išliks pastarųjų metų lygis, iš 100 susituokusių porų beveik pusė išsituoks.

Gyvenimo lygis ir makroekonominiai rodikliai

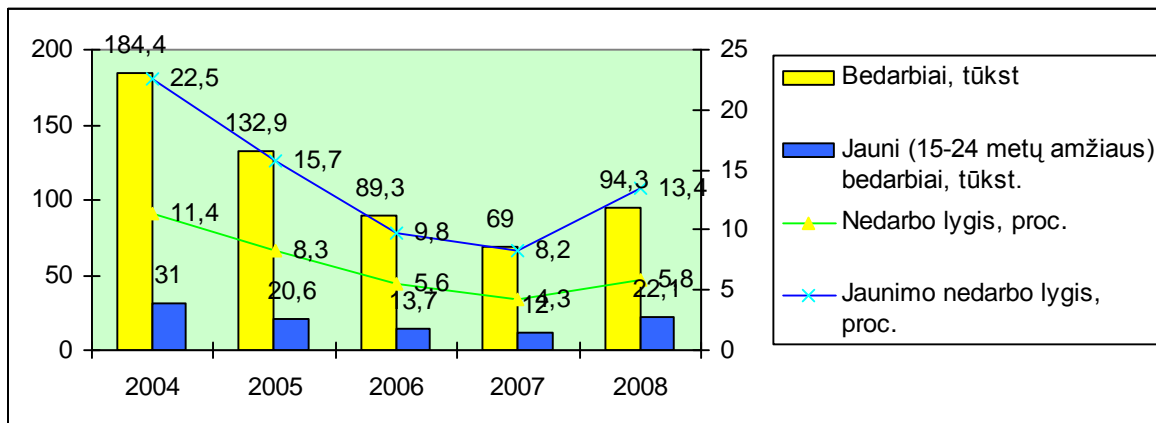
Gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, 2008 m. antrąjį pusmetį nedarbo lygis pradėjo didėti. Ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį nedarbo lygis sudarė 7,9 procento ir buvo 2 procentiniais punktais didesnis nei trečiąjį 2008 m. ketvirtį ir beveik dukart didesnis nei ketvirtąjį 2007 m. ketvirtį. Per metus nedarbo lygis išaugo 1,5 procentinio punkto – nuo 4,3 procento 2007 m. iki 5,8 procento 2008 m. Aukščiausias nedarbo lygis buvo 2001 m. – 17,4, žemiausias – 2007 m. – 4,3 procento (žr.8 pav.).

Moterų nedarbo lygis 2008 m. buvo mažesnis nei vyrų ir sudarė 5,6 procento (vyrų – 6%). Jaunimo (15–24 metų amžiaus) nedarbo lygis 2008 m. sudarė 13,4 procento, kaip ir 2007-aisiais, jis buvo dukart aukštesnis nei bendras nedarbo lygis.

Statistikos departamento vertinimais, bedarbių skaičius ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį išaugo iki 130 tūkst., arba 33 tūkst. daugiau nei trečiąjį 2008 m. ketvirtį. Per metus jų skaičius padidėjo 25 tūkst., arba 37 procentais – nuo 69 tūkst. 2007 m. iki 94 tūkst. 2008 m. Daugiausia bedarbių buvo 2001 m. – 284 tūkst., o mažiausia 2007 m. – 69 tūkst.

Ilgalaikių bedarbių, tai yra asmenų, ieškančių darbo vienus metus ir ilgiau, ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį padaugėjo ir buvo 30,5 tūkst., arba beveik ketvirtadalis visų bedarbių. 2008 m. ilgalaikių bedarbių buvo 20 tūkst., arba 21 procentas visų bedarbių. Daugiausia ilgalaikių bedarbių buvo 2001 m., kai jie sudarė daugiau nei pusę (58,8%) visų bedarbių.

2008 m. pabaigoje buvo 12,9 tūkst. laisvų darbo vietų, arba 2,2 karto mažiau nei 2007 m. pabaigoje ir dukart mažiau nei trečiąjį 2008 m. ketvirtį.

8 pav. Nedarbo dinamika Lietuvoje 2004–2008 m.

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamento duomenys

Užimtumo tyrimo duomenimis, ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį dirbo 1 mln. 507 tūkst. gyventojų – 30,5 tūkst. mažiau nei trečiąjį ketvirtį. Per metus užimtųjų skaičius sumažėjo 14 tūkst. – nuo 1534 tūkst. 2007 m. iki 1520 tūkst. 2008 m. Daugiausia gyventojų 2008 m. dirbo paslaugų sektoriuje – 936 tūkst., arba 62 procentai, ir pramonėje – 298 tūkst., arba 20 procentų visų dirbančiųjų. Mažėjo statybų sektoriuje ir žemės ūkyje, miškininkystėje bei žuvininkystėje dirbančių asmenų skaičius. Statybų sektoriuje 2008 m. dirbo 166 tūkst., arba 5 tūkst. mažiau nei 2007 m., darbuotojų, o žemės ūkyje, miškininkystėje ir žuvininkystėje – 121 tūkst., nors prieš metus šiame sektoriuje dirbo 160 tūkst. 2008 m. šia veikla užsiėmė apie 8 procentai visų užimtųjų, o daugiausia jų buvo 2003 m. – 18 procentų visų užimtųjų.

Gyventojų užimtumo lygis 2008 m., palyginti su 2007 m. (64,9%), beveik nepakito ir sudarė 64,3 procento. Moterų užimtumo lygis išlieka žemesnis nei vyrų. 2008 m. vyrų užimtumo lygis buvo 67,1, moterų – 61,8 procento, per metus šie rodikliai sumažėjo atitinkamai 0,8 ir 0,4 procentinio punkto.

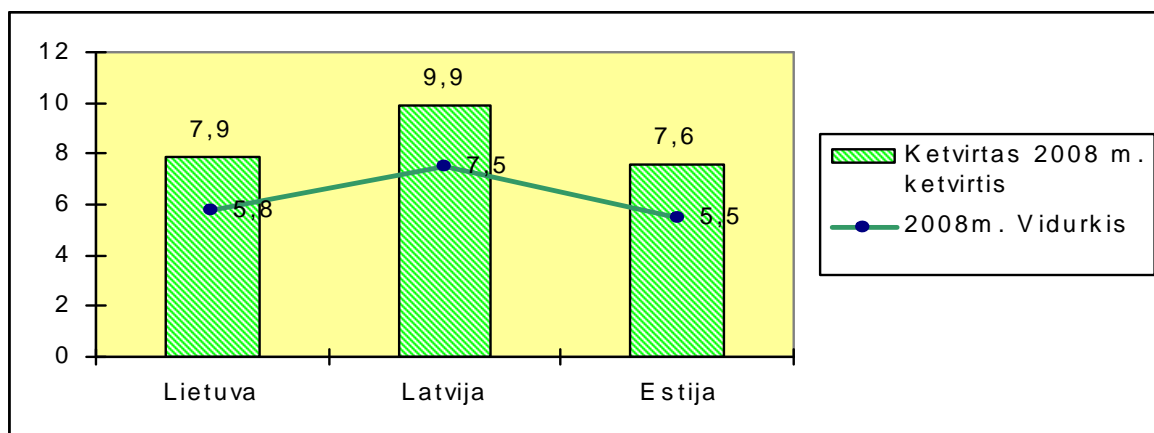
Pagyvenusių (55–64 metų amžiaus) gyventojų užimtumo lygis per metus beveik nepasikeitė ir išliko aukštas – 2008 m. jis sudarė 53,1 procento (2007 m. – 53,4%).

Darbo jėgai priskiriamų gyventojų 2008 m. buvo 1 mln. 614 tūkst., per metus tokių asmenų skaičius išaugo 11 tūkst. (0,7%). Gyventojų aktyvumo lygis 2008 m. buvo 68,4 procento, per metus jis padidėjo 0,5 procentinio punkto.

Užimtumas ir nedarbas apskrityse skirtingas. Statistikos departamento vertinimais, žemiausias nedarbo lygis 2008 m. buvo Marijampolės (2,8%) ir Alytaus (4,1%) apskrityse, o aukščiausias – Klaipėdos (7,2%) ir Telšių (6,6%) apskrityse.

Aukščiausias užimtumo lygis išlieka Vilniaus apskrityje, kurioje, per metus ūgtelėjęs 0,3 procentinio punkto, jis 2008 m. siekė 67,7 procento, ir Panevėžio apskrityje – 65,4 procento. Žemiausias užimtumo lygis 2008 m. buvo Tauragės ir Telšių apskrityse (53,2 ir 58,7%), per metus užimtumo lygis šiose apskrityse sumažėjo atitinkamai 9 ir 6,6 procentiniais punktais.

Nedarbo lygis 2008 m. pradėjo didėti visose Baltijos šalyse. Sparčiausiai nedarbas didėjo Latvijoje – ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį jis išaugo iki 9,9 procento. Lietuvoje ir Estijoje nedarbas didėjo beveik vienodai. (žr. 9 pav.)

9 pav. Nedarbo lygis Baltijos šalyse (procentais)

Šaltinis: Baltijos šalių statistikos tarnybų duomenys.

Apibendrinant galima teigti, kad iš Baltijos šalių 2008 metų ketvirtą ketvirtį didžiausias nedarbas stebėtas Latvijoje-9,9 proc. Lietuvoje ir Estijoje nedarbo lygis gana panašus svyruoja nuo 7,6 iki 7,6 proc.

2.2. Lietuvos nedarbo lygio tyrimas

Šioje dalyje bus siekiama nustatyti migracijos ir nedarbo lygio priklausomybę vienas nuo kito 2003-2008 metų laikotarpyje.

Norint atlikti detalesnę bedarbių skaičiaus ir nedarbo analizę, buvo apskaičiuoti du pagrindiniai dinamikos eilučių rodikliai – didėjimo (mažėjimo) tempai ir absoliutūs pokyčiai. Didėjimo tempai buvo skaičiuoti naudoti bedarbių skaičiaus kitimo, o absoliutūs pokyčiai – nedarbo lygio kitimo analizei. Apskaičiuoti baziniai ir grandininiai tempai, taip pat ir absoliutūs pokyčiai. Kai kiekvienas eilutės lygis

lyginamas su prieš jį esančiu lygiu, gaunami grandininiai rodikliai, kai kiekvienas lygis lyginamas su pradiniu lygiu, gaunami baziniai rodikliai.

Grandininiai didėjimo (mažėjimo) tempai apskaičiuojami pagal formulę:

$$T_d = \frac{Y}{Y_{n-1}} * 100\% \quad (7)$$

Baziniai didėjimo (mažėjimo) tempai apskaičiuojami pagal formulę:

$$T_d = \frac{Y_n}{Y_1} * 100\% \quad (8)$$

Nedarbo lygio dinamikos analizei panaudotas ne didėjimo (mažėjimo) tempo, o absoliutaus pokyčio rodiklis. Taip pasielgta dėl to, kad procentinis procentinio dydžio pokytis nėra informatyvus, jį sudėtinga interpretuoti. Grandininių absoliučių pokyčių skaičiavimui naudojama ši formulė:

$$\Delta y = y_n - y_{n-1} \quad (9)$$

Baziniai absoliutūs pokyčiai skaičiuojami taip:

$$\Delta y = y_n - y_1 \quad (10)$$

Apskaičiuoti baziniai ir grandininiai didėjimo (mažėjimo) ir absoliutūs pokyčiai parodyti 5 lentelėje.

5 lentelė

Bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio dinamikos rodikliai 2003-2008 metais

	Bedarbių skaičiaus didėjimo (mažėjimo) tempas, procentais		Nedarbo lygio absoliutus pokytis, procentais	
	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis
2003	90,8	90,8,	-1,4	-1,4
2004	90,43	82,17	-1	-2,4
2005	72,07	59,22	-3,1	-5,5
2006	67,19	39,79	-2,7	-8,2
2007	77,26	30,74	-1,3	-9,5
2008	136,66	42,02	-1,5	-8

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis

Apskaičiavus bedarbių skaičiaus didėjimo (mažėjimo) tempą matome reikšmių pokyčio procentinę išraišką, kai apskaitos pradžia prilyginama 100. Kai reikšmė yra didesnė už 100, parodo rodiklio padidėjimą, o kai reikšmė mažesnė šio rodiklio sumažėjimą. Tada aiškiai matosi kiekvienų metų didėjimo (mažėjimo) tempo pokytis, kuris nepadidėjo daugiau 100. Išskyrus 2008 metus padidėjo ir sudarė 136,66 procentus.

5 lentelėje taip pat parodyti ir baziniai bei grandininiai nedarbo lygio pokyčiai procentiniais punktais. Baziniai pokyčiai rodo nedarbo lygio sumažėjimą arba padidėjimą. Didžiausias metinis pokytis pastebimas 2007 metais, kai nedarbo lygis, lyginant su 2002 metais, sumažėjo 9,5 procentiniais punktais.

Kiekvienam iš čia išnagrinėtų rodiklių – Lietuvos bedarbių skaičiui ir nedarbo lygiui – buvo apskaičiuotos pagrindinės duomenų padėties ir sklaidos charakteristikos: minimalios ir maksimalios reikšmės, vidutiniai lygiai, vidutiniai kvadratiniai nukrypimai ir variacijos koeficientai. Vidutinis lygis skaičiuotas naudojant paprasto aritmetinio vidurkio formulę (Rudzkienė, 2005, p155):

$$\bar{X} = \frac{X_1 + X_2 + X_3 + \dots + X_n}{n} \quad (11)$$

Apskaičiavus vidutinį lygį, nustatomas vidutinis kvadratinis nukrypimas. Vidutinis kvadratinis nukrypimas yra dažnai taikomas sklaidos matas ir skaičiuojamas pagal formulę:

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{n}} \quad (12)$$

Kaip ir dispersija, vidutinis kvadratinis nuokrypis parodo vidutinę duomenų sklaidą apie vidurkį.

Variacijos koeficientas skaičiuojamas tik kintamiesiems, turintiems teigiamus vidurkius: $x > 0$. Jis naudojamas lyginant skirtingų duomenų aibių sklaidas. Variacijos koeficientas skaičiuojamas, kaip vidutinio kvadratinio nukrypimo ir aritmetinio vidurkio santykis išreikštas procentais:

$$V = \frac{\sigma}{x} * 100 \quad (13)$$

Variacijos koeficientas vertinamas:

- Iki 10% - variacija maža;
- 10-20% - vidutinė;

- 20-30% - didelė;
- 30% ir daugiau - - labai didelė

Apskaičiuotos pagrindinės duomenų padėties ir sklaidos charakteristikos parodytos 6 lentelėje.

6 lentelė

Tyrimų metu nustatytų nedarbo rodiklių padėties ir sklaidos charakteristikos 2003-2008 metais

	Bedarbiai	Bedarbiai vyrai	Bedarbės moterys	Nedarbo lygis	Vyrų nedarbo lygis	Moterų nedarbo lygis
Minimali reikšmė, tūkst.	69	34,6	34,3	4,3	4,3	4,3
Maksimali reikšmė, tūkst.	203,9	105,4	98,4	12,4	12,7	12,2
Vidutinis lygis, tūkst.	128,97	65,65	63,28	8,0	8,0	7,9
Vidutinis kvadratinis nukrypimas, tūkst.	54,91	27,53	27,50	3,33	3,28	3,42
Variacijos koeficientas, proc.	42,58	41,9	43,45	41,74	40,9	43,06

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis

Šie dydžiai skirti palyginimui ir detalesnei analizei. Matome 6 lentelėje, kad 2003-2008 metų laikotarpiu vidutinis metinis bedarbių skaičius sudarė 128,97 tūkstančius. Vyrai šiame skaičiuje sudarė vidutiniškai 51, o moterys – 49 procentus. Tais metais, kai vyrų bedarbių skaičius pasiekė aukščiausią lygį, jis 3,05 kartus viršijo mažiausią reikšmę. Maksimali moterų bedarbių skaičiaus reikšmė mažiausią viršijo 2,86 karto. Taigi, kaip jau buvo minėta anksčiau, bedarbių vyrų skaičiaus sklaida nežymiai viršija bedarbių moterų skaičiaus sklaidą. Tą liudija ir kitos dvi sklaidos charakteristikos – vidutinis kvadratinis nukrypimas ir variacijos koeficientas. Vyrų bedarbių skaičiaus reikšmės nuo vidutinio lygio kasmet buvo vidutiniškai nutolusios 27,53 tūkstančiais, o moterų – 27,50 tūkstančiais. Variacijos koeficientas taip pat parodo vidutinį nuokrypį nuo vidutinio lygio, tačiau ši charakteristika turi procentinę išraišką. Taigi matome, kad vyrų bedarbių skaičius nuo vidurkio buvo nutolęs vidutiniškai 41,9 procentu, o moterų – 43,45 procentais.

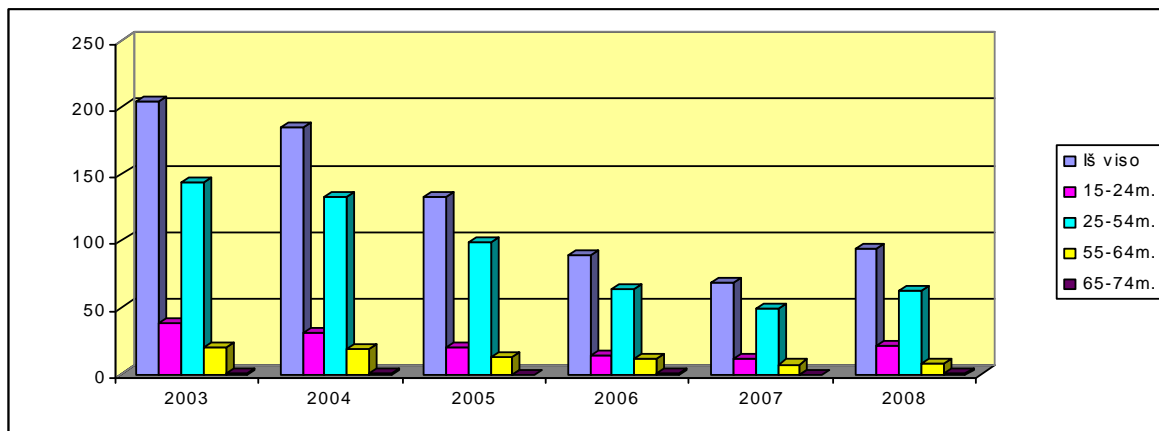
Vidutinis nedarbo lygis 2003-2008 metais sudarė 8,0 procentus, skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios reikšmės buvo lygus 8,1 procentiniams punkтам. Vidutinis vyrų nedarbo lygis buvo lygus

8,0 procentų, o moterų 7,9 procentų. Vyrų nedarbo lygio sklaida skyrėsi labai nežymiai 0,1 procento nuo moterų.

Taigi apibendrinant bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio tyrimų duomenimis dinamiką, galima teigti, kad blogiausia situacija buvo 2003 metais, kai tiek abiejų rodiklių reikšmės, tiek jų skirtumai tarp vyrų ir moterų buvo didžiausi. Tačiau šiuos metus galima laikyti lūžio metais, nes nuo jų tiek nedarbas, tiek jo diferenciacija pagal lytį kasmet vis mažėja. Kaip teigia D. Raškinis (2008) nedarbas ilgą laiką buvęs viena opiausių šalies problemų, mažėja.

Vieni iš svarbiausių nedarbo rodiklių, nagrinėjant jo skirtumus tarp skirtingų socialinių grupių yra jaunimo ir ilgalaikis nedarbas. Jaunimo nedarbo lygis būna aukštesnis nei kitose amžiaus grupėse, nes jaunimas pasižymi darbinių įgūdžių stoka, be to nedarbui įtaką daro ir valstybėje nustatytas minimalus darbo užmokestis, ribojantis galimybę neturintiems patirties asmenims gauti darbą.

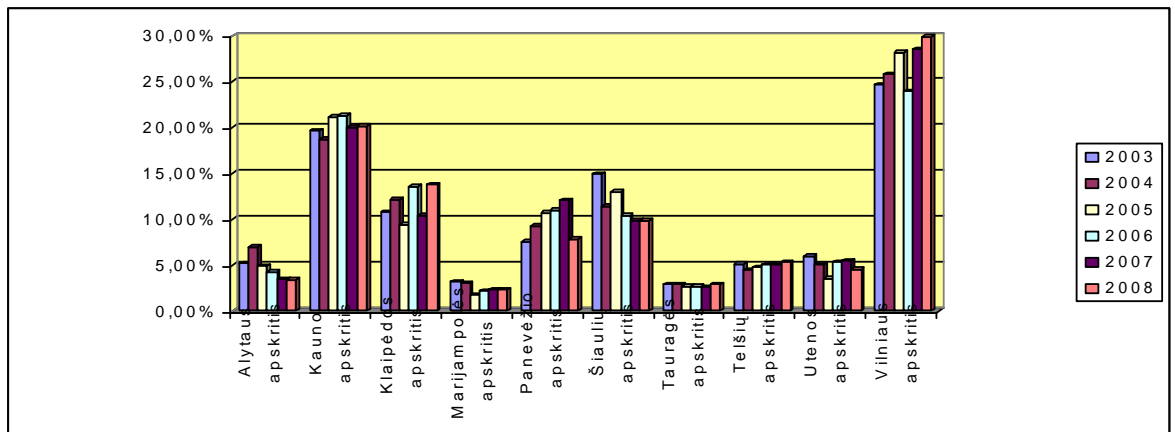
Analizuojant jaunimo nedarbo mastą, skaičiuojama tiek šio amžiaus bedarbių dalis bendrame bedarbių skaičiuje, tiek šios grupės nedarbo lygis. Be to, šiuos rodiklius pasminga palyginti su kitų amžiaus grupių rodikliais. Bedarbių struktūra pagal amžiaus grupes pateikta 10 paveiksle.

10 pav. Bedarbių struktūra pagal amžiaus grupes, tūkstančiais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

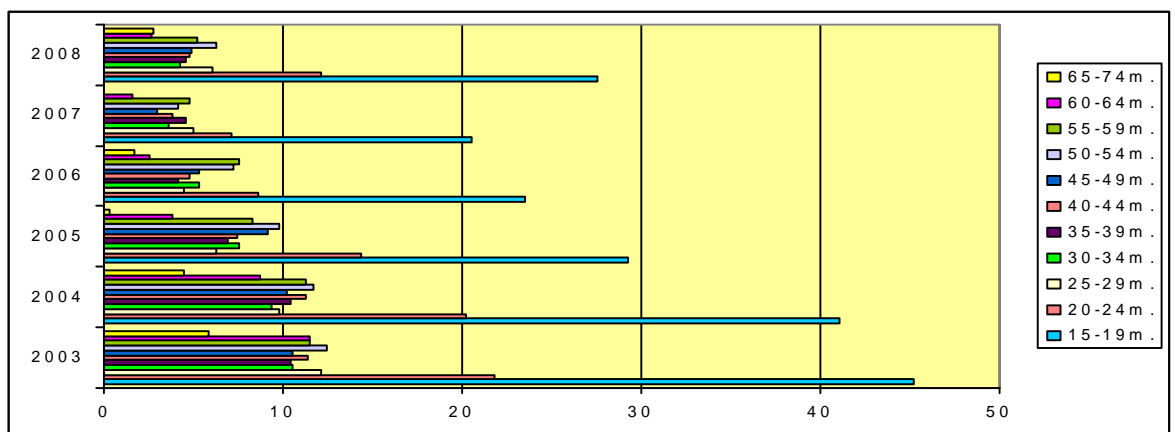
10 paveiksle matome, kad analizuojamu 2003-2008 metų laikotarpiu 25-54 metų bedarbiai bendrame bedarbių skaičiuje sudarė didžiausią dalį. 2003 metais sudarė 143,2 tūkstančius, o iš viso bedarbių tais metais buvo 203,9 tūkstančiai. Nuo 2003 metų bedarbių skaičius kiekvienais metais mažėjo, o 2008 metais vėl pradėjo didėti ir sudarė 94,3 tūkstančius, 25-54 metų amžiaus grupė sudarė 62,7 tūkstančius bedarbių.

11 pav. Bedarbių struktūra Lietuvos apskrityse 2003-2008 metais, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Bedarbių skaičius tyrimų duomenimis 2003-2008 metais pateikta 11 paveiksle, bedarbių skaičius aukščiausią lygį apskrityse pasiekė 2003 metais. Pažymėtina, kad Kauno, Šiaulių ir Vilniaus apskrityse didžiausias bedarbių skaičius buvo 2003 metais, o 2004 metais jau ėmė mažėti. Tuo tarpu šis rodiklis Alytaus, Klaipėdos, Panevėžio maksimalią reikšmę pasiekė 2004 metais.. Lyginti paties bedarbių skaičiaus dydį apskrityse nėra prasminga, nes apskritys gerokai skiriasi gyventojų skaičiumi. Tačiau galima pastebėti, kad beveik visose apskrityse bedarbių skaičius nuo 2003 – 2007 metų turėjo mažėjimo tendenciją. Tačiau jau 2008 metais bedarbių skaičius pradėjo augti beveik visose apskrityse, išskyrus Panevėžio apskritį.

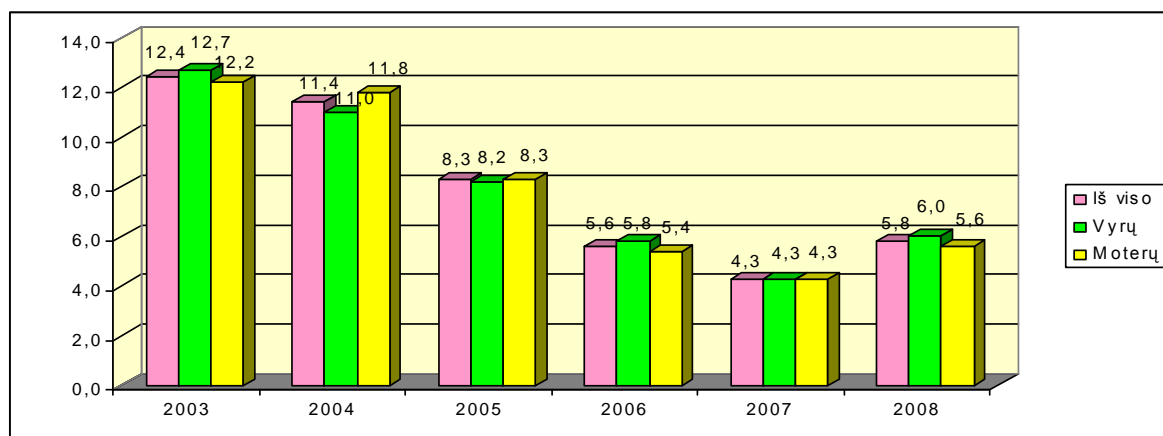

12 pav. Nedarbo lygis pagal amžiaus grupę, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kitas jaunimo nedarbą apibūdinantis rodiklis yra šios grupės nedarbo lygis. 12 paveiksle parodyti nedarbo lygiai visose Statistikos departamento išskiriamose amžiaus grupėse. Kaip matome, 15-19 metų amžiaus grupėje nedarbo lygis visu analizuojamu laikotarpiu daugiau negu dvigubai viršija kitų amžiaus grupių nedarbo lygį.

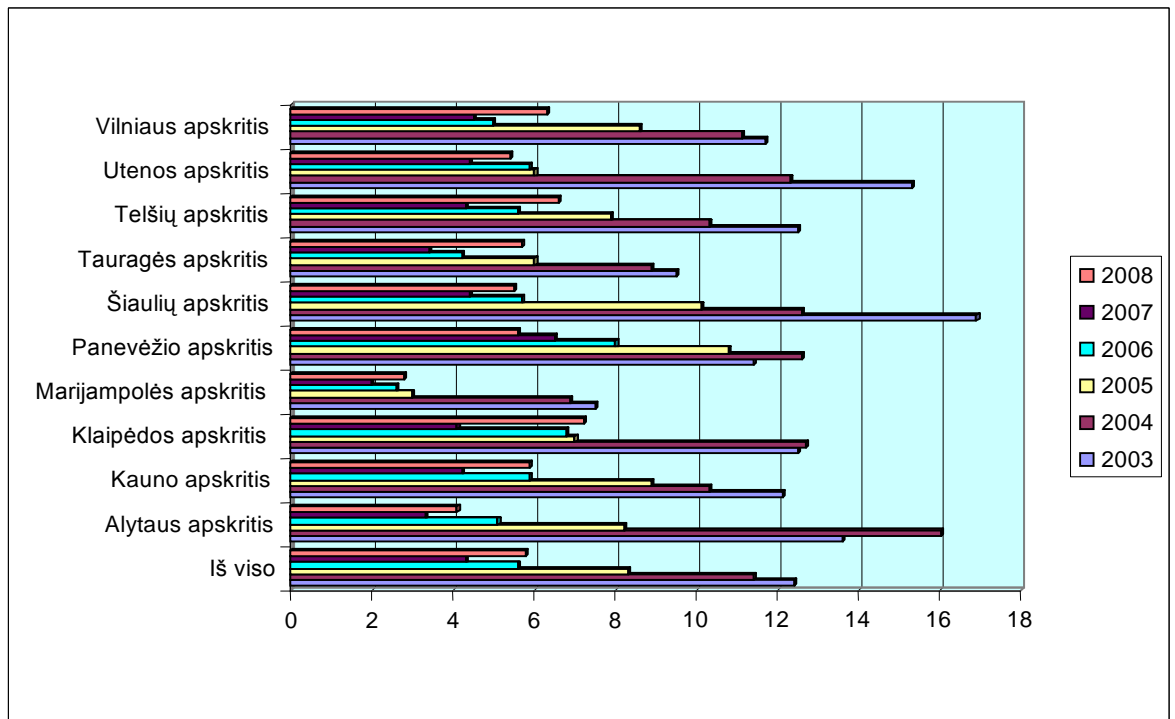
Reikia paminėti, kad jaunimo nedarbo lygis 2003 metais išaugęs net iki 45,2 procento, o nuo 2005 metų pradėjo mažėti ir visus šiuos keturis metus jau buvo mažesnis už 2003 metų lygį. 2005 metais šis rodiklis jau sudarė 29,3 procentus, kas rodė, jog maždaug kas ketvirtas 15-19 metų amžiaus ekonomiškai aktyvus asmuo neturėjo darbo. 2008 metais pradėjo didėti nedarbo lygis ir sudarė 27,6 procentus jaunimo grupėje. Pagrindinės jaunų žmonių nedarbo priežastys gali būti: per menkas jaunų bedarbių išsimokslinimas, darbo patirties stoka, socialinės atskirties šeimų skaičiaus didėjimas, grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų pasyvumas darbo rinkoje, nors ir registruojasi darbo biržoje, kad gautų pašalpą arba to reikalauja teisėsaugos pareigūnai.

13 pav. Nedarbo lygis pagal lytį, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kaip matome 13 paveiksle pavaizduotas nedarbo lygis pagal lytį. Analizuojamu laikotarpiu tiek vyrų tiek moterų nedarbo lygis kito nežymiai. 2003 metais ir 2006 metais vyrai bedarbiai sudarė didesnę dalį nei moterys, o 2004 metais ir 2005 metais moterys viršijo vyrų nedarbo lygį. 2007 metais buvo vienodas tiek vyrų, tiek moterų nedarbo lygis, o 2008 metais nedarbo lygis padidėjo.

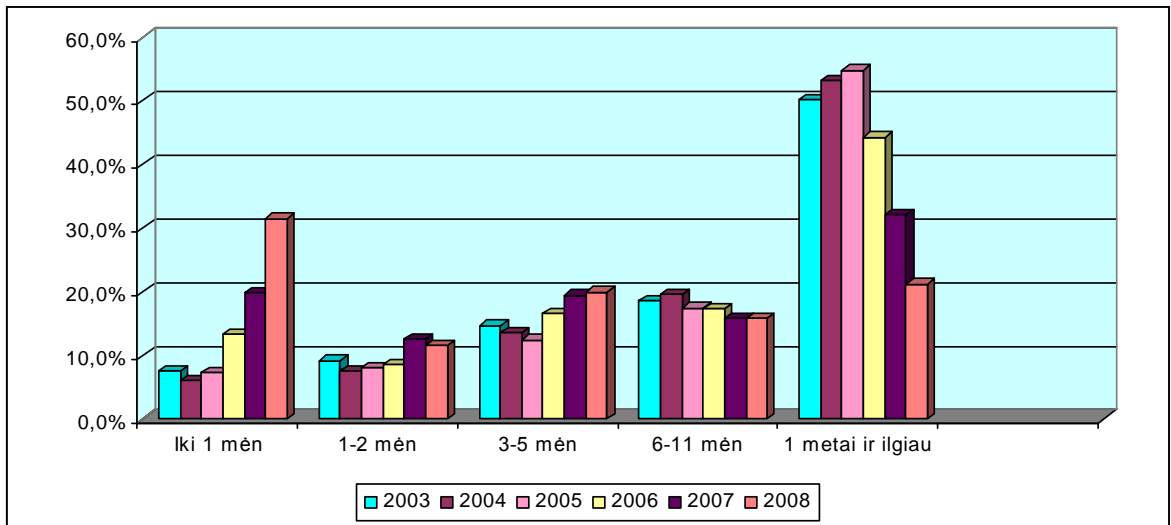

14 pav Nedarbo lygio Lietuvos apskrityse 2003-2008 metų dinamika, procentais

Duomenys, apibūdinantys nedarbo lygio kitimą apskrityse tyrimų duomenimis, parodyti 11 priede. Iš jų matome, kad beveik visose apskrityse 2003-2007 metais pasireiškė nedarbo lygio mažėjimo tendencija. Tačiau, 2004 metais Alytaus, Klaipėdos, Panevėžio apskrityse jis buvo didesnis už 2003 metus. O jau nuo 2004 metų visose apskrityse nedarbo lygis mažėjo. 2008 metais jis vėl padidėjo. Tais metais nedarbo lygis buvo Klaipėdos apskrityje didžiausias.

Kitas svarbus nedarbo rodiklis yra ilgalaikis nedarbas. Šis rodiklis skaičiuojamas visų šalių statistikoje, tačiau skaičiavimo metodikos gali šiek tiek skirtis. Lietuvos Statistikos departamentas ilgalaikiu nedarbu laiko tokį, kuris trunka metus ir ilgiau. Jis skaičiuojamas, nustatant ilgalaikių bedarbių dalį bendrame bedarbių skaičiuje. Be to, prasminga išanalizuoti ilgalaikio nedarbo masto skirtumus pagal lyčių ir amžiaus grupes.

15 paveiksle parodytas bendras vyrų ir moterų ilgalaikis nedarbas 2003-2008 metais. Matome, ilgalaikiai bedarbiai visu analizuojamu laikotarpiu sudaro labai didelę bedarbių dalį. Didelių skirtumų pagal lytį nėra.

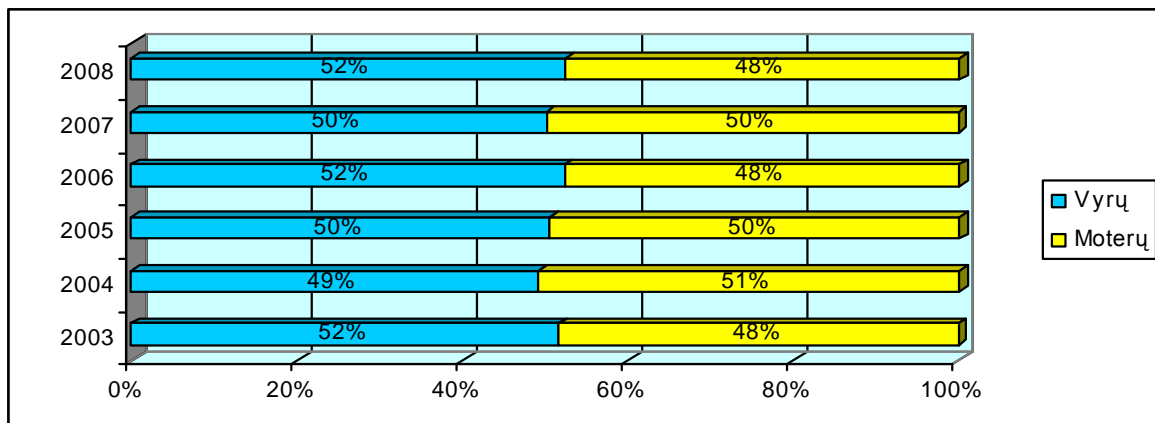

15 pav. Bedarbių struktūra pagal nedarbo trukmę, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Nepaisant absoliutaus vyrų ir moterų skaičiaus bei jų struktūrinių dalių bendrame bedarbių skaičiuje kitimo skirtumų, ilgalaikių bedarbių dalis kito ta pačia kryptimi. Ilgalaikio nedarbo lygis labiausiai buvo sumažėjęs buvo 2008 metais, kai ilgalaikiai bedarbiai sudarė 21,2 procentus bendro bedarbių skaičiaus. Aukščiausias ilgalaikis nedarbas buvo 2005 metais, kai bendras rodiklis sudarė 55 procentus. Vėlesniais 2006-2007 metais ilgalaikis nedarbas šiek tiek sumažėjo. 2008 metais trumpalaikių bedarbių padidėjo ir sudarė 31,5 procentus visų bedarbių. Pagrindinė ilgalaikių bedarbių neįsidarbinimo priežastis – nepakankamas išsilavinimas. Pastebėta, kad stipresnė mažiau išsilavinusių bedarbių motyvacija darbui suteikia didesnes galimybes įsidarbinti nei labiau išsilavinusių bedarbių pasyvumas ieškant darbo.

Ilgalaikis nedarbas atspindi rimtą Lietuvos darbo rinkos problemą. Didžiąją analizuojamų metų dalį jis viršijo 50 procentų, o tai rodo, kad kas antro bedarbio darbo paieškos yra neefektyvios, o tai dažniausiai susiję su žema kvalifikacija, nepaklausia specialybe ir t.t. taigi tokie bedarbiai turi menkas galimybes pereiti į užimtųjų tarpą be papildomų apmokymų ar perkvalifikavimo. Jeigu ilgalaikių bedarbių dalies bendrame bedarbių skaičiuje skirtumai tarp skirtingų lyčių yra labai nedideli, tai šio rodiklio skirtumai tarp skirtingo amžiaus grupių pasižymi esminiais skirtumais.

16 pav. Bedarbių struktūra pagal lytį, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

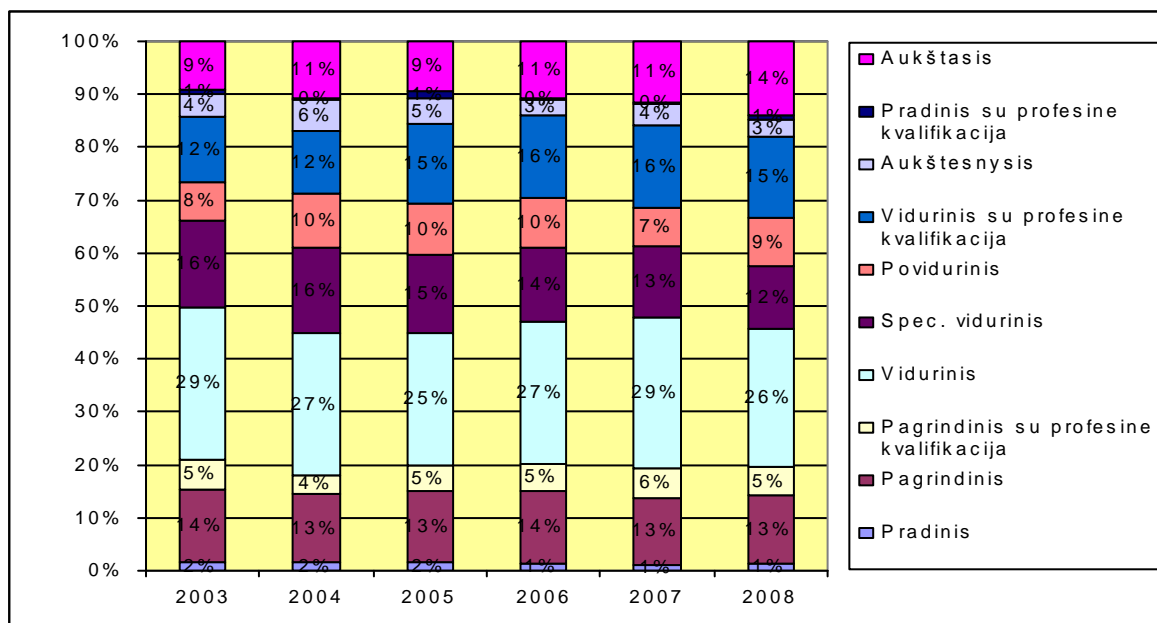
Bedarbių struktūra pagal lytį 2007 metais buvo vienoda, vienodai moterų ir vyrų po 50 procentų sudarė bedarbių gretas. Daugiausia vyrų bedarbių buvo 2008 metais, 2006 metais ir 2003 metais, tuo tarpu moterų bedarbių skaičius didžiausią dalį procentais sudarė 2004 metais (žr. 16 pav.).

Pagrindinės tendencijos darbo rinkose yra šios: nedarbo lygis mažėja, mažėja jaunų bedarbių skaičius, mažėja ilgalaikis nedarbas, daugėja laisvų darbo vietų pastoviam darbui, auga aukštos kvalifikacijos specialistų paklausa.

Išsilavinimo įtaka nedarbo rizikai buvo tiriama ir Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje, tai aptaria (Hazans, Eamets, Earle, 2003). Išsilavinimas buvo tik vienas iš analizuojamų veiksnių. Be to, daugiafaktorinės regresijos pagalba buvo įvertinta kiekvieno veiksnio įtaka, kitiems veiksniams nekintant. Nustatyta, kad Estijoje išsilavinimo įtaka įsidarbinimo galimybėms yra didesnė nei Latvijoje ar Lietuvoje. Tačiau visose trijose šalyse asmenys, turintys vidurinį ir žemesnį už vidurinį išsilavinimą, susiduria su didesne rizika tapti bedarbiu. Analizuojant amžiaus įtaką, nustatyta, kad didesnė nedarbo grėsmė kyla jaunimui. Lietuvos atveju išskiriama tokia grupė, kuriai ši rizika pasireiškia santykinai smarkiai – jauni vyrai, gyvenantys kaimo vietovėje ir anksti palikę mokyklą. Nedarbo rizika taip pat priklauso ir nuo ekonomikos sektoriaus. Dirbantieji pramonėje susiduria su kur kas didesne rizika, nei paslaugų sektoriaus darbuotojai. Darbe paminėta, kad visos trys Baltijos šalys pasižymi neįprasta tendencija, kad moterims nedarbo grėsmė yra mažesnė, nei vyrams. Ypač ryškus skirtumas nustatytas Estijoje. Lietuvoje (iš trijų Baltijos valstybių) nustatyta didžiausi nedarbo rizikos skirtumai, priklausomai nuo tautybės. Estijoje šis rodiklis buvo statistiškai reikšmingas tik 1999 metais – krizės laikotarpiu, tuo tarpu kitais metais šis veiksnys neturėjo įtakos.

Nustatyta, kad šis veiksnys daro mažesnę įtaką jauno amžiaus žmonėms. Tai gali būti susiję su tuo, kad jie geriau moka valstybinę kalbą. Šio tyrimo metu buvo nustatyti ir pagrindiniai ilgalaikio nedarbo rizikos veiksniai, kuriuos sudaro: vidurinis ir žemesnis išsilavinimas; priklausymas tautinėms mažumoms; darbas pramonės sektoriuje (Estijoje ir Lietuvoje – taip pat ir statybose); žemos kvalifikacijos darbas (Lietuvoje – taip pat vidutinės kvalifikacijos); šeimyninė padėtis – išsiskyres arba našlys (Estijoje ir Lietuvoje – taip pat ir vienišas). (Hazans, Eamets, Earle, 2003)

Lietuvos darbo biržos duomenimis, šalyje vis didesnę bedarbių dalį sudaro asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą. Per 2003-2008 metų laikotarpį tokių bedarbių gretos bendrame bedarbių skaičiuje išaugo 3 procentinio punkto.

17 pav. Bedarbių struktūra pagal išsilavinimą, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Taigi 2003 metų pradžioje vidutiniškai kas ketvirtas bedarbis buvo įgijęs aukštesnįjį arba aukštąjį išsilavinimą, o kas trečias buvo be profesinio pasirengimo, t.y. nekvalifikuotas (žr. 17 paveikslą).

Lietuvoje veikia 21 universitetinė mokykla ir 27 kolegijos. Jose mokosi apie 190 tūkst. Studentų. Dar apie 65 tūkst. studentų mokosi neakivaizdinėse ir tęstinėse universitetų bei kolegijų studijose. Lengviausiai įsidarbina baigusieji statybos inžineriją, elektroniką, draudimo matematiką, informacines technologijas, mediciną, inžineriją, vadybą, bioinžineriją, finansus, logistiką. Kur kas prasčiau sekasi

žemės ūkio specialybes įgijusiems asmenims, pradinio ugdymo pedagogams, mašinų gamybos ir automatikos inžinieriams, lituanistams, socialinio darbo žinovams.

Nors įgytas aukštasis ar aukštesnysis išsilavinimas įsidarbinimo ir negarantuoja, tačiau jį turintys asmenys turi didesnes pasirinkimo galimybes konkuruojant darbo rinkoje. Na, o dirbti ne pagal specialybę dažnam trukdo psichologinis diskomfortas, nenoras persikvalifikuoti, mažesnis uždąbis, kito pragyvenimo šaltinio turėjimas ir kt.

Per 2003 – 2008 metus profesinį išsilavinimą turinčių bedarbių sumažėjo 5 procentiniais punktais. Tokia tendencija turėtų išsilaikyti ir ateityje. Vis didėjančią kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą liudija ir Statistikos departamento atlikta pramonės, statybos, prekybos ir paslaugų įmonių apklausa. Per tą patį laikotarpį aukštesnįjį išsilavinimą turinčių bedarbių padidėjo 2,4 procentiniais punktais ir aukštąjį išsilavinimą turinčių bedarbių padidėjo 2,7 procentiniais punktais. (Petrauskas, 2006, p.2)

Apibendrinant galima teigti, kad analizuojamu laikotarpiu nedarbo lygis Lietuvoje turėjo mažėjimo tendenciją. Tačiau taip pat pastebėta, kad net 13,3 tūkst. turinčių aukštąjį išsilavinimą 2008 metais gyventojų negalėjo rasti darbo Lietuvoje, be to nemažą dalį bedarbių sudarė būtent jauni žmonės. Taigi galima daryti prielaidą, kad esama darbo rinkos situacija Lietuvoje skatino gyventojus ieškoti darbo užsienyje.

2.3. Lietuvos migracijos situacijos analizė

Nuo 1990 m., įvertinant deklaruotus ir nedeklaruotus išvykimus, emigravo apie 447 tūkst. šalies gyventojų, imigravo – 87 tūkst. žmonių. 1990–2006 m. neigiamas migracijos saldo (daugiau išvyko nei atvyko) sudarė 360 tūkst. gyventojų (Emigracija iš Lietuvos mažėja, 2006).

7 lentelė

Emigrantų ir imigrantų skaičiaus dinamikos rodikliai 2003-2008 metais

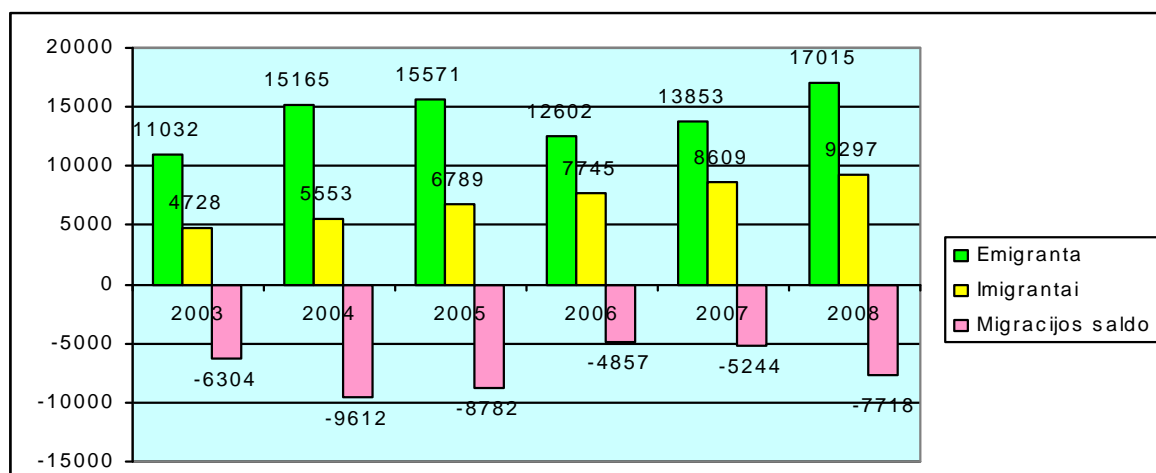
	emigrantų skaičius, procentais		imigrantų skaičius, procentais	
	Grandininiai	Baziniai	Grandininiai	Baziniai
2003 m	155,68	155,68	92,52	92,52
2004 m	137,46	214,01	117,44	108,66
2005 m	102,67	219,74	122,25	132,85
2006 m	80,93	177,84	114,08	151,56
2007 m	107,78	195,49	111,15	168,47
2008 m.	122,82	240,12	107,99	181,93

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kaip matyti iš 7 lentelės emigrantų skaičius nuo 2002 metų nuolat didėjo, ir tik 2006 metais buvo mažesnis nei 2005 metais apie 20 procentų.

Lyginant 2003-2008 metų emigracijos rodiklius su 2002 metais matyti, kad jų skaičius nuolat augo daugiau negu 2 kartus (pavyzdžiui, 2004 – 2005 metais). Nuo 2007 metų vėl pradėjo didėti emigrantų skaičius.

Imigrantų skaičius kiekvienais metais taip pat didėjo, didžiausias pokytis buvo 2005 metais padidėjo net 22,25 procentais, lyginant su 2002 metais didžiausia imigracijos rodiklis buvo 2008 metais.

18 pav. Migracijos rodiklių dinamika, tūkstančiais

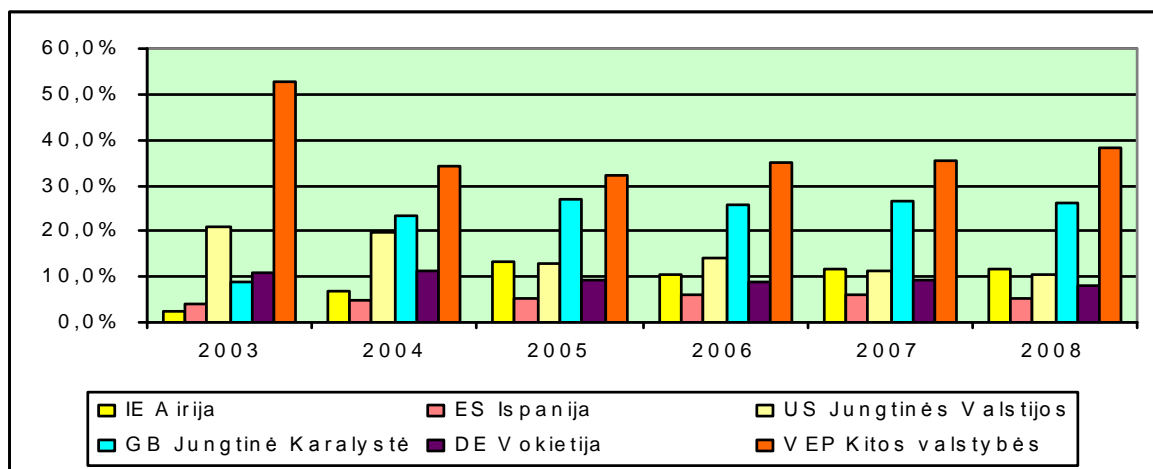
Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kaip matyti iš 18 paveikslo emigrantų deklaravusių išvykimą skaičius didžiausias analizuojamu laikotarpiu buvo 2008 metais 17015 gyventojų, mažiausiai išvyko 11032 gyventojų 2003 metais. Migracijos saldo analizuojamu laikotarpiu buvo neigiamas. Galima sakyti, kad tiek emigracijos tempai, tiek imigracijos per šešerius metus auga, tik 2006 metais buvo emigracijos tempai sumažėję.

Jeigu dėl emigracijos atsiradusio darbo jėgos trūkumo nebegalės užpildyti nei esantys bedarbiai, nei technologijos, potencialiai mažėjantis dirbančių žmonių kiekis gali lemti ekonomikos augimo lėtėjimą. Sparčiausiai Lietuvos ekonomika pastaruosius metus auga srityse, reikalaujančiose daug darbo jėgos – gamyba ir prekyba, ypač mažmeninė. Todėl darbo jėgos trūkumas, kurio nepajėgs

užpildyti Lietuvoje esanti arba importuojama darbo jėga, lems ir sukuriamos pridėtinės vertės mažėjimą (Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006).

Remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis, Lietuvos gyventojai vieni iš labiausiai migruojančių ES. Pagrindiniai emigrantų taikiniai – Didžioji Britanija, Vokietija, Airija, Ispanija, Švedija. Tiksliai emigruojančių gyventojų suskaičiuoti neįmanoma dėl laisvos migracijos ES viduje režimo, vengimo migruoti oficialiai ir pačios statistikos natūralių ribotumų.

19 pav. Emigrantų deklaravusių savo išvykimą struktūra, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kaip matyti iš 19 paveikslą į JAV daugiausia emigrantų deklaravusių savo išvykimą buvo 2003–2004 metais 20-21 procentas visų išvykusiųjų. Į Jungtines Karalystes išvyko daugiausia 2005 metais 27 procentai. Į Vokietiją daugiausia vyko 2003-2004 metais – 11 procentų.

2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai tapus ES nare, išvykti dirbti į užsienį tapo dar paprasčiau. Sprendžiant pagal atitinkamoms Jungtinės Karalystės ir Airijos tarnyboms pateiktų prašymų suteikti socialinio draudimo kodą skaičių, Lietuvos piliečiai buvo vieni aktyviausių tarp naujųjų ES valstybių. Pastaraisiais metais Lietuvoje nuosekliai mažėjo nedarbas; šia tendencija paaiškina ne tik ekonomikos plėtra, bet ir gyventojų emigracija. Emigracijos potencialą rodo ir sociologinių apklausų duomenys. Dar 2001 m. pabaigoje atlikta apklausa (skirta ES laisvo asmenų judėjimo principo įgyvendinimo pasekmėms iširti) parodė, kad „visam“ ar „kuriam laikui“ iš Lietuvos išvykti norėtų 63,1 proc. gyventojų.

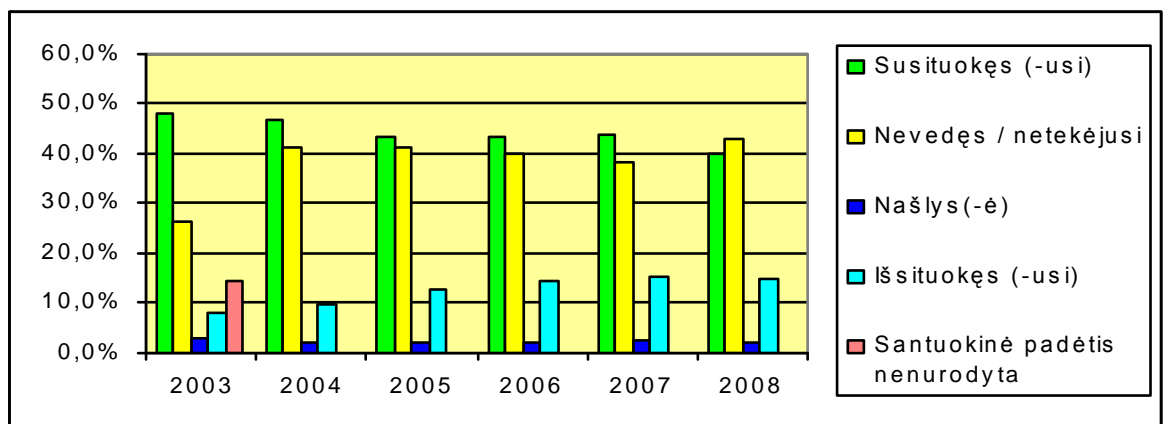
Tyrimų metu nustatytų emigrantų padėties ir sklaidos charakteristikos 2003-2008 metais

	emigrantai	emigrantai vyrai	emigrantai moterys
Minimali reikšmė, tūkst.	11032	5173	5859
Maksimali reikšmė, tūkst.	17015	8371	8644
Vidutinis lygis, tūkst.	14206,33	6830,83	7375,5
Vidutinis kvadratinis nukrypimas, tūkst.	2165,41	1121,59	1054,74
Variacijos koeficientas, proc.	15,24	16,41	14,30

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kaip matyti iš 8 lentelės, kad 2003-2008 metų laikotarpiu vidutinis emigrantų skaičius sudarė 14206,33 gyventojų. Vyrai šiame skaičiuje sudarė vidutiniškai 48, o moterys – 52 procentus. Tais metais, kai emigrantų vyrų skaičius pasiekė aukščiausią lygį, jis 1,62 kartus viršijo mažiausią reikšmę. Maksimali emigrantų moterų skaičiaus reikšmė mažiausią viršijo 1,47 karto. Emigrantų moterų skaičiaus sklaida viršija emigrantų vyrų skaičiaus sklaidą. Tą liudija ir kitos dvi sklaidos charakteristikos – vidutinis kvadratinis nukrypimas ir variacijos koeficientas.

2007 m. emigravusios moterys sudarė 53, vyrai – 47 procentus. Daugiau kaip du trečdaliai (67 proc.) 18 metų ir vyresnio amžiaus išvykusių moterų buvo nesusituokusios, išsituokusios ar našlės (2006 m. – 56 proc.). Apie 38 procentai 18 metų ir vyresnio amžiaus išvykusių vyrų buvo susituokę (2006 m. – 35 proc.) (Emigracijos tempai lėtėja, 2008).

20 pav. Emigrantai deklaravę išvykimą pagal santuokinę padėtį, procentais

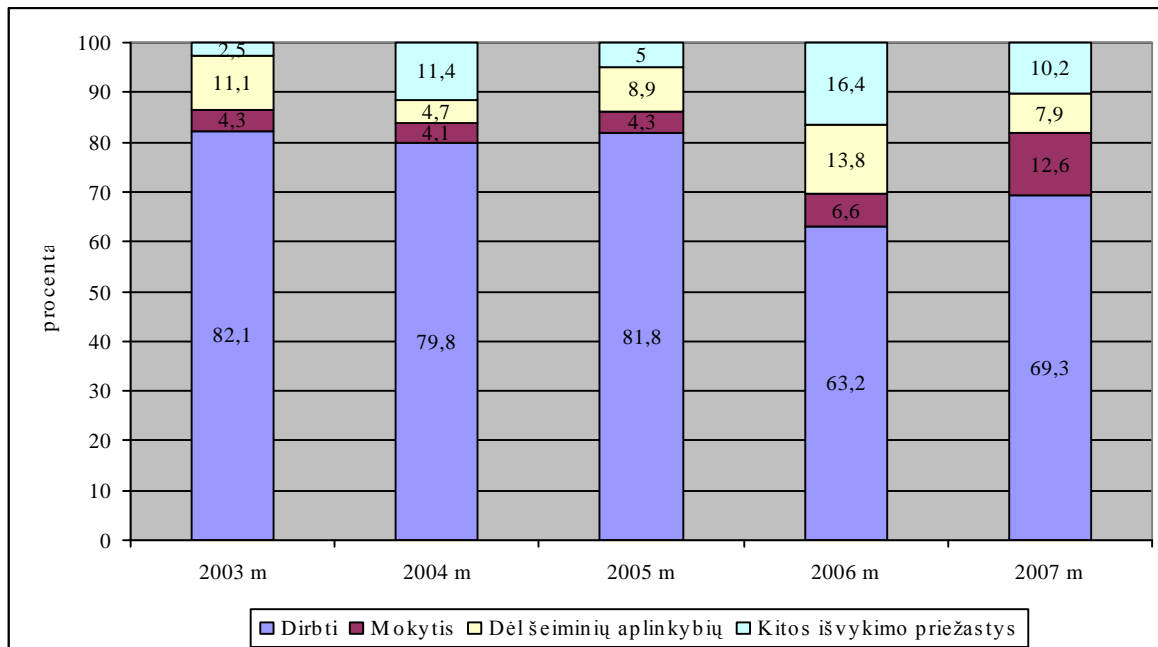
Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

2007 m. beveik kas ketvirtas 16 metų ir vyresnio amžiaus emigrantas buvo baigęs aukštąją ar aukštesniąją mokyklą (2006 m. – kas penktas). Dauguma (68 proc.) šio amžiaus emigrantų turėjo vidurinį, specialų vidurinį ir pagrindinį išsilavinimą (2006 m. – 58 proc.).

Pasak V. Pukelienės, R. Glinskienės, D. Beržinskienės (2007), analizuojant emigracijos mastą sukeliančias prielaidas galima teigti, kad darbo vietų trūkumas, ribotos galimybės užsidirbti pragyvenimui, didelis nedarbas, gerokai žemesnis gyvenimo lygis nei šalyse, į kurias vykstama, stumia jaunimą ieškotis darbo ir uždarbio užsienio šalyse.

Kaip teigiama Statistikos departamento puslapyje, *pagrindinė emigracijos priežastis – darbas*. 2007 m. beveik 70 procentų emigrantų turėjo tikslą dirbti kitoje šalyje, 2006 m. tokių asmenų buvo 63,2 procentai. Tuo tarpu 2003 metais net 82,1 procentas. Dėl šeiminių aplinkybių, t. y. kai išvykstama pas anksčiau emigravusius šeimos narius ar sudarius santuoką su užsieniečiais, išvyko 2003 metais daugiau negu 11 procentų, tuo tarpu 2007 metais jau tik 7,9 procentai.

Tačiau išvykstančiųjų mokytiis dalis didėja: 2007 m. jų sudarė 12,6 procentai, kai 2003 metais tik 4,3 procento (žr. 21 pav.).

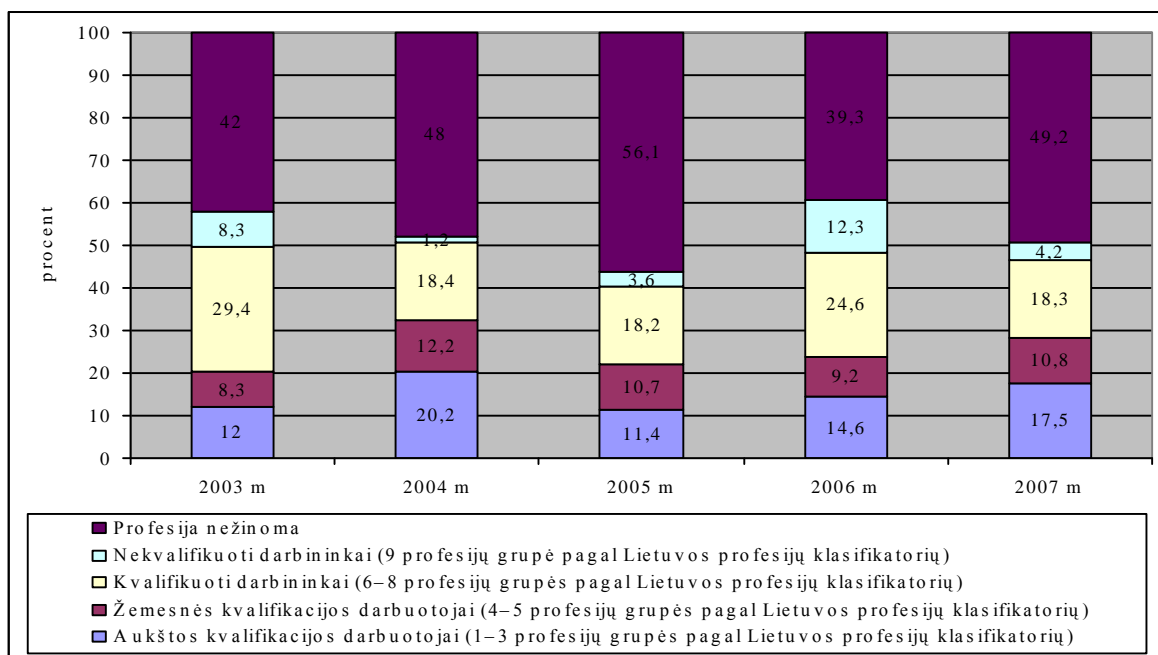

21 pav. Emigrantų nedeklaravusių išvykimą, motyvų struktūra, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

Kaip matyti iš 22 paveikslo, daugiausia išvykstama nežinant gyventojų profesijos. Taip pat 18,3 procentai 2007 metais ar 29,4 procentai 2003 metais išvyko kvalifikuotas personalas.

Didelė dalis išvažiuojančių dirbti į kitas ES šalis Lietuvos žmonių, ypač nekvalifikuotų darbuotojų, ieško ko nepametę, neturi konkretaus tikslo. Yra sluoksnis žmonių, kuriems vien žodis "užsienis" skamba kaip stebuklas - nesvarbu, ką dirbti, svarbu, kad "ten". Dažnas net nežino elementarios geografijos, neišsivaizduoja, kuriame pasaulio krašte yra šalis, į kurią važiuoja.

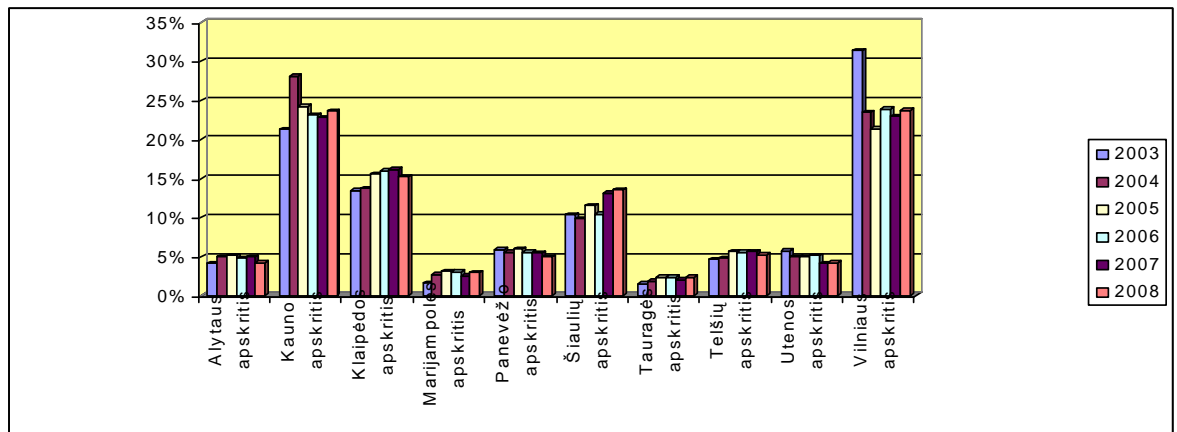

22 pav. Emigrantų (15 m. ir vyresni), nedeklaravusių išvykimą struktūra pagal kvalifikaciją, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

2007 m. kas antras 15 metų ir vyresnio amžiaus emigravęs gyventojas prieš išvykdamas nedirbo. Kas aštuntas šio amžiaus emigrantas buvo specialistas (mokytojas, dėstytojas, gydytojas ir pan.), o kas dešimtas – aukštos kvalifikacijos darbininkas ar aptarnavimo sferos ar prekybos darbuotojas (pardavėjas, kasininkas ir pan.) (Emigracijos tempai lėtėja, 2008).

Palyginsime migracijos dinamiką Lietuvos apskrityse, kaip kito emigracija ir imigracija, nedarbo lygis ir bedarbių skaičius atskirose apskrityse, duomenys pateikti 9 ir 10 prieduose.

23 pav. Emigravo iš Lietuvos apskričių 2003-2008 metais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

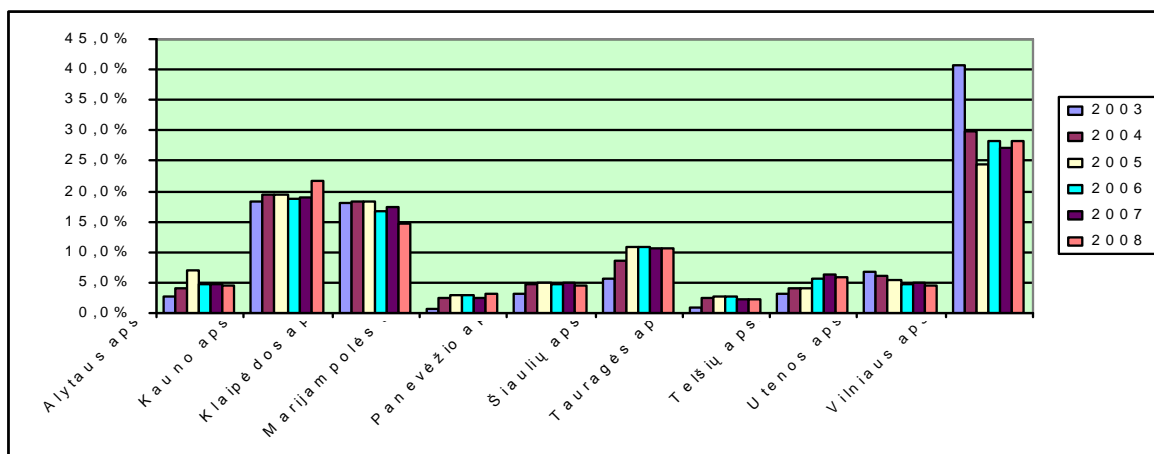
Analizuojant 2003-2008 metų emigraciją apskrityse, 23 paveiksle galima pastebėti, kad mažiausiai emigravo iš Marijampolės ir Tauragės apskričių. Daugiausia emigravusių buvo iš Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus apskričių. 2003 metais buvo mažiausias emigrantų skaičius. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą 2004 ir sekančiais metais išaugo emigrantų skaičius. Tais metais iš Kauno apskrities emigravo daugiausia 28 ir 24 procentai.

Nepaisant emigracijos problemos aktualumo ir svarbos, šiuo metu žinios apie gyventojų emigracijos iš Lietuvos mastą ir pobūdį (emigrantų charakteristikas, emigracijos priežastis ir t.t.) yra gana ribotos. Tai lemia dvi pagrindinės priežastys.

Pirma, nors tyrimų Lietuvos gyventojų emigracijos tema pastaraisiais metais pamažu daugėja, jie yra gana fragmentiški ir neapima viso kompleksinio emigracijos reiškinio. Daugelyje tyrimų analizuojama tik aukštos kvalifikacijos darbuotojų emigracijos problema arba dėmesys sutelkiamas vos į kelis ekonominės veiklos sektorius. Kiti tyrimai yra orientuoti tik į tam tikrą emigracijos aspektą, pavyzdžiui, ekonominės emigracijos ar santykių su išeivija, analizę. Tiesa, visą platų emigracijos lemiamų problemų ir sudaromų galimybių spektrą bandyta apžvelgti lietuvių emigraciją aptariant specialiai šiai temai skirtuose renginiuose ir juose skaitytų pranešimų pagrindu parengtuose leidiniuose. Tačiau tai daugiausia buvo ankstesnių tyrimų metu surinktų žinių apibendrinimas.

Antra, daugelyje atliktų tyrimų vadovaujama panašia emigracijos aiškinimo logika: išvykimo priežastys yra kompleksinės, tačiau vyrauja su profesine veikla susiję ekonominiai motyvai, pirmiausia mažas darbo užmokestis. Toks emigracijos aiškinimas nėra pakankamas. Jei darbo užmokestis būtų pagrindinė emigraciją skatinanti problema, tereikėtų palaukti keletą dešimtmečių, kol darbo

užmokesčio lygis Lietuvoje pakils ir atitiks Vakarų Europos lygį. Taigi atliktų tyrimų išvados nepalieka daug vietos viešajai intervencijai, nes valstybės gebėjimas paveikti darbo užmokesčio lygį yra ribotas. (Žilvinas Martinaitis, Dovilė Žvalionytė, 2008)

24 pav. Imigrantai Lietuvos apskrityse 2003-2008 metais, procentais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis

24 paveiksle pateikta imigrantų Lietuvos apskrityse dinamika. Kaip matome daugiausia imigrantų buvo Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskrityse, Mažiausiai Marijampolės ir Tauragės apskrityse. Vilniaus apskrityje imigrantų skaičius analizuojamu laikotarpiu buvo didžiausias. Kauno ir Klaipėdos apskrityse imigrantų buvo panašus skaičius. Galima teigti, kad į didžiuosiuose Lietuvos miestuose imigrantų sulaukiama daugiausia.

2006 -2007 metais Etninių tyrimų centro (ETC) atlikti visuomenės nuomonės tyrimai rodo, kad dalis Lietuvos visuomenės į imigracijos procesus žvelgia įtariai.

Neigiamą diskusiją apie imigraciją atspalvį palaiko ir dauguma pastarųjų metų žiniasklaidos pranešimų. Antraštėse paprastai pastebimi grėsmių vaizdiniai, išpėjantis tonai (pvz., „antplūdis“, „potvynis“, uždelsio veikimo bomba“, „lietuviai tampa mažuma“).

Visuomenės nuomonėje neigiami vertinimai ryškesni, negu teigiamų imigracijos pusių suvokimas. 2006 m. Eurobarometro tyrimas parodė, jog Lietuva yra tarp šalių (daugiausia – Rytų Europoje), kuriose tik maža dalis gyventojų pripažįsta imigrantų naudą valstybei (Lietuvoje - 20 proc.; ES25 vidurkis – 40 proc.).

2008 m. ETC apklausoje 57 procentai apklaustųjų sutiko, kad atvykstantys darbuotojai užsieniečiai yra naudingi Lietuvos ekonomikai. Taip pat daugiau nei pusė (61 proc.) sutinka, kad trūkstant darbo jėgos, užsieniečiams reikia leisti įsidarbinti.

Nors dalis visuomenės junta nerimą dėl galimų imigracijos problemų, tačiau absoliuti dauguma neturi išankstinių diskriminacinių nuostatų teisėtai dirbančių užsieniečių atžvilgiu ir pasisako už lygias teises darbe visiems – ir užsieniečiams, ir Lietuvos piliečiams.

Apibendrinus įvairius visuomenės nuomonės apie darbo migraciją tyrimų duomenis, galima pastebėti, kad nors ir vyrauja neigiamas informacijos šia tema pobūdis, tačiau Lietuvos visuomenės nuomonė dar nesusiformavusi: ji nėra nei stabili, nei vienareikšmiška (M.Patašius, 2008).

Kol kas Lietuvos visuomenė nepasirengusi susitaikyti su globalizacijos pasekmėmis ir nepakankamai tolerantiškai vertina užsieniečių buvimą Lietuvoje, profesinės sąjungos prieštarauja trečiųjų valstybių piliečių atvykimui dirbti į Lietuvą, todėl būtina aiškinti, kad užsieniečių atvykimas ir gyvenimas Lietuvoje naudingas tiek ekonominiu, tiek socialiniu, tiek daugiakultūrės visuomenės formavimosi požiūriu.

Trečiųjų valstybių piliečių integravimas į ES valstybių narių visuomenes – vienas didžiausių sunkumų, kuriuos reikia įveikti įgyvendinant bendrąją imigracijos politiką, ir pagrindinis veiksnys, skatinantis ekonominę ir socialinę ES sanglaudą. Pastaruoju metu į Lietuvą atvyksta vis daugiau užsieniečių, todėl čia, kaip ir kitose ES valstybėse narėse, turi būti rūpinamasi jų integracija. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, atsakinga už užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, socialinę integraciją, atstovauja Lietuvos interesams. Asmenų ryšiams palaikyti darbo grupės susitikimuose ES. Tačiau iki šiol nėra institucijos, atsakingos už užsieniečių integracijos koordinavimą (Ekonominės migracijos reguliavimo strategija, 2007).

Migracijos poveikį jaučia visos ES valstybės narės, šis klausimas nuolat svarstomas ES Taryboje, ES lygio susitikimuose. Europos Komisija (toliau vadinama – Komisija) 2005 m. sausio 11 d. priėmė Žaliąją knygą dėl ES požiūrio į ekonominės migracijos valdymą (KOM(2004)811), siekdama pradėti išsamią diskusiją apie Bendrijos taisykles, reglamentuojančias ekonominių migrantų priėmimą, ir tokių bendrų priemonių nustatymo pridėtinę vertę. Pasiūlymų analizė parodė, kad bendrai ES ekonominės imigracijos politikai pritariama, nors esama svarbių požiūrio, kurio turėtų būti laikomasi, ir galutinio rezultato, kurio tikimasi, skirtumų. Iškelti klausimai ir pateikti pasiūlymai – Komisijos komunikato Teisėtoms migracijos politikos plano (KOM(2005)669 galutinis) (toliau vadinama – Teisėtoms migracijos politikos planas) pagrindas. Plane nustatomos likusio Hagos programos laikotarpio (2006–2009 metų)

gairės ir pateikiamas sąrašas veiksnių ir teisinių iniciatyvų, kurių ketina imtis Komisija, siekdama nuosekliai plėtoti ES teisėtą migracijos politiką (Ekonominės migracijos reguliavimo strategija, 2007).

Lietuvai tapus ES nare migracijos srutai suaktyvėjo. Migracijos pasekmės: šalies gyventojų skaičiaus mažėjimas, demografinės pusiausvyros praradimas, spartus gyventojų senėjimas, dvejopas poveikis darbo rinkai. Pozytivu tai, jog gyventojų emigracija mažina konkurenciją darbo rinkoje. Neigiamos pasekmės sumažėjus gimstamumui turėtų pasireikšti ilgalaikėje perspektyvoje.

Apibendrinant galima teigti, kad emigracijos rodikliai 2004 -2005 metų laikotarpiu pradėję stipriai kilti, 2006 – 2007 metais sumažėjo. Tai įtakoją šalies pagerėjusi ekonominė situacija bei priimtoms ir vykdomoms migracijos mažinimo priemonėms. 2008 metais emigracijos rodikliai ženkliai padidėjo, tai galėjo įtakoti Pasaulinė ekonominė krizė.

2.4 Migracijos ir nedarbo priklausomybės nustatymas

Koreliacijos koeficientas taip pat atsako į klausimą, kokia kryptis tarp požymių ir koks ryšio stiprumas. Ryšio stiprumas nustatomas pagal koreliacijos koeficiento reikšmę, tam padeda reikšmių skalė (9 lentelė).

9 lentelė

Koreliacijos koeficiento reikšmių skalė (Bartosevičienė, 2007)

Ryšio glaudumo rodikliai	0,1-0,3	0,31-0,5	0,51-0,7	0,71-0,9	0,91-0,99
Ryšio stiprumo charakteristika	silpnas	vidutinis	pastebimas	stiprus	labai stiprus

Dviejų požymių ryšys gali būti tiesioginis ir atvirkštinis. Tai parodo koreliacijos koeficiento reikšmė, kuri gali kisti intervale nuo -1 iki 1, t. y. $-1 \leq r \leq 1$.

Buvo patikrintas ryšys tarp emigravusių žmonių ir bedarbių skaičiaus. Turimi duomenys iš statistikos departamento pagal apskritis. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad analizuojamu laikotarpiu stebimas ryšys tiesioginis ir labai stiprus.

2007 metais stebimas stiprus teigiamas koreliacijos ryšys tarp emigracijos ir bedarbių skaičiaus rodiklių

Kaip matyti iš 10 lentelės, galima drąsiai teigti, kad lyginant pagal metus atitinkamai, jei daugiau bedarbių apskirtyse tuo daugiau iš tų apskričių emigruoja

Emigracijos ir bedarbių skaičiaus rodiklių koreliacija, pagal metus

Metai	koreliacija
2003	0.96785
2004	0.92287
2005	0.90521
2006	0.96578
2007	0.89604
2008	0.94636
Iš viso per visą laikotarpį (2003-2008)	0.96038

Šaltinis: sudaryta autorių

Palyginus viso laikotarpio nuo 2003 metų iki 2008 metų apskrityse emigravusių žmonių skaičių su bedarbiais tose apskrityse gautas ryšys yra tiesioginis ir labai stiprus.

Apibendrinant galima teigti, kad emigracija ir bedarbių skaičius yra tiesiogiai koreliuojantys rodikliai. 2003 metais Lietuvoje nedarbo lygis buvo vienas didžiausių analizuojamu laikotarpiu, kai kuriuose šalies regionuose, nedarbo lygis siekė 23 ir daugiau procentų (Mažeikių raj. ,Akmenės raj.).

Didėjantis nedarbas, prastėjanti gyvenimo kokybė nemažą dalį šalies piliečių paskatino ieškoti darbo užsienio šalyse. Per 2004 metus emigrantų iš Lietuvos skaičius išaugo 1,4 karto – nuo 22,7 tūkst. iki 32,5 tūkst. Daugiausia – 48,1 tūkst. (2 kartus daugiau nei 2003 m.) – emigravo 2005 m.

Per 2006 m. emigrantų skaičius sumažėjo: emigravo apie 27,8 tūkst., tai beveik du kartus mažiau nei 2005 m. ir tik penktadaliu daugiau nei 2003 m.

11 lentelėje pateikiama emigracijos ir bedarbių skaičiaus rodiklių koreliacija, pagal apskritis.

Kaip matyti iš 11 lentelės stebimas skirtingo stiprumo ir skirtingos krypties ryšys. Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Šiaulių, Tauragės, Telšių, regionuose stebimas neigiamas ryšys.

Neigiamas koreliacinis ryšys parodo, kad kuo daugiau emigruoja šalies gyventojų tuo stebimas mažesnis bedarbių skaičius.

Jau keletą pastarųjų metų tikrą šalies nedarbo lygio rodiklį kiek sumažina aktyvi šalies gyventojų emigracija į užsienio šalis. Taigi emigracija ir bedarbių skaičių daugelyje šalies regionų sieja atvirkštinis ryšys, didėjant emigruojančių skaičiui-mažėja bedarbių skaičius

Analizuojant 11 lentelės duomenis, stebime, kad Utenos, Vilniaus, Panevėžio apskrityse koreliacijos koeficientas silpnas. Galima teigti, kad nėra tiesioginės priklausomybės tarp emigravusių ir bedarbių skaičiaus, taigi minėtose apskrityse dominuoja atsitiktinumas.

Emigracijos ir bedarbių skaičiaus rodiklių koreliacija, pagal apskritis

Apskritys	koreliacija
Alytaus apskritis	-0.14707
Kauno apskritis	-0.12892
Klaipėdos apskritis	-0.60528
Marijampolės apskritis	-0.65277
Panevėžio apskritis	0.08910
Šiaulių apskritis	-0.61574
Tauragės apskritis	-0.60057
Telšių apskritis	-0.66019
Utenos apskritis	0.05030
Vilniaus apskritis	0.30876
Iš viso visose apskrityse	-0,32227

Šaltinis: sudaryta autorių

Bendras analizuojamų Lietuvos regionų koreliacijos koeficientas tarp emigravusių ir bedarbių yra vidutinis.

Apibendrinant galima teigti, kad Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Šiaulių, Tauragės, Telšių, regionuose stebimas neigiamas ryšys tarp emigracijos ir bedarbių skaičiaus rodiklių, tai paaiškinama dėl gyventojų emigracijos atskirose apskrityse sumažėjusiu darbo jėgos skaičiumi, kas stipriai įtakoja bedarbių skaičiaus sumažėjimą analizuojamuose regionuose.

Taip pat buvo patikrintas imigracijos koreliacijos ryšys su bedarbių skaičiumi, pagal metus ir pagal apskritis (žr.12 lentelę).

Imigracijos ir bedarbių skaičiaus rodiklių koreliacija, pagal metus

Metai	koreliacija
2003	0.87990
2004	0.94964
2005	0.88957
2006	0.94303
2007	0.91787
2008	0.98551
Iš viso per visą laikotarpį (2003-2008)	0.95700

Šaltinis: sudaryta autori

Analizuojant 12 lentelės duomenis, 2004, 2006, 2007, 2008 metais stebimas labai stiprus tiesioginis, teigiamas koreliacinis ryšys tarp imigracijos ir bedarbių skaičiaus rodiklių. Didėjant imigracijai, didėja ir bedarbių skaičius. Lietuvai tapus ES, NATO, bei Šengeno nare, daugeliui šalių darbo jėgos judėjimas tapo vis aktyvesnis, ėmė augti ne tik šalies gyventojų emigracija, bet ir imigracija. Imigracijos augimą paskatino Lietuvos ekonomikos augimas 2004-2007 metais, ko pasėkoje Lietuva daugeliui (postsovietinių) šalių tapo patrauklia šalimi susirasti darbo. Auganti ekonomika, besiplečiantis statybos sektorius, paskatino pigesnės darbo jėgos antplūdį. 2008 metais siekiant patenkinti darbdavių poreikius kvalifikuotai darbo jėgai, buvo išduoti 4253 leidimai užsienio piliečiams dirbti Lietuvoje, iš jų 1067 buvo komandiruoti užsieniečiai. Lyginant su 2007 metais išduotų leidimų skaičius išaugo daugiau nei du kartus. Daugiausia užsieniečių 2008 metais dirbo transporto (41 proc.), statybos (28 proc.), gamybos (19 proc.) ir paslaugų (10 proc.) sektoriuose. Daugiausiai leidimų dirbti 2008 metais išduota: tarptautinių gabenimų vairuotojams iš Ukrainos, Baltarusijos, Kazachstano, Moldovos ir Gruzijos (1333), mūriniams iš Ukrainos, Baltarusijos (517), laivų korpusų surinkėjams ir suvirintojams iš Ukrainos, Baltarusijos, Rusijos (402), suvirintojams elektra iš Ukrainos, Baltarusijos ir Moldovos (267), virėjams ir kepėjams iš Rusijos, Kinijos, Turkijos, Armėnijos (98), tinkuotojams ir dažytojams iš Baltarusijos, Uzbekistano, Moldovos (87). Apibendrinant galima teigti, kad tarp imigracija ir bedarbių skaičiaus egzistuoja tiesioginis teigiamas ryšys, didėjant imigracijai didėja ir bedarbių skaičius. Sekančiame tyrimo etape patikrinsime priklausomybę tarp imigruojančių ir bedarbių atskirose šalies apskrityse. (žr.13 lentelę).

13 lentelė

Imigracijos ir bedarbių skaičiaus rodiklių koreliacija, pagal apskritis

Apskritys	koreliacija
Alytaus apskritis	-0.78986
Kauno apskritis	-0.86409
Klaipėdos apskritis	-0.94848
Marijampolės apskritis	-0.88834
Panevėžio apskritis	-0.81884
Šiaulių apskritis	-0.96747
Tauragės apskritis	-0.85498
Telšių apskritis	-0.91784
Utenos apskritis	-0.85441
Vilniaus apskritis	-0.70055
Iš viso visose apskrityse	-0.94103

Šaltinis: sudaryta autorių

Gauta koreliacija rodo, kad ryšys svyruoja nuo stipraus iki labai stipraus. Gauta atvirkštinė koreliacija rodo, kad į tam tikras apskritis priklausomai nuo bedarbių skaičiaus mažiau ir imigruoja žmonių. Tokia gauta koreliacine lentelė rodo, kad įtaka turi bedarbių skaičius. Lyginant pagal visas apskritis gautas ryšys yra atvirkštinis ir labai stiprus.

Apibendrinant pagal pateiktus koreliacijos koeficientus, galime teigti, kad bendras ryšys tarp emigravusių ir bedarbių skaičiaus yra nenuspėjamas ir prognozuoti turint bedarbių žmonių skaičių būtų netikslinga. Tačiau imigracija labai susijusi su bedarbių skaičiumi.

Turint koreliacijos koeficientą galima apskaičiuoti determinacijos koeficientą, kurį statistikai naudoja dažniau nei koreliacijos koeficientą, nes jis parodo, kuri vieno požymio bendro kitimo dalis gali būti paaiškinta kito požymio reikšmių kitimu. Determinacijos koeficientas charakterizuoja dviejų požymių x ir y tamprumo laipsnį. Determinacijos koeficientas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$R^2 = r^2 \quad (1)$$

14 lentelė

Imigracijos ir bedarbių skaičiaus rodiklių determinacijos koeficientas, pagal apskritis

Apskritys	koreliacija
Alytaus apskritis	0.62388
Kauno apskritis	0.74666
Klaipėdos apskritis	0.89961
Marijampolės apskritis	0.78916
Panevėžio apskritis	0.67049
Šiaulių apskritis	0.93600
Tauragės apskritis	0.73100
Telšių apskritis	0.84243
Utenos apskritis	0.73002
Vilniaus apskritis	0.49077

Šaltinis: sudaryta autorių

Ryšio formos konkretizavimui naudojama ir regresinė analizė. Dažniausiai statistikos teorijoje naudojama tiesinė regresija, kurią remiantis atlikta analizė šiame darbe.

Ekonominių ryšių statistiniuose tyrimuose sudarome tiesinės regresijos lygtis, kurios bendrasis pavidalas yra toks:

$$y_x = a + bx .$$

a - laisvasis koeficientas;

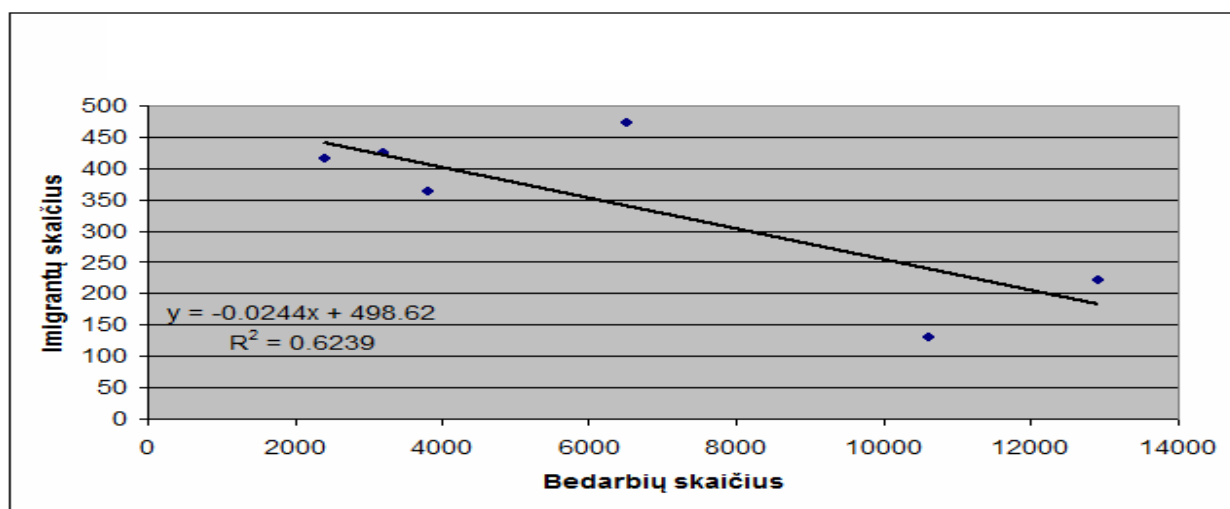
b - koeficientas, parodantis ryšio formą;

x - nepriklausomas kintamasis;

y_x - rezultatinio kintamojo reikšmė apskaičiuota pagal regresijos lygtį.

Matematiškai tiesinės regresijos lygties koeficientus galima apskaičiuoti naudojantis MS Excel programa.

Toliau sudarysime teisinės priklausomybės regresijos lygtis, kada galima prognozuoti turint bedarbių skaičių kiek, atvyks imigrantų.

25 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Alytaus apskrityje 2003-2008 metais

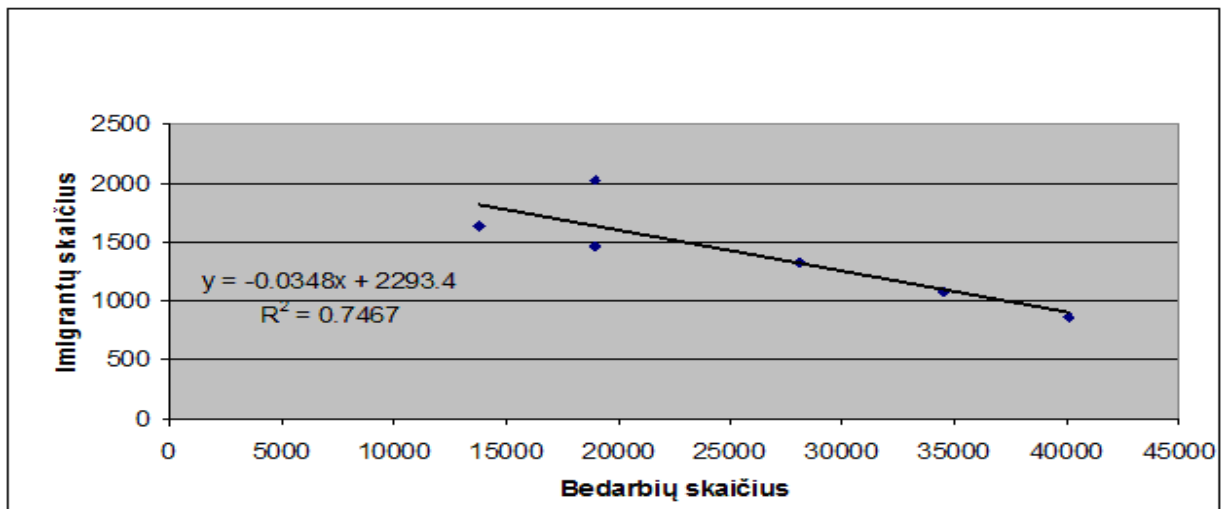
Šaltinis: sudaryta autorių

Iš pateikto paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Alytaus apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.6239$, tai reiškia, kad sudaryta regresijos lygtis yra tinkama.

Determinacijos koeficientas parodo, kad Alytaus regione bedarbių skaičiaus didėjimui net 62,3 procentų įtaką turi imigrantų skaičiaus didėjimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Alytaus regionas yra stipriai įtakojamas imigracijos lygio. Didėjant imigracijai stipriai didėja ir bedarbių skaičius Alytaus apskrityje.

26 paveiksle pateikiama Kauno apskrities tiesinė priklausomybė nuo bedarbių skaičiaus.

26 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Kauno apskrityje 2003-2008 metais

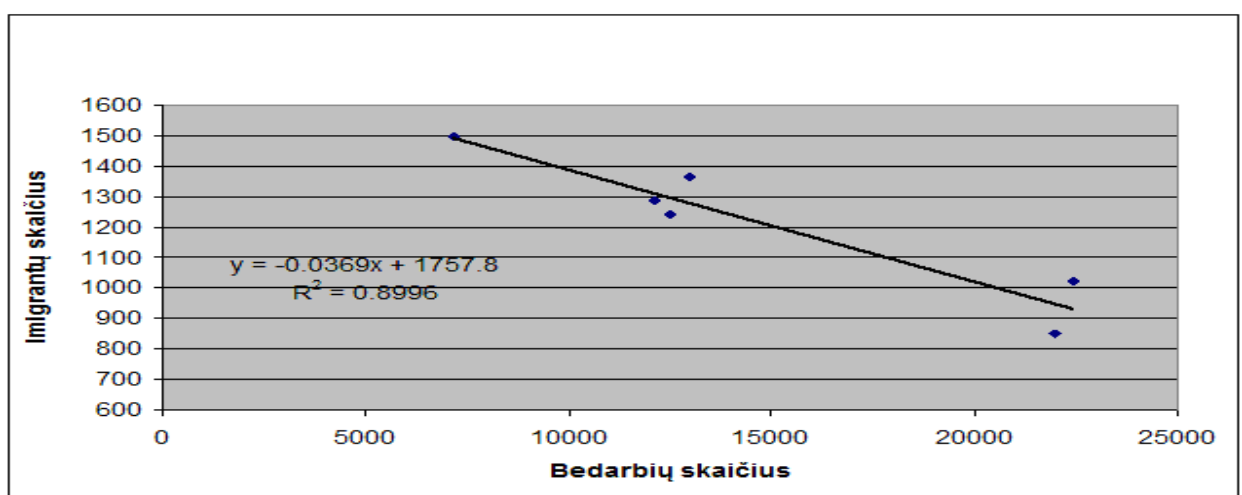
Šaltinis: sudaryta autorių

Iš 26 paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Kauno apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.7467$, tai reiškia, kad sudaryta regresijos lygtis yra tinkama.

Determinacijos koeficientas parodo, kad Kauno regione bedarbių skaičiaus didėjimui net 74,6 procentų įtaką turi imigrantų skaičiaus didėjimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Kauno regionas yra stipriau nei Alytaus priklausomas nuo imigracijos lygio. Didėjant imigracijai Kauno regione stipriai didėja ir bedarbių skaičius.

27 paveiksle pateikiama Klaipėdos apskrities imigrantų ir bedarbių tiesinė priklausomybė.

27 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Klaipėdos apskrityje 2003-2008 metais

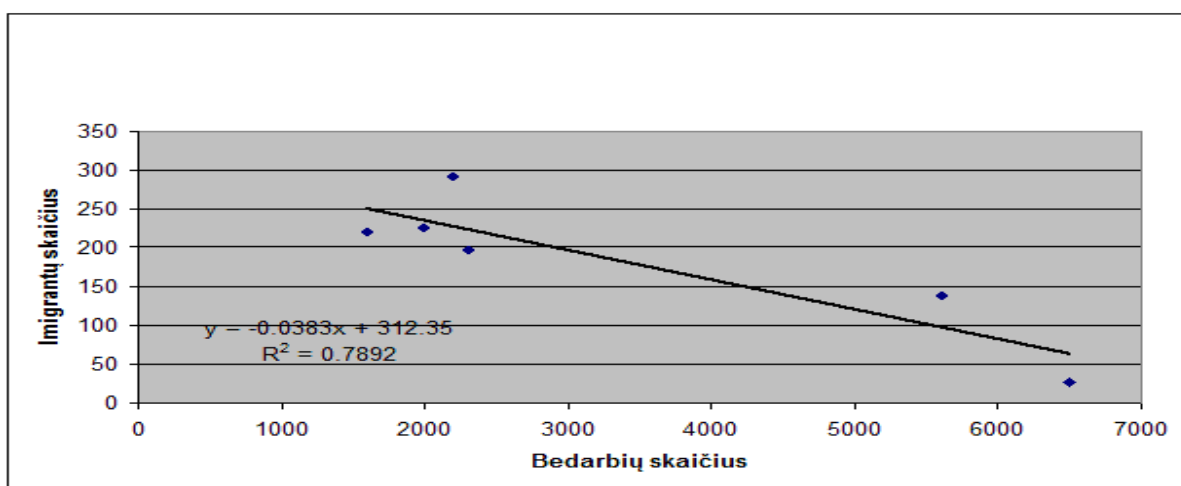
Šaltinis: sudaryta autorių

Iš pateikto paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Klaipėdos apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.8996$, tai reiškia, kad sudaryta regresijos lygtis yra tinkama.

Determinacijos koeficientas parodo, kad Klaipėdos regione bedarbių skaičiaus didėjimui net 89,9 procentų įtaką daro imigrantų skaičiaus didėjimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Klaipėdos regionas yra stipriau nei Alytaus ar Kauno regionai priklausomas nuo imigracijos lygio. Klaipėdos regionui tai itin aktualus darbo rinkos rodiklis, nes stipriai įtakoja bedarbių skaičių. Didėjant imigracijai Klaipėdos regione stipriai didėja ir bedarbių skaičius, stebimas tiesioginis teigiamas ryšys tarp imigracijos ir bedarbių skaičiaus.

28 paveiksle pateikiama Marijampolės apskrities imigrantų ir bedarbių skaičiaus priklausomybė.

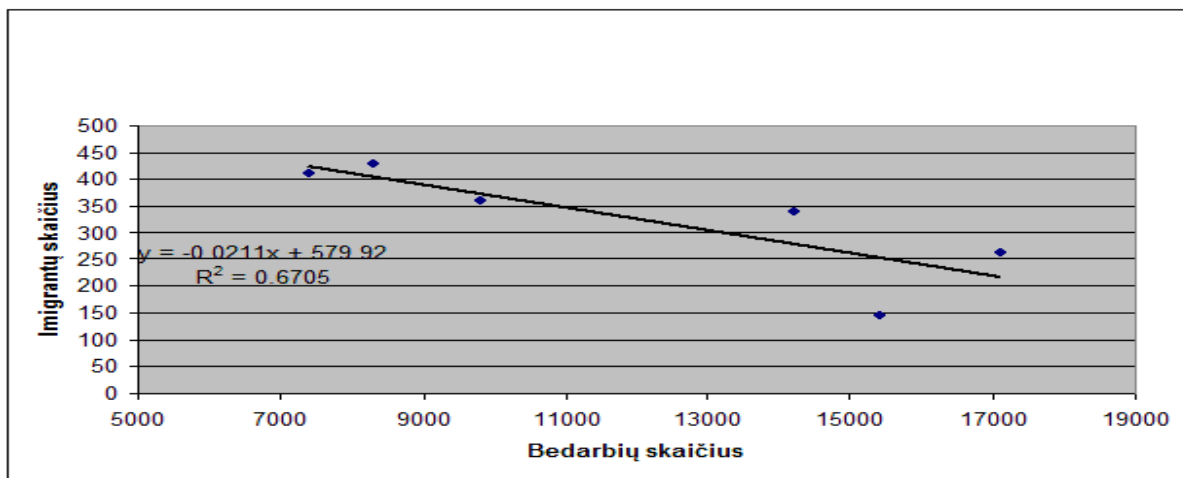
28 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Marijampolės apskrityje 2003-2008 metais

Šaltinis: sudaryta autorių

Iš pateikto paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Marijampolės apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.7892$, tai reiškia, kad sudaryta regresijos lygtis yra tinkama. Determinacijos koeficientas parodo, kad Marijampolės regione bedarbių skaičiaus didėjimui net 78,9 procentų įtaką daro imigrantų skaičiaus didėjimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Marijampolės regionas yra stipriai priklausomas nuo regiono imigracijos lygio, stebimas tiesioginis teigiamas ryšys tarp imigracijos ir bedarbių skaičiaus.

29 paveiksle pateikiama Panevėžio apskrities imigrantų ir bedarbių priklausomybė.

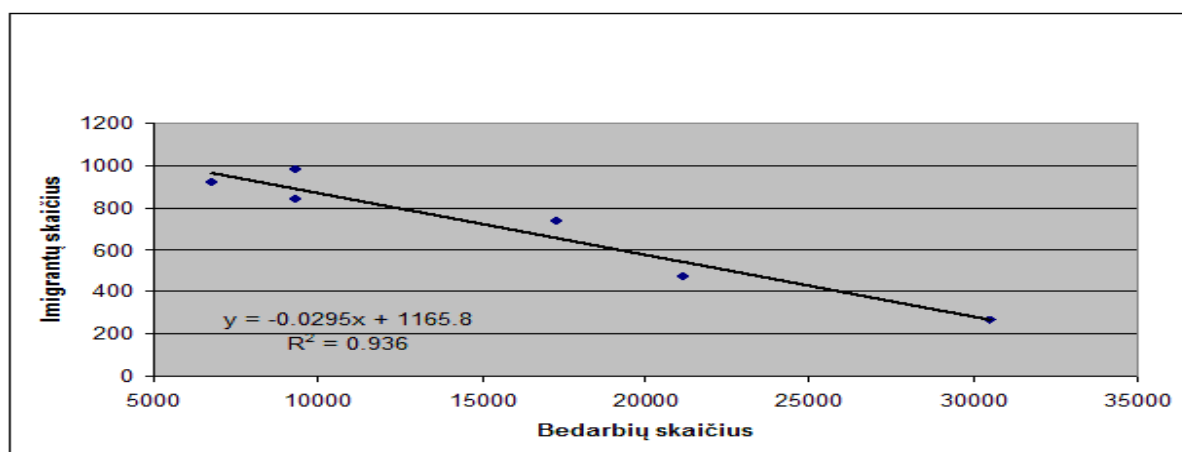

29 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Panevėžio apskrityje 2003-2008 metais

Šaltinis: sudaryta autorių

Iš 29 paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Panevėžio apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.6705$, tai reiškia, kad sudaryta regresijos lygtis yra tinkama. Determinacijos koeficientas parodo, kad Panevėžio regione bedarbių skaičiaus didėjimui 67,05 procentų įtaką daro imigrantų skaičiaus didėjimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Panevėžio apskritis, kaip ir Alytaus apskritis yra kiek silpniau įtakojama imigracijos, nei prieš tai analizuoti Panevėžio, Marijampolės, Kauno regionai. Tai paaiškinama tuo, kad didėjanti imigracija analizuojamose regionuose daro skirtingą poveikį darbo regionų rinkoms, daugiau ar mažiau įtakodama bedarbių skaičių. 30 paveiksle pateikiama Šiaulių apskrities imigrantų ir bedarbių tiesinė priklausomybė.

30 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Šiaulių apskrityje 2003-2008 metais

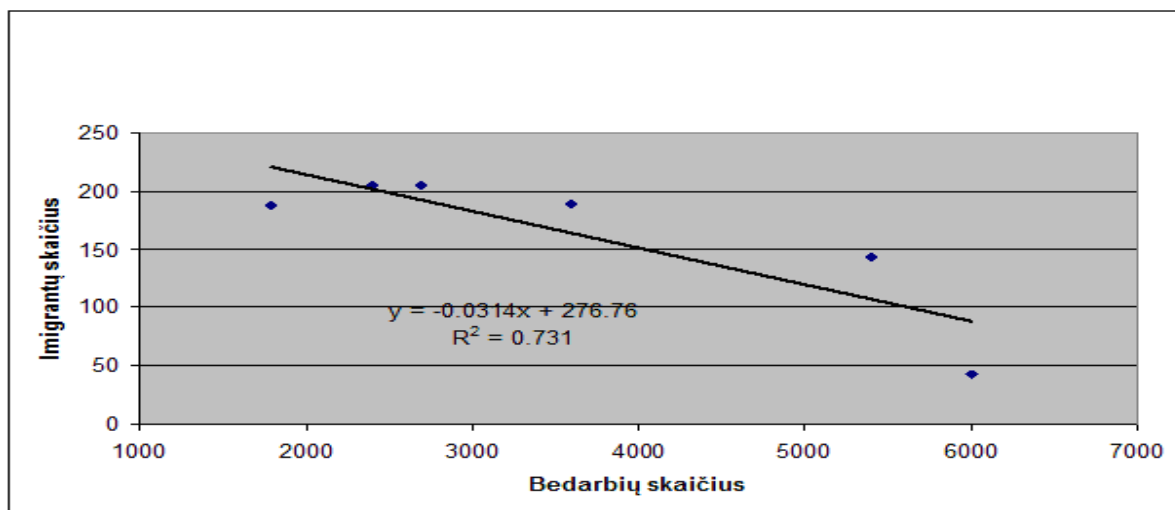
Šaltinis: sudaryta autorių

Iš 30 paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Šiaulių apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.936$, tai reiškia, kad sudaryta regresijos lygtis yra tinkama.

Determinacijos koeficientas parodo, kad Šiaulių regione bedarbių skaičiaus didėjimui 93,6 procentų įtaką daro imigrantų skaičiaus didėjimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Šiaulių apskritis yra viena iš labiausiai priklausančių nuo imigracijos. Tai paaiškinama tuo, kad didėjanti imigracija analizuojamame regione labai stipriai įtakoja bedarbystės skaičiaus augimą, egzistuoja labai stiprus teigiamas, tiesioginis ryšys tarp imigracijos ir bedarbių skaičiaus augimo Šiaulių regione.

31 paveiksle pateikiama Tauragės apskrities imigrantų ir bedarbių tiesinė priklausomybė.

31 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Tauragės apskrityje 2003-2008 metais

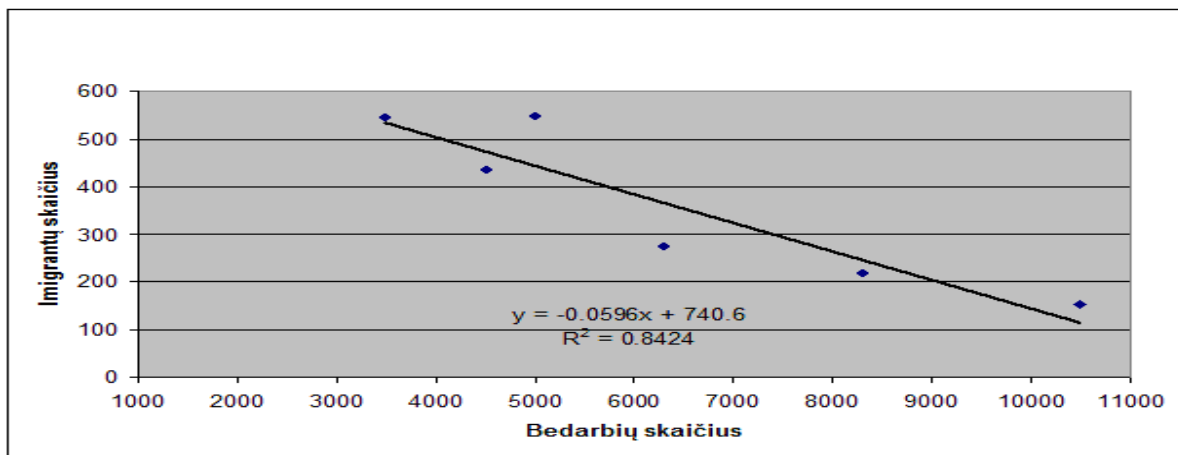
Šaltinis: sudaryta autorių

Iš 31 paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Tauragės apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.731$, tai reiškia, kad sudaryta regresijos lygtis yra tinkama.

Determinacijos koeficientas parodo, kad Tauragės regione bedarbių skaičiaus didėjimui 73,1 procentų įtaką daro imigrantų skaičiaus didėjimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Tauragės apskritis stipriai priklauso nuo imigracijos. Tai paaiškinama tuo, kad didėjanti imigracija analizuojamame regione stipriai įtakoja bedarbystės skaičiaus augimą, egzistuoja stiprus teigiamas, tiesioginis ryšys tarp imigracijos ir bedarbių skaičiaus augimo Tauragės regione.

32 paveiksle pateikiama Telšių apskrities imigrantų ir bedarbių tiesinė priklausomybė.

32 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Telšių apskrityje 2003-2008 metais

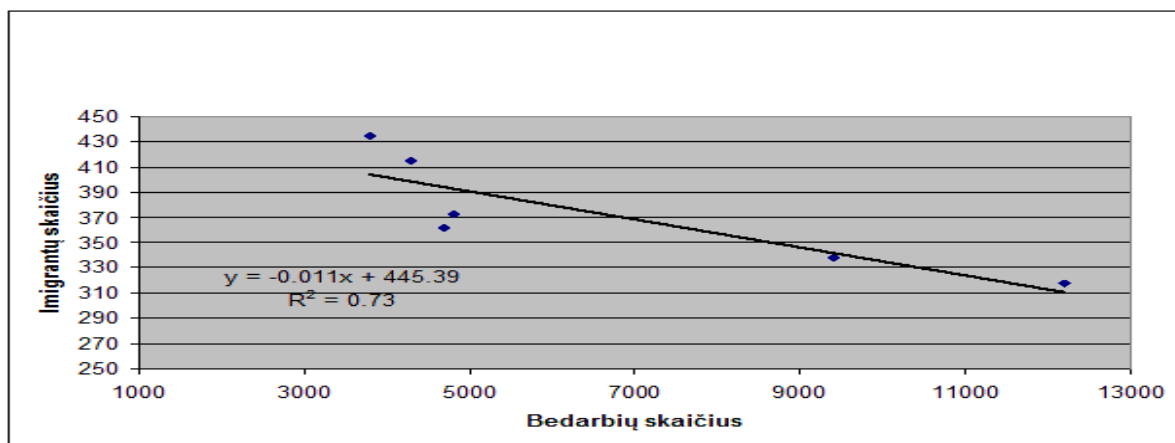
Šaltinis: sudaryta autorių

Iš 32 paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Telšių apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.8424$, tai reiškia, kad sudaryta regresijos lygtis yra tinkama.

Determinacijos koeficientas parodo, kad Telšių regione bedarbių skaičiaus didėjimui 84,2 procentų įtaką daro imigrantų skaičiaus didėjimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Telšių apskritis stipriai priklauso nuo imigracijos. Tai paaiškinama tuo, kad didėjanti imigracija analizuojamame regione labai stipriai įtakoja bedarbystės skaičiaus augimą, taigi stebimas stiprus teigiamas, tiesioginis ryšys tarp imigracijos ir bedarbių skaičiaus augimo Telšių regione.

33 paveiksle pateikiama Utenos apskrities imigrantų ir bedarbių priklausomybė.

33 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Utenos apskrityje 2003-2008 metais

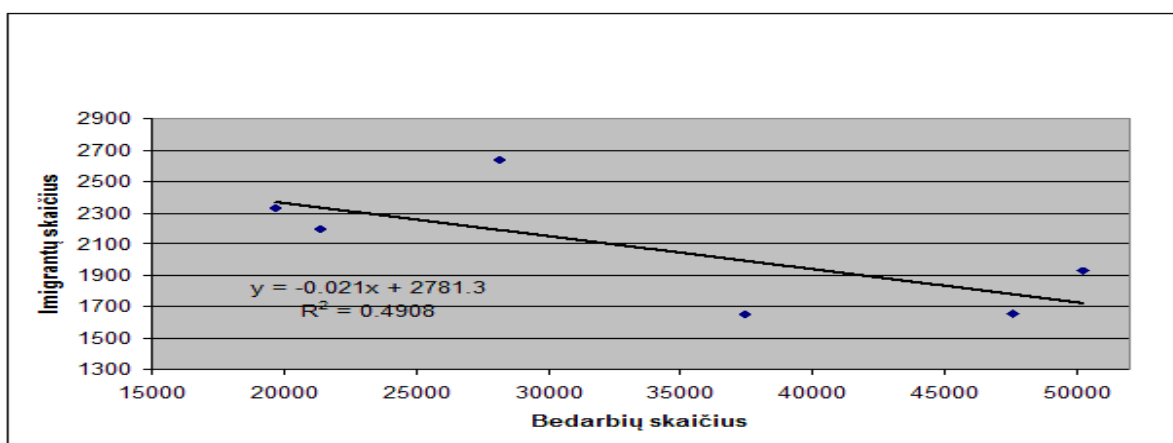
Šaltinis: sudaryta autorių

Iš 33 paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Utenos apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.73$, tai reiškia, kad sudaryta regresijos lygtis yra tinkama.

Determinacijos koeficientas parodo, kad Utenos regione bedarbių skaičiaus didėjimui 73,0 procentų įtaką daro imigrantų skaičiaus didėjimas.

Apibendrinant galima teigti, kad Utenos apskritis yra įtakojama imigracijos, tačiau šį įtaką silpnesnė lyginant su Panevėžio, Marijampolės, Kauno regionais. Tai paaiškinama tuo, kad didėjanti imigracija analizuojamose regionuose daro skirtingą poveikį darbo regionų rinkoms, daugiau ar mažiau įtakodama bedarbių skaičių.

34 paveiksle pateikiama Vilniaus apskrities imigrantų ir bedarbių teisinė priklausomybė.

34 pav. Imigrantų ir bedarbių priklausomybė Vilniaus apskrityje 2003-2008 metais

Šaltinis: sudaryta autorių

Iš pateikto paveikslo matome lygtį pagal, kurią galime prognozuoti imigrantų skaičių Vilniaus apskrityje. Determinacijos koeficientas lygus $R^2 = 0.4908$, nors koeficientas nėra didelis, tačiau iš koreliacijos koeficiento, kuris lygus -0.70055 , galime teigti kad ryšys yra.

Determinacijos koeficientas parodo, kad Vilniaus regione bedarbių skaičiaus didėjimui 49,0 procentų įtaką daro imigrantų skaičiaus didėjimas. Apibendrinant galima teigti, kad imigracija Vilniaus regiono bedarbių skaičių įtakoja mažiausiai.

Atlikta koreliacinė analizė padėjo pastebėti, kad tarp migracijos ir bedarbių skaičiaus vyrauja atsitiktinumai, kai kuriose apskrityse yra pastebimas, tačiau tarp imigrantų skaičiaus ir bedarbių skaičiaus egzistuoja atvirkštinė tiesinė priklausomybė ir ji yra stipri. Apskaičiuoti atitinkami indikatoriai padėjo įvertinti kai kurių rodiklių reikšmingumą, sudaryti tiesinės regresijos lygtį ir nubraižyti jos grafikus, kurie atspindi prognozuojamą imigrantų skaičių, kai turime bedarbių skaičių.

3. PUSIAUSVYROS DARBO RINKOJE GERINIMO GALIMYBIŲ IR MIGRACIJOS MAŽINIMO PRIEMONIŲ TYRIMAS

3.1. Mikroekonominės ir makroekonominės nedarbo pasekmės

Nedarbo pasekmes ir kaštus visuomenei galima vertinti siaurąją ir plačiąją prasme.

Pirmuoju atveju – tai mikroekonominiai nuostoliai, antruoju – makroekonominiai nuostoliai.

Mikroekonominiai nedarbo nuostoliai – tai nuostoliai, padaryti žmogui, praradusiam darbą. Pirmiausiai darbo netekęs žmogus praranda visas arba dalį pajamų, medicininį draudimą ir kt.

Išsivysčiusiose šalyse mokamos nedarbo pašalpos tik iš dalies kompensuoja šį praradimą, kadangi išmokos niekada neprilygsta turėtoms pajamoms. Prancūzijoje bedarbio pašalpą gauna asmenys, per dvylika paskutiniųjų mėnesių išdirbę 91 dieną.

Pašalpos dydis – 57,4 proc. gauto atlyginimo dydžio. Ši suma mažėja, kol netenkama teisės į pašalpą. Jaunesniems kaip 50 metų asmenims pašalpa mokama iki 30 mėnesių, o vyresniems kaip 50 metų – iki 45 mėnesių. Griežta nuostata: bedarbis turi intensyviai ieškoti darbo.

Išsivysčiusiose šalyse bedarbio padėtis dar lyg ir pakenčiama, bet menkiau išsivysčiusiose šalyse padėtis žymiai dramatiškesnė. Lietuvoje bedarbio pašalpa skiriama turintiems ne mažesnę kaip 24 mėn. Socialinio draudimo stažą per trejetą pastarųjų metų. Pašalpos dydis negali būti mažesnis už vyriausybės patvirtintas remiamas pajamas (nuo 1998 05 01 – 135 Lt) ir neturi viršyti dviejų minimalių gyvenimo lygių (nuo 1998 05 01 – 250 Lt.). Pašalpa mokama neilgiau kaip 6 mėn. Per 12 mėnesių laikotarpį, o priešpensinio amžiaus asmenims pašalpos mokėjimas pratęsiamas dar du mėnesius pakartotinai pašalpa skiriama tik išdirbus 180 dienų viešuosius darbus arba remiamus darbus, baigus profesinį mokymą. Pateikti pavyzdžiai rodo, kad bedarbių pašalpa toli gražu negali kompensuoti prarastų pajamų.

Nedarbas sukelia ne tik ekonominių sunkumų, bet ir psichologinių – nepasitikėjimą ateitimi, savo sugebėjimais, nevisavertiškumo jausmą ir kt. Kai kurie ekonomistai mano, kad savanoriškas nedarbas žmogui priimtinas, kadangi laisvalaikis irgi naudingas.

Savanoriškas nedarbas – tai nedarbas, kai žmonės nesutinka dirbti už esamą pusiausvyros darbo užmokestį. Tokia situacija atitinka natūralųjį nedarbo lygį. Savanoriškai atsisakydami darbo, žmonės mano, kad laisvalaikis yra didesnė vertybė negu darbo pajamos.

Makroekonominiai nedarbo nuostoliai – nuostoliai plačia prasme, kuriuos patiria visa šalies ekonomika. Šiuo atveju nedarbą galima traktuoti kaip vieną svarbiausių neefektyvaus darbo jėgos ir

kitų gamybos išteklių panaudojimo priežasčių. Kaip bendrasis nedarbo lygis (U_r) itin aukštas, viršijantis natūralųjį nedarbo lygį (U_n), šalyje nepagaminamas potencialusis nacionalinis produktas. Jei ekonomika nepajėgia patenkinti visų norinčių ir galinčių dirbti, nepasiekiami potenciali prekių ir paslaugų gamyba. Kitaip tariant, nedarbas trukdo visuomenei judėti potencialių gamybinių kreive. Ryšį tarp nedarbo lygio ir bendrojo nacionalinio produkto apimties atsilikimo nuo potencialiojo BNP matematiškai 1960 m. įrodė žymus JAV makroekonomikos tyrinėtojas *Arturas Okunas*. Jo teorija įvertinta teigiamai ir ekonomikos moksle žinoma kaip *Okuno dėsnis*.

Okuno dėsnis – teigia, yra reguliarus neigiamas ryšys tarp faktiško BNP (Y) ir potencialiojo BNP (Y_p) procentinio santykio bei skirtumo tarp faktiško ir natūraliojo nedarbo lygio.

Okuno dėsnis remiasi trečiuoju – cikliniu nedarbo tipu. Jis nepaaiškina natūraliojo nedarbo ir jo pasekmių, priima tokį koks jis yra. Okuno dėsnis išreiškia tik ciklinio nedarbo ($U_r - U_n$) tiesioginį ryšį su produkcijos santykiu (Y/Y_p). Todėl formulę galima užrašyti taip:

$$U_r - U_n = -h \times [100 \times (Y/Y_p) - 100]$$

U_r - faktiškas nedarbo lygis

U_n - Natūralus nedarbo lygis

Y - Faktiškas bendrasis nacionalinis produktas;

Y_p - Potencialusis bendrasis nacionalinis produktas;

h - Okuno kreivės nuolydžio koeficientas.

Ekonomikos teorijoje šis dėsnis dažniausiai pateikiamas paprasčiau, nurodant, kad, jei faktiškas nedarbo lygis viršija natūralųjį nedarbo lygį vienu proc., tai BNP atsilikimas nuo potencialiojo BNP sudaro 2,5 procento. Šis santykis 1:2,5 arba 2:5, t. y. nedarbo lygio su BNP apimties atsilikimu santykis, leidžia apskaičiuoti produkto nuostolius, esant bet kokiam ciklinio nedarbo lygiui.

Remiantis pagrindine neoklasikinės teorijos teze, darbo rinka laisvosios rinkos sąlygomis turi tendenciją savaime pasiekti pusiausvyrą, t.y. maksimalų visiško užimtumo lygį. Savaiminis užimtumas pasiekiamas keičiant darbo užmokesčio tarifus (nedarbo augimo sąlygomis turi mažėti valandinio darbo užmokestis, o mažėjant – didėti). Pagrindinė didelio nedarbo priežastis – laisvosios rinkos mechanizmų veikimo apribojimai, kurie atsiranda dėl netinkamos darbo apmokėjimo politikos, kurios

rezultatas –nelankstus darbo užmokestis. Nedarbas, atsiradęs kaip nelankstaus darbo užmokesčio rezultatas, vadinamas lūkesčių (laukimo) nedarbu. Nelankstaus darbo užmokesčio priežastys:

- Minimalaus darbo užmokesčio įstatymų taikymas;
- Profsajungų reikalavimai stabilaus darbo užmokesčio;
- Skatinančių darbo efektyvumą darbo užmokesčio sistemų įvedimas.

Keinso ir jo pasekėjų nuomone, kiekvienoje šalyje gyventojų užimtumo lygį lemia bendrosios paklausos dydis, kurį sudaro vartojimo paklausa (šalies gyventojų bei vyriausybės išlaidos vertojimo prekėms ir paslaugoms) ir investicijų paklausa.

Jeigu bendroji paklausa nepakankama arba ima mažėti, sumažėja ekonominis aktyvumas. Prasidėjus ekonomikos nuosmukiui, kyla nedarbo lygis. Taip yra todėl, kad nuosmukio metu sumažėja prekių ir paslaugų gamybos apimtis, o kartu ir darbo paklausa.

Bendrajai paklausai padidėjus, ekonomika pagyvėja, bedarbių pradeda mažėti. Tai yra todėl, kad augant firmų produkcijos paklausai, plečiasi gamyba, priimama daugiau darbuotojų. *Kitos nedarbo priežastys:*

- Vyriausybės bandymai kontroliuoti infliaciją monetarinės ir fiskalinės politikos priemonėmis, sukeliančiomis bendrosios paklausos mažėjimą;
- Ekonomikos struktūros pokyčiai. Besivystant techninei pažangai ir kintant žmonių poreikiams, vienu ekonomikos šakų vaidmuo didėja, kitų – mažėja. Tai veikia darbo paklausa, nes naujoms prekėms ir paslaugoms gaminti reikia naujų profesijų bei aukštesnės kvalifikacijos darbuotojų. Darbo jėgos paklausos profesinė ir kvalifikacinė struktūra ima neatitikti jos pasiūlos struktūros;
- Netolygus darbo paklausos kitimas atskiruose miestuose, regionuose. Nežymi teritorinė migracija;
- Draudimo nedarbo atveju sistema. Šios programos didina nedarbo lygį, kadangi lengvina bedarbių padėtį. JAV mokslininkų tyrinėjimų duomenimis, nedarbo trukmę labiau didina ilgesni nedarbo pašalpa mokėjimo terminai, o ne jų dydis.

3.2. Nedarbo mažinimo ir pusiausvyros gerinimo priemonės

Lietuvos piliečiams turi būti užtikrintos tokios pat teisės kaip ir kitų ES šalių piliečiams laisvai judėti bei įsidarbinti visose ES šalyse. Darbuotojai iš trečiųjų šalių Lietuvos darbo rinkoje turėtų būti pasitelkiami tik tuose sektoriuose, kuriuose yra identifikuotas vietinės ir kitų ES šalių narių darbo jėgos

trūkumas, aiškiai ribojantis įmonių veiklos galimybes, ribotam darbo sutarčių laikotarpiui, įvertinant grįžtančios emigravusios vietinės darbo jėgos srautus.

Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas ketinantiems vykti į kitas ES šalis bei jau išvykusiems Lietuvos gyventojams, informuoti apie grįžimo į Lietuvą galimybes ir aplinkybes. Būtina gerinti informacijos apie migracijos problemas ir grįžimo galimybes prieinamumą bei kokybę. Taip pat siekti šalinti neigiamas įvykusių migracijos procesų pasekmes verslui ir darbuotojams bei didinti savo piliečių darbo ir gyvenimo kokybę.

Dabartinė demografinė padėtis ir dėl jos kylančios problemos darbo rinkoje, skatins konkurenciją ieškant darbo jėgos, ypač kvalifikuotos, tiek ES, tiek trečiųjų šalių atžvilgiu. Dėl tokių priežasčių Lietuva formuodama savo migracijos politiką, turi įvertinti aplinkoje vykstančią konkurenciją ir kaimyninių valstybių darbo rinkose vykstančius procesus bei numatyti galimus pokyčius. Siekiant, kad Lietuvos darbo rinkoje būtų išlaikomas pusiausvyros principas, būtina kreipti dėmesį į galimus darbo jėgos šaltinius, skatinti ekonominį aktyvumą bei vidinį darbo jėgos mobilumą, siekti palaikyti ryšius ir susigrąžinti išvykusius dirbti į užsienio šalis Lietuvos gyventojus bei įvertinti darbo jėgos imigracijos iš trečiųjų šalių poreikį. Siekiant reguliuoti ekonominę migraciją skatinančius veiksnius, migracijos procesai turi būti stebimi ir veikiami, išskiriant prioritėtines darbuotojų grupes ir sektorius, įvertinant jaunimo ypač turintį aukštąjį išsilavinimą, aukštos kvalifikacijos ir kitų specialistų emigracijos mastus ir priežastis.

Ekonominę migraciją padės sumažinti sėkmingas socialinių-ekonominių, švietimo ir gamybos sąveikos problemų sprendimas, teisingas žmogiškųjų išteklių paskirstymas. Taip pat būtina švietimo ir profesinio mokymo sistemą labiau orientuoti į rinkos poreikius bei sudaryti sąlygas prisitaikyti prie rinkos pokyčių. Skatinti kvalifikuotą ir našesnę darbą, didinti darbo rinkos lankstumą bei užtikrinti pakankamą saugumą. Labiausiai išvykimą iš Lietuvos lemia ekonominiai motyvai. Todėl grįžimą atgal gali paskatinti tokia valstybės politika, kuri didintų ekonominės gerovės lygį šalyje ir spręstų svarbiausias tam tikrų sektorių (švietimo, sveikatos apsaugos, mokslo, verslo plėtros ir kt.) problemas. Šios politikos yra aktualios visiems Lietuvos gyventojams: pasilikusiems, emigravusiems ir sugrįžusiems.

Nedarbo mažinimo priemonės galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes:

- didinančias darbo pasiūlą;
- didinančias darbo paklausą.

Didinančios darbo pasiūlą nedarbo mažinimo priemonės:

1. Tobulinant darbo rinkos paslaugas. Kai kurie asmenys bedarbiais yra dėl to, kad neturi reikiamos informacijos apie laisvas darbo vietas. Todėl geresnis gyventojų informavimas apie įsidarbinimo galimybes, laisvų darbo vietų duomenų banko kaupimas kompiuteriuose gali padėti mažinti tekamąjį ir struktūrinį nedarbą;
2. Tobulinant deficitinių specialybių profesionalų paruošimą. Naujos arba laisvos darbo vietos dažniausiai būna skirtos specialistams, t.y. darbuotojams tokių profesijų, kurių funkcijas gali atlikti tik nedaugelis. Tuo tarpu dauguma bedarbių yra nekvalifikuoti arba patekę į bedarbių kategoriją iš prarandančių reikšmę ūkio šakų. Todėl vyriausybės parengtos mokymo programos, skirtos trūkstamų specialybių darbuotojų rengimui, padėtų bedarbiams greičiau įsidarbinti, produktyviau gyventi ir palengvintų vyriausybės išmokų bedarbiams našta;
3. Koreguojant valstybės pagalbą bedarbiams. Nedarbo pašalpos, išmokamos iš valstybės biudžeto, kompensuoja pajamų netekimą nedarbo atveju, apsaugo žmones nuo skurdo. Tačiau šios pašalpos turi grįžtamąją įtaką nedarbo lygiui — jos padidina savanorišką nedarbą ir pailgina darbo vietos ieškojimo trukmę. Dėl to kai kurie ekonomistai siūlo reformuoti nedarbo draudimo sistemą ir mokėti bedarbiams mažesnes pašalpas. Siūloma taip pat mažinti valstybės įstatymais nustatytą minimalų darbo užmokestį;
4. Mažinant pajamų mokesčių. Ši priklausomybė paprasta: pajamų mokesčio mažinimas tolygus realiojo darbo užmokesčio didinimui, o aukštesnis darbo užmokestis, kitoms sąlygoms esant vienodoms, didina dirbti norinčių žmonių skaičių.

Didinančios darbo paklausą nedarbo mažinimo priemonės:

1. Vyriausybės ir profsąjungos įtaka, pristabdant struktūrinius kitimus ekonomikos augimo sąlygomis. Profsąjungos sutartyse su darbdaviais dažnai numatomas privalomas darbuotojų samdymas nepaisant technologijos kitimų arba vyriausybė savo subsidijomis palaiko silpstančias ūkio šakas bei regionus. Visos ekonomikos požiūriu, tokie veiksmai ilgainiui pasirodo esą neefektyvūs, bet tam tikrą laikotarpį jie turi svarbią socialinę reikšmę.
2. Visuminis paklausos didinimas. Nuosmukiai ir nedarbas dažnai sąlygojami nepakankamos visuminės paklausos. Todėl vyriausybė didina paklausą per prekių ir paslaugų supirkimus iš privačių įmonių. Tai efektyvus BNP ir nedarbo reguliavimo būdas, tačiau jis turi pavojingą savybę – skatina kainų augimą (t.y. infliaciją). Kiekvienai vyriausybei, kuri dalį nedarbo laiko atsiradusiu dėl nepakankamos paklausos, gresia pavojus patekti į vadinamąjį „stok – eik“ ciklą. Tokioje padėtyje, pavyzdžiui, buvo atsidūrusi Didžiosios Britanijos ekonomika, ilgesniu

kaip 30 metų laikotarpiu (1945 – 1978m.). Tarkim, kad vyriausybė konstatuoja, jog infliacija pasiekia neleistiną lygį ir ją reikia mažinti. Pasitelkiamos fiskalinės ir monetarinės politikos priemonės, slopinančios visuminę paklausą. Gamyba nustoja augti arba sulėtėja. Infliacijos tempai sumažėja, tačiau nedarbas išauga. Tada konstatuojama: infliacija įveikta, o pagrindinė problema – užimtumo didinimas. Imamasi gamybos skatinimo, didinant visuminę paklausą. Paklausa išauga, gamybos augimas spartėja, kainų lygis taip pat ima kilti sparčiau. Konstatuojama, kad nedarbo sumažinimo tikslas pasiektas, formuojamas naujas tikslas – sumažinti infliacijos tempus. Ir vėl ciklas „stok – eik“ tęsiamas.

3. Papildomų darbo vietų kūrimas, plėtojant smulkųjų verslą. Negalintys rasti darbo bedarbiai arba samdomieji darbuotojai, nepasitenkinantys vien darbo užmokesčio formos pajamomis ir turėdami mažą pradinį kapitalą, steigia smulkias įmones ir organizuoja nuosavą verslą. Nors tokių verslininkų skaičius pastaraisiais metais didėja sparčiau negu samdomųjų darbuotojų, tačiau tai tampa pagrindiniu nedarbo mažinimo šaltiniu.
4. Darbo namuose plėtimas. Šiam darbo paklausos didėjimo veiksniai palankias sąlygas sudaro masiškai naudojami personaliniai kompiuteriai, tobulos komunikacijos priemonės tarp darbdavių ir darbuotojų, nors jie ir būtų toli vieni nuo kitų. Ši užimtumo forma ypač patogi moterims, pagyvenusio amžiaus žmonėms bei negalios ištiškiems asmenims.

Vidutinės trukmės laikotarpiu darbo rinka bet kokiomis aplinkybėmis plėtosis darbo jėgai palankia kryptimi. Tai sąlygos darbo jėgos paklausos didėjimas ir pasiūlos mažėjimas, darbo užmokesčio bei darbo vietos kokybės augimas.

3.3. Galimybių analizė

Darbo užmokesčio augimui įtakos turės darbo jėgos paklausos didėjimas, augantis produktyvumas, minimalios mėnesinės algos didinimas. Darbo užmokestis ir toliau augs, nes pastaruoju metu vidutinio atlyginimo augimo tempai buvo lėtesni, nei nominalaus BVP. Darbo rinkoje išliks darbo jėgos poreikis. Darbo jėgos persikvalifikavimas iš žemo produktyvumo sektoriaus į didesnio produktyvumo sektorių švelnins darbo jėgos trūkumo problemą.

Didesnis darbdavių dėmesys bus skiriamas darbo vietos kokybei, keisis požiūris į socialinės rizikos grupės asmenis

Kai keblu pritraukti naujus darbuotojus ir išlaikyti dirbančiuosius, kasdienine darbdavių būtinybe tampa turimų darbuotojų motyvavimas, nuolatinis investavimas į jų kvalifikacijos kėlimą, darbo

aplinkos gerinimą. Įmonių pasirinktos priemonės kaip išsaugoti turimus darbuotojus bei prisivilioti naujus sukurtoms darbo vietoms užimti bus nukreiptos į darbo vietų kokybės gerinimą. Siūlomas darbo užmokestis, darbo sąlygos, socialinės garantijos lems darbo vietos užpildymo galimybes. Sumažėjusi laisvų darbo rankų pasiūla stiprins konkurenciją dėl darbuotojų, keis darbdavių požiūrį į vyresnio amžiaus darbuotojus, neigaliuosius ir kitus sunkiau į darbo rinką integruojamus asmenis.

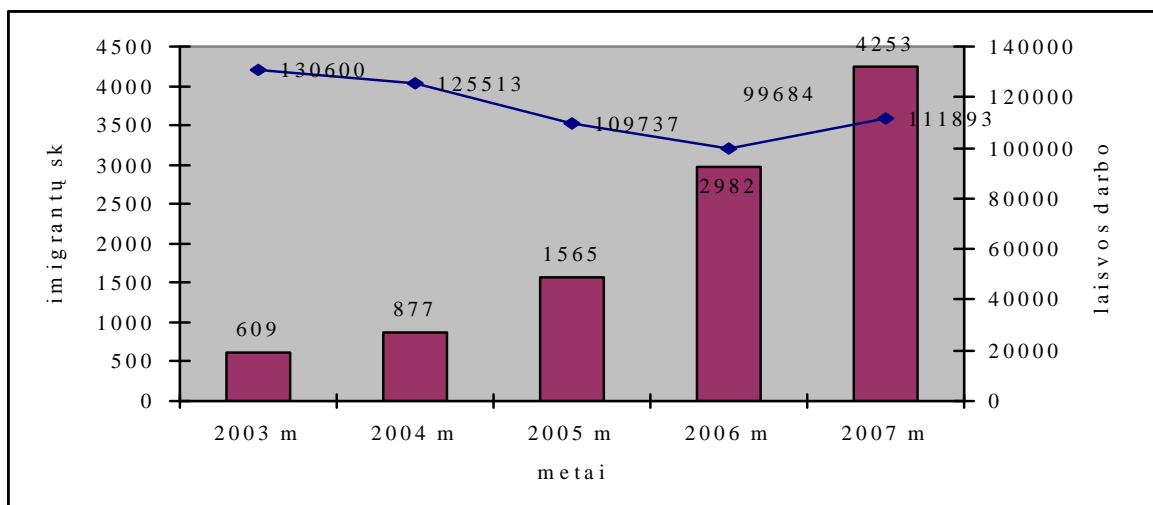
Išliks darbo jėgos pasiūlos ir paklausos suderinamumo problema.

Darbo jėgos pasiūlai mažėjant, nepakaks galinčių konkuruoti darbo rinkoje darbuotojų esamoms darbo vietoms užpildyti. Išliks didelė dalis negalinčių konkuruoti darbo rinkoje, be profesinio mokymo ar turinčių nepaklausias darbo rinkoje profesines kvalifikacijas. Darbo jėgos paklausa viršys darbo biržose įsiregistravusių bedarbių skaičių. Darbo jėgos paklausos ir pasiūlos disproporcija, tiek kiekybiniu, tiek kokybiniu aspektu, sąlygos stiprėjančią konkurenciją dėl darbo jėgos.

Išliks teritoriniai skirtumai, atspindintys nepakankamą darbo jėgos mobilumą šalies viduje. Vidutinis metinis bedarbių santykis su darbingo amžiaus gyventojais 2009 metais bus 3,0 - 3,5 proc. 2008 metais jis siekė 3,4 proc. Moterų nedarbas išliks didesnis negu vyrų. Prognozuojama, jog vidutinis metinis jaunų bedarbių santykis su 16 - 24 metų amžiaus gyventojais bus 1,0 proc. Darbo jėgos pasiūlos struktūroje vyresnio amžiaus asmenų dalis augs, o jaunimo – mažės. Dešimtyje savivaldybių nedarbas 1,5 karto viršys šalies vidurkį. Nors atotrūkis tarp atskirų regionų mažėja, teritoriniai skirtumai išliks ir atspindės nepakankamą darbo jėgos mobilumą šalies viduje.

Atlikta migracijos ir nedarbo situacijos analizė parodė, kad nedarbą įtakoja daugybę veiksnių, ir vienas iš jų yra migraciniai procesai. Galima pateikti tokią schemą, kaip nedarbas ir migraciniai procesai vienas kitą įtakoja. Kaip matyti iš paveikslo viskas priklauso nuo šalies ekonominės padėties, jei šalyje nedarbo lygis pradeda kilti, šalies gyventojai ieško, kuriems sunku susirasti darbą šalyje pradeda jo ieškoti užsienyje, ir taip lemia sumažėjimą nedarbo lygio. Tuo tarpu mažėjantis nedarbas skatina kitos šalies gyventojus imigruoti šalyje ir taip užima laisvas darbo vietas. Taip pat padidėjęs imigrantų skaičius dažnai padidina šalies nedarbo lygį, nes kartais sunku pasirodo šalies gyventojams susirasti darbo kai imigrantai užima visas darbo vietas. Vienas rodiklis įtakoja kitą tiesiogiai jeigu manome, kad kiti veiksniai juos įtakoja tačiau nežymiai.

Analizuojant pasirinkto laikotarpio migracijos ir darbo rinkos rodiklius (žr. 35 pav.) matyti, kad imigrantų skaičius kito, jei 2003 m – 609 imigrantai gavo leidimą dirbti Lietuvoje, tai jau 2007 m – 4253. laisvų darbo vietų skaičius atitinkamai mažėjo, tačiau ar tai įtakojo imigrantų srautai nėra nustatyta.

35pav. Imigrantų gavusių leidimų dirbti Lietuvoje ir laisvų darbo vietų skaičiaus 2003 – 2007 m dinamika

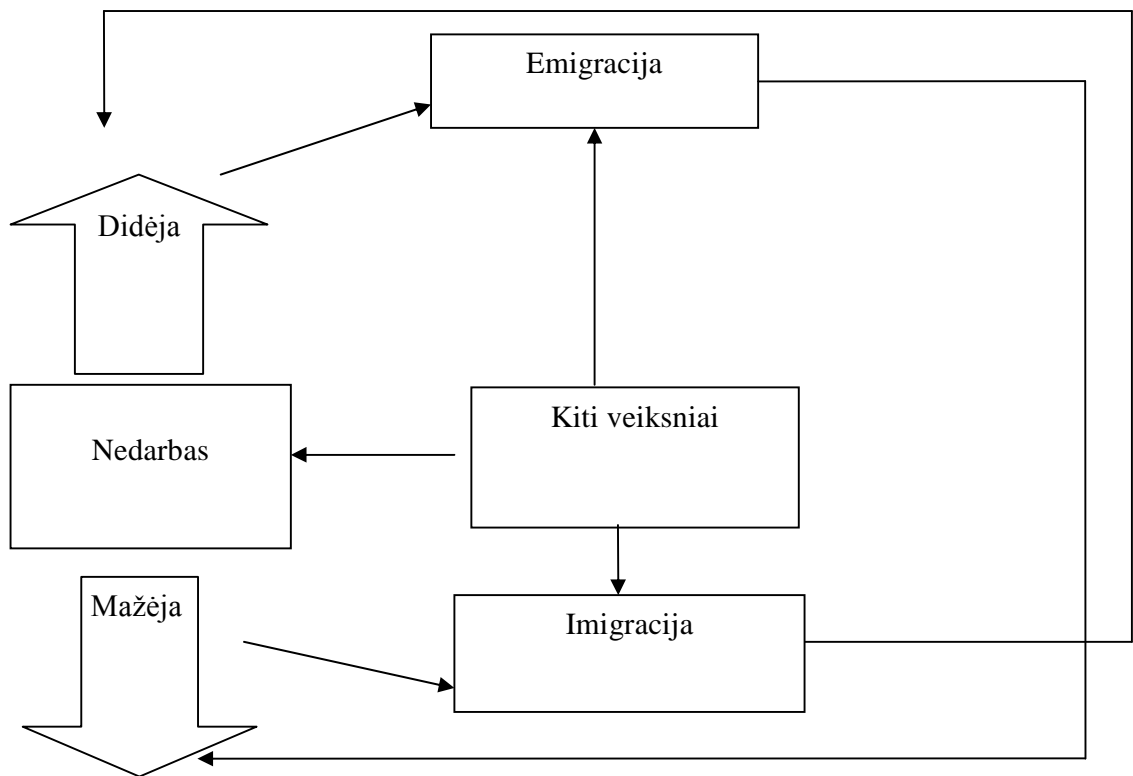
Šaltinis: Sudaryta darbo autorių remiantis Lietuvos darbo biržos pateikta informacija

Tačiau tai tik vienas požiūris, dažniausiai emigruojama ne dėl nedarbo lygio, o bendros situacijos šalyje. Be to, šiandieninė situacija Lietuvoje nėra palanki ne tik grįžti išvykusiems piliečiams, bet ir skatina pasilikusius galvoti apie šalies pakeitimą.

Vis didėjantys infliacijos rodikliai, masinis bankrutuojančių įmonių skaičius, darbo etatų mažinimas, banko palūkanų didėjimas, didžiulis nedarbo lygis rodo, kad valstybė nepajėgi aprūpinti savo piliečius darbo vieta ir darbo sąlygomis, nekalbant apie socialines garantijas.

Užsienio šalys taip pat patiria ekonominę krizę ir didėjantį nedarbą, tačiau šių šalių socialinės garantijos patrauklesnės ir skatina žmones migruoti į šias šalis.

Galima pateikti tokią schemą, kaip didėjantis nedarbas įtakoja emigracijos procesą, šalies gyventojai išvažiuoja ir taip sumažėja nedarbo rodikliai. Ir kartu mažėjantis nedarbas įtakoja imigraciją, imigrantai pradeda konkuruoti su šalies gyventojai ir šalies gyventojai praranda darbą, taip padidėja nedarbo lygis. Ši schema tinkama, jei manoma, kad kiti veiksniai neįtakoja taip stipriai emigracijos, imigracijos ir nedarbo rodiklius (žr. 36 pav.).

36 pav. Migracijos ir nedarbo priklausomybė

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

Apibendrinant įvairių tyrimų rezultatus, ekspertų nuomones, vertinimus, statistinę informaciją ir duomenų šaltinius, atsižvelgiant į emigracijos, imigracijos ir grįžtamosios imigracijos poveikį visuomenei ir individui, galima suformuluoti toliau nurodytas ekonominės migracijos, kaip kompleksinio proceso, stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes.

Stiprybės:

- legalus darbas ES valstybėse narėse;
- darbo užmokesčio didėjimas;
- gerėjančios darbo sąlygos;
- pajamų sugrįžimas į Lietuvą;
- socialinių išmokų poreikio mažėjimas;
- naujos darbuotojų ekonominio skatinimo galimybės Lietuvoje;
- aukšta darbo jėgos kvalifikacija;
- trūkstamų profesijų specialistų iš trečiųjų valstybių įdarbinimas;

- platus profesinio mokymo įstaigų tinklas;
- platus ir gerai koordinuojamas įdarbinimo tarnybų (darbo biržų) tinklas;
- tėvynės, namų, artimųjų, draugų ilgesys, skatinantis grįžti į Lietuvą;
- pažįstama ekonominė, socialinė ir kultūrinė infrastruktūra Lietuvoje;
- investicijos į žmogiškųjų išteklių ugdymą, naujų technologijų diegimą.

Silpnybės:

- vienas mažiausių ES darbo užmokestis;
- aktyvi kvalifikuotos darbo jėgos, ypač jaunimo, emigracija;
- ilgalaikiai bedarbiai, ekonomiškai neaktyvūs gyventojai;
- tam tikri sunkumai, susiję su verslo pradžia;
- per mažai skatinamas jaunimo verslumas;
- nepakankamai plėtojamos socialiai atsakingo verslo priemonės;
- neoficialus užimtumas ir neoficialus darbo užmokestis;
- profesinio rengimo struktūra, neatitinkanti darbo rinkos poreikių;
- mažai kvalifikaciją tobulinančių darbuotojų, stokojančių motyvacijos arba galimybių;
- personalo valdymo tradicijų stoka;
- nepakankamas socialinis dialogas tarp darbuotojų ir darbdavių;
- informacijos užsienyje apie Lietuvą turimas teises ir pokyčius stoka;
- emigrantams skirtos informacijos apie socialines-ekonominės garantijas ir galimybes Lietuvoje stoka;
- aktualios informacijos užsienyje apie Lietuvą plačiąja prasme stoka;
- nepažįstamos socialinės-kultūrinės infrastruktūros keliama integracijos priimančioje valstybėje sunkumai;
- emigrantų susvetimėjimas tėvynės politiniams, socialiniams ir ekonominiams procesams;
- vientisos migrantų integracijos Lietuvoje politikos nebuvimas;
- nekoordinuojami veiksmai ir priemonės, reguliuojantys migracijos procesus.

Galimybės:

- užsienyje įgyjamas geros kokybės išsilavinimas ir plati patirtis;
- darbo vietų aukštos kvalifikacijos specialistams kūrimas;
- naujų technologijų diegimas ir inovacijos, skatinantys žinioms imlaus verslo plėtrą;

- darbuotojų iš trečiųjų valstybių pasitelkimas atsižvelgiant į grįžtančios emigravusios vietinės darbo jėgos srautus ir teikiant pirmenybę ES piliečiams;
- ES darbo jėgos naudojimo paprastumas;
- verslo plėtros skatinimas;
- darbo sąlygų ir gyvenimo kokybės gerėjimas;
- užsienyje dirbančių specialistų sugrįžimas į Lietuvą dirbti ir gyventi;
- darbo našumo augimas;
- augančių ir stiprėjančių nevyriausybinų organizacijų kuriami valstybės institucijų ir migrantų informacijos tiltai;
- socialinių garantijų, įgytų užsienyje, išsaugojimas;
- naudojimasis kitų ES valstybių narių patirtimi, kaip integruoti į visuomenę asmenis iš trečiųjų valstybių.

Grėsmės:

- sumenkęs Lietuvos intelektinis potencialas;
- technologinės pažangos, mokslo raidos lėtėjimas, Lietuvos mokslo standartų mažėjimas;
- Lietuvos tolesnės ekonominės plėtros lėtėjimas, bendrojo vidaus produkto mažėjimas;
- nepakankami gebėjimai naudotis ES paramos fondais;
- užsienio investicijų į Lietuvos ūkį mažėjimas;
- tam tikrų sričių verslo plėtros stabdymas;
- neprognozuojami sutrikusios darbo rinkos pasiūlos ir paklausos pusiausvyros praradimai;
- darbo jėgos stoka tam tikruose ūkio sektoriuose;
- darbo intensyvinimas Lietuvoje;
- mobilumo šalies viduje nykimas;
- Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto, Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto ir savivaldybių biudžetų nuostoliai;
- šešėlinės darbo rinkos plėtra galbūt trečiųjų valstybių piliečių sąskaita;
- investicijų į žmones praradimas;
- laikinos darbo emigracijos tapimas nuolatine, emigravusiųjų pasilikimas užsienio valstybėse ilgiau nei tikėtasi prieš išvykstant;

- silpnėjantys emigrantų ryšiai su tėvyne ir jos visuomene, o kartu – perspektyvos vėl į ją grįžti;
- socialinė poliarizacija;
- ribotas darbo užmokesčio augimas dėl pigesnės darbo jėgos pasiūlos iš trečiųjų valstybių;
- socialinė nelegalių darbuotojų atskirtis ir našta Lietuvai (užsienyje nelegaliai dirbęs asmenys neįgis socialinių garantijų užsienyje, o Lietuvoje galės pretenduoti tik į socialinę paramą);
- kultūrinių getų formavimasis;
- Lietuvos kultūros ir lietuvių kalbos nykimas;
- imigrantų ir grįžtančiųjų imigrantų priešiškus iš užsienio atvykusiai darbo jėgai;
- nenuoseklūs ir galbūt žalingi institucijų veiksmai, susiję su ekonominės migracijos procesų reguliavimu.

Apibendrinus atliktą stiprybių, silpnų, galimybių ir grėsmių analizę, daroma išvada, kad migracija – tiek teigiamas, tiek neigiamas reiškinys. Užsienyje įgyjamas išsilavinimas ir žinios, grįžtančios pajamos, investicijos, tarpkultūrinė gyvenimo ir darbo patirtis, užsienio kalbų žinios skatina šalies plėtrą, gerina ekonomikos ir gyvenimo sąlygas. Antra vertus, Lietuva – nedidelė valstybė, jeigu joje mažės gyventojų ir didės emigracija, menkės Lietuvos intelektinis potencialas, bus prarandamos investicijos į žmones, lėtės technologinė pažanga, mokslo raida ir ekonomikos plėtra, kai kur ims stigti darbo jėgos. Be to, ims nykti Lietuvos kultūra ir lietuvių kalba, kils įvairių socialinių problemų, spartės socialinė poliarizacija. Kad tinkamai būtų pasinaudota šio sudėtingo proceso teikiamomis galimybėmis ir išvengta tam tikrų pavojų, būtina jį reguliuoti, neužmirštant, kad jis – ilgalaikis ir kintantis.

Kaip teigia V. Pukelienė, R. Glinskienė, D. Beržinskienė (2007), nedarbo mažėjimas atspindi teigiamą šalies ekonominio potencialo augimą, tačiau situacija darbo rinkoje išryškina neigiamas migracijos pasekmes.

Pastebėta, kad efektyvus Lietuvos imigracinės politikos principų įgyvendinimas leistų spręsti darbo jėgos trūkumo problemą tuo pačiu metu sąlygodamas tik minimalius imigracijos socialinius kaštus. Su darbo jėgos imigracija susijusių kaštų kompensavimo klausimas ir galimas šių kaštų kompensavimo sistemos sukūrimas turėtų būti svarstomi kartu su imigracijos iš trečiųjų šalių politikos principais, t.y. būti integrali šios strategijos dalis. Sukūrus efektyvią tokių kaštų kompensavimo sistemą (pvz.,

diferencijuojant darbo leidimų kainas), būtų užtikrintas Lietuvos ekonominės migracijos politikos principų įgyvendinimas (Gervinienė, Raškinis, 2008).

Šiandieninė Lietuvos situacija yra nepalanki ne tik migracijos atžvilgiu, bet ir darbo rinkos. Nors kaip teigia A. Sipavičienė (2007), dabartinės valstybės institucijos turi pakankamai priemonių, leidžiančių daryti įtaką migracijos procesams ir pasinaudoti jais valstybės labui. Tačiau tam reikalingas tiek kompleksinis probleminis reiškinių suvokimas, tiek politinė valia spręsti iškylančias problemas. Nors Lietuvos Vyriausybė ir reiškia susirūpinimą esama padėtimi, o emigracija įvardijama kaip viena iš Lietuvos nacionalinio saugumo grėsmių, realių ir efektyvių priemonių vis dar stinga. Visa ES migracijos politika (laisvo darbo jėgos judėjimo principas, Europos Komisijos rekomendacijos migracijos ir plėtros srityje, Hagos programa, 2006-ųjų paskelbimas darbuotojų mobilumo metais ir kt.) skatina darbo jėgos mobilumą. Lisabonos strategija „tapti konkurencingiausia, žiniomis paremta ekonomika pasaulyje“ suponuoja pozityvias migracijos puses – pvz., pritraukiant specialistus iš trečiųjų šalių. Atiduodama savo darbo jėgą ir specialistus Lietuva susiduria su panašiomis problemomis, kaip ir ES senbuvės, tad reikia galvoti ne tik apie emigracijos masto mažinimą, bet ir apie specialias imigracijos programas.

Galima išskirti tokias *svarbiausias problemas, susijusias su migracijos procesais bei jų poveikiu Lietuvos ekonomikai ir socialinei politikai:*

1. Trūksta valstybės politinės valios sprendžiant emigracijos problemas.
2. Mažai dėmesio skiriama protų nutekėjimui mažinti.
3. Socialinė politika neorientuota į šeimos finansinio stabilumo užtikrinimą.
4. Nesiimama priemonių santykiams su išeivija palaikyti ir skatinti ją vykdyti užsienio valstybėse lobistinę veiklą išvykusių lietuvių atžvilgiu.
5. Dabartinė mokesčių sistema skatina lietuvius pasilikti užsienio valstybėse ir ten užsitikrinti socialinę apsaugą.

S. Karpavičius (2006) atliko tyrimą ir nustatė, kad tiesioginis emigracijos poveikis darbo rinkai – kvalifikuotos ir nekvalifikuotos darbo jėgos nedarbo lygių sumažėjimas, nekvalifikuotų asmenų bruto darbo užmokesčio padidėjimas, kai emigracija yra didžiausia, dėl jos kiekvienais metais nesukuriamas 0,7 – 1,0 procentas BVP (BVP, tenkantis kiekvienam gyventojui, kiekvienais metais padidėja 0,5 procento). Sumažėjus emigracijos mastui, vidutiniu laikotarpiu jos ekonominis poveikis mažėja. Dėl emigracijos vidutiniu laikotarpiu iš viso nesukuriama 7 procentai BVP. Vidutiniu laikotarpiu BVP,

tenkantis vienam gyventojui, padidėja 1 procentu. Pasak autoriaus, dėl emigracijos turėtų pakilti Lietuvos gyventojų gerovės lygis.

Apibendrinant galima pasakyti, kad dabar, kuomet neišvengiamai vyksta pasaulyje globalizacijos procesai, reguliuoti darbo jėgos migraciją vien nacionaliniu lygiu jau nebeveiksminga. Būtina tinkamai derinti įvairių valstybių pastangas šioje srityje. Tarpvalstybinės migracijos plėtojimas ir jos reguliavimas yra laikomas vienu iš esminių tarptautinių ekonominių santykių reiškimosi bruožų. Akivaizdu, kad darbo jėgos migracijos procesų išvengti neįmanoma. Vienintelė išeitis, didėjančius migrantų srautus labiau reguliuoti, o žmones apgalvotai adaptuoti prie naujų gyvenimo sąlygų. Dėl informacijos ir atitinkamų įstatymų, reglamentuojančių darbo jėgos migraciją, stokos iškyla daugybė sunkumų, kurių rankos mostu tikrai nepašalinsi, svarbiausia – suvokti galimus pavojus ir imtis priemonių iškilusioms problemoms spęsti.

G. Barcevičius, E. Tauraitė – Kawai, Ž. Martinaitis, D. Kuzmickaitė, D. Žvalionytė (2005) pateikia schemą, kuri parodo įvairaus lygio valstybės intervencijų įtaka migrantų apsisprendimui sugrįžti. Toks apsisprendimas priklauso, pirmiausia, nuo bendros Lietuvos ekonominės situacijos bei situacijos konkrečiuose sektoriuose; valstybės makroekonominė politika bei intervencija atitinkamuose sektoriuose šią situaciją gali pagerinti arba pabloginti. Ekonominės gerovės lygiui šalyje pasiekus tam tikrą standartą, galima tikėtis, kad grįžtančių emigrantų skaičius iš esmės padidės. Valstybės politikos priemonės, skirtos konkrečioms sugrįžtančių migrantų problemoms spęsti gali sumažinti sugrįžimo kaštus ir taip paankstinti sprendimą. Tačiau be šių priemonių, būtina įgyvendinti tokią valstybės politiką (makroekonominę, horizontalią, šakinę), kuri padidintų ekonominės gerovės lygį nuo tos, kuri yra šiuo metu bent jau iki tokios situacijos, kuris įtakoja sprendimą sugrįžti ir dirbti Lietuvoje.

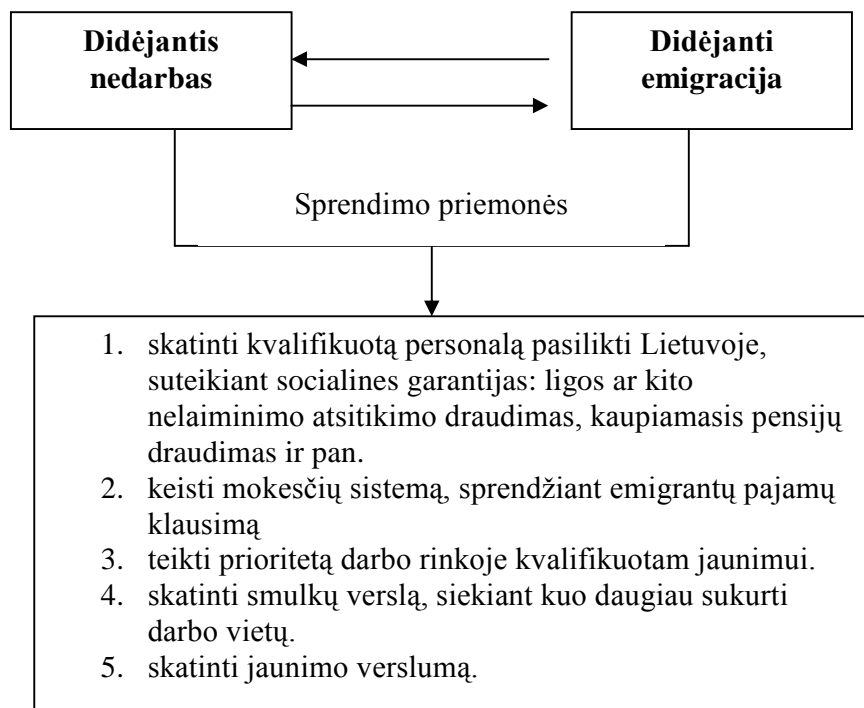
Tam pritaria ir Nacionalinės plėtros instituto darbuotojai, siūlydami dvi šio reiškinio sprendimo kryptys (Ekonominės migracijos valdymas Lietuvoje: prioritetų nustatymas ir jų įgyvendinimo pasekmės, 2006):

- Stabdyti darbo jėgos emigraciją iš Lietuvos ir numatyti ilgalaikes strategines gaires šiam reiškiniui suvaldyti.
- Skatinti lietuvius sugrįžti į Lietuvą ir numatyti konkrečias ilgalaikes strategines gaires šiam tikslui pasiekti.

Jeigu nepavyks darbo jėgos išvykimo pristabdyti tikslinėmis socialinio bei ekonominio pobūdžio priemonėmis, o jų skaičiaus mažėjimas nebus kompensuotas strategiškai orientuoto švietimo svertais, ar pritraukti kuo daugiau emigravusių lietuvių grįžti į Lietuvą, darbuotojus reikės įsivežti iš kitų šalių

(dažniausiai minimos trečiojo pasaulio šalys). Tai atitinkamai gali sukelti naujų socialinio, kultūrinio ir politinio pobūdžio problemų.

Galima pateikti schemą, kurioje didėjančio nedarbo ir emigracijos problemas galima spręsti tokiomis priemonėmis: skatinant kvalifikuotą personalą pasilikti Lietuvoje, suteikiant socialines garantijas (draudimas nuo nelaimingo atsitikimo, ligos, mirties atveju, kaupiamasis pensijų draudimas), keisti mokesčių sistemą, sprendžiant emigrantų pajamų klausimą, teikti prioritetą darbo rinkoje jaunam kvalifikuotam personalui, skatinti smulkų verslą, siekiant kuo daugiau sukurti darbo vietų, skatinti jaunimo verslumą (žr.37 pav.).

37 pav. Nedarbo ir emigracijos problemų sprendimo priemonės

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

Pastaruju metu stipriai augusios banko paskolų palūkanos, rekordinės energetinių išteklių kainos, didėjusios fizinių asmenų išlaidos pirmo būtinumo prekėms, infliacija ir visa esama ekonominė situacija pablogino didelės dalies fizinių asmenų finansinę padėtį. Tai įtakojo tiek užsienio šalių, tiek Lietuvos darbo rinką ir padidėjo nedarbas. Galbūt ši priežastis įtakos emigrantus grįžti į savo šalį, kadangi ir užsienio valstybės šiuo metu patiria ekonominį sąstingį, tačiau ir Lietuvos dabartinė padėtis nėra patraukli emigrantams, nes jiems taip pat bus šioje šalyje susirasti darbą (nes nedarbo lygis yra

didelis), apsirūpinti savo buitimi (darbuotojų atlyginimai sumažėjo), rūpintis vaikų ateitimi (mažos socialinės garantijos). Visa dabartinė situacija neleidžia numatyti ir priimti strateginių sprendimų migracijos klausimais, tačiau galima numanyti, kad darbo rinkos stabilizavimas leis emigrantus planuoti grįžti į savo gimtąją šalį.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad nedarbą įtakoja daugybę veiksnių, ir vienas iš jų yra migraciniai procesai. Didėjantis nedarbas įtakoja emigracijos procesą, šalies gyventojai išvažiuoja ir taip sumažėja nedarbo rodikliai. Ir kartu mažėjantis nedarbas įtakoja imigraciją, imigrantai pradeda konkuruoti su šalies gyventojais, šalies gyventojai praranda darbą, taip padidėja nedarbo lygis. Ši schema tinkama, jei manoma, kad kiti veiksniai neįtakoja taip stipriai emigracijos, imigracijos ir nedarbo rodiklius.

Tačiau tai tik vienas požiūris, dažniausiai emigruojama ne dėl nedarbo lygio, o bendros situacijos šalyje. Be to, šiandieninė situacija Lietuvoje nėra palanki ne tik grįžti išvykusias piliečiams, bet ir skatina pasilikusius galvoti apie šalies pakeitimą.

Siekiant spręsti didėjančio nedarbo ir emigracijos problemas pateikiamos šie sprendimo variantai: skatinti kvalifikuotą personalą pasilikti Lietuvoje, suteikti socialines garantijas (draudimas nuo nelaimingo atsitikimo, ligos, mirties atveju, kaupiamasis pensijų draudimas), keisti mokesčių sistemą, sprendžiant emigrantų pajamų klausimą, teikti prioritetą darbo rinkoje jaunam kvalifikuotam personalui, skatinti smulkų verslą, siekiant kuo daugiau sukurti darbo vietų, skatinti jaunimo verslumą.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Migraciją galima apibrėžti labai skirtingai, dažniausiai ji suprantama, kaip bet kokių žmonių judėjimą – vienoje valstybėje ar kertant jų sienas; ilgam ar trumpam laikotarpiui; savanorišką arba priverstinę; ieškant kitos darbo ar bedarbystės vietos; legalią ir nelegalią; migraciją siekiant pakeisti politinę, socialinę, ekonominę, kultūrinę ar kitokią aplinką. Sprendimas migruoti ar nemigruoti yra sąmoningas tikslingas pasirinkimas, kurio, kaip ir kiekvieno žmogaus sprendimo, tikslas yra keisti mažiau patenkinamą būklę geresne. Migracijos pasekmių vertinimas susiduria su sunkumais, į kuriuos būtina atsižvelgti ir vertinant migracijos reiškinį, ir, svarbiausia, priimant viešosios politikos sprendimus. Negausios migracijos pasekmės paprastai nevertinamos, taip pat ne visada įmanoma nustatyti, kad konkrečios pasekmės atsirado dėl migracijos. Dėl gyventojų emigracijos ir pasitraukimo iš vietinės darbo rinkos žymiai sumažėjo nedarbas. Darbuotojų emigracija ir darbo jėgos pasiūlos mažėjimas sudarė sąlygas žymiai kilti atskirų sektorių darbuotojų atlyginimams ir darbo sąlygoms. Atlyginimų kilimas sietinas ir su darbo jėgos trūkumu ir su emigracijos prevencija. Kita vertus, darbo jėgos trūkumas yra auganti našta šalies ekonomikai. Be to dėl migracijos kyla protų nutekėjimo problema. Mokslininkai bando ieškoti ryšio tarp migracijos ir nedarbo. Manoma, kad nedarbas, kaip vienas iš darbo rinkos rodiklių, labai priklauso nuo ilgesnį laiką šalyje vykstančių demografinių procesų, ypač nuo gyventojų migracijos. Kiti autoriai teigia, kad priežastinio ryšio tarp bedarbystės ir imigracijos nėra, kad imigrantų srautas nepriveda prie bedarbystės, nors yra įrodymas, kad nedarbas turi neigiamą imigracijos padarinį. Tuo tarpu dar kiti mokslininkai teigia, kad negalima susieti emigrantų skaičiaus padidėjimą su nedarbo mažėjimu. Tai yra tipiška mitų lygio iliustracija, su tokiais mitais dažnai susiduriama vertinant emigracijos procesus.
2. Migracijos rodiklių analizė parodė, kad nuo 1990 m., įvertinant deklaruotus ir nedeklaruotus išvykimus, emigravo apie 447 tūkst. šalies gyventojų, imigravo – 87 tūkst. žmonių. 1990–2006 m. stebėtas neigiamas migracijos saldo (daugiau išvyko nei atvyko) sudarė 360 tūkst. Gyventojų. Analizuojamu 2003-2008 metų laikotarpiu emigracijos ir imigracijos rodikliai nuolat augo. Didžiausias imigracijos pokytis stebimas 2005 metais. Emigrantų deklaravusių išvykimą skaičius didžiausias analizuojamu laikotarpiu buvo 2008 metais ir siekė -17015 gyventojų, mažiausias 2003 metais- išvyko 11032. Pagrindinė emigracijos priežastis – darbas. 2007 m. beveik 70 procentų emigrantų turėjo tikslą dirbti kitoje šalyje. 2003-2008 metais atskiras apskritis emigracija palietė

skirtingai. Mažiausiai emigravo iš Marijampolės ir Tauragės apskričių, o daugiausia emigravusių buvo iš Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus apskričių. 2003 metais stebėtas mažiausias emigrantų skaičius. Atlikti ekonominiai skaičiavimai parodė, kad tarp imigracijos masto bei migracijos saldo ir nedarbo lygio egzistuoja atvirkštinis, stiprus ryšys.

3. Vidutinis nedarbo lygis 2003-2008 metais sudarė 8,0 procentus, skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios reikšmės buvo lygus 8,1 procentiniams punktam. Vidutinis vyrų nedarbo lygis buvo lygus 8,0 procentų, o moterų 7,9 procentų. Vyrų nedarbo lygio sklaida skyrėsi labai nežymiai 0,1 procento nuo moterų. Bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio dinamika parodė, kad blogiausia situacija buvo 2003 metais, kai abiejų rodiklių reikšmės, ir jų skirtumai tarp vyrų ir moterų buvo didžiausi. Tačiau 2003 metus galima laikyti lūžio metais, nes nuo jų tiek nedarbas, tiek jo diferenciacija pagal lytį kasmet vis mažėja. Jaunimo nedarbo lygis 2003 metais buvo pasiekęs net 45,2 procento ribą ir nuo 2005 metų pradėjo mažėti. 2005 metais šis rodiklis jau sudarė tik 29,3 procentus, tai parodo, jog maždaug kas ketvirtas 15-19 metų amžiaus ekonomiškai aktyvus asmuo neturėjo darbo. Ilgą laiką mažėjęs, 2008 metais jaunimo nedarbo lygis vėl pradėjo didėti, ir sudarė 27,6 procentus jaunimo grupėje. Pagrindinės jaunų žmonių nedarbo priežastys: per menkas jaunų bedarbių išsimokslinimas, darbo patirties stoka.
4. Atlikta koreliacinė analizė padėjo pastebėti, kad tarp migracijos saldo, imigracijos rodiklių ir bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio egzistuoja atvirkštinis, stiprus ryšys. Apskaičiuoti atitinkami indikatoriai padėjo įvertinti kai kurių rodiklių reikšmingumą, sudaryti tiesinės regresijos lygtį ir nubraižyti jos grafiką.
5. Analizuojamu laikotarpiu nedarbo lygis Lietuvoje iki 2008 metų turėjo mažėjimo tendenciją. Tačiau taip pat pastebėta, kad net 13,3 tūkst. turinčių aukštąjį išsilavinimą 2008 metais gyventojų negalėjo rasti darbo Lietuvoje, be to nemažą dalį bedarbių sudarė būtent jauni žmonės. Taigi galima daryti prielaidą kad esama darbo rinkos situacija Lietuvoje skatino gyventojus ieškoti darbo užsienyje. Pastaruoju metu stipriai pablogėjusi ekonominė situacija pablogino didelės dalies fizinių asmenų finansinę padėtį. Tai įtakojė tiek užsienio šalių, tiek Lietuvos darbo rinką ir padidėjo nedarbas. Galbūt ši priežastis įtakos emigrantus grįžti į savo šalį, kadangi ir užsienio valstybės šiuo metu patiria ekonominę sąstingį, tačiau ir Lietuvos dabartinė padėtis nėra patraukli emigrantams, nes jiems taip pat bus šioje šalyje susirasti darbą (nes nedarbo lygis yra didelis), apsirūpinti savo buitimi (darbuotojų atlyginimai sumažėjo), rūpintis vaikų ateitimi (mažos socialinės garantijos). Visa dabartinė situacija neleidžia numatyti ir priimti strateginių sprendimų migracijos klausimais,

tačiau galima numanyti, kad darbo rinkos stabilizavimas leis emigrantus planuoti grįžti į savo gimtąją šalį.

Pasiūlymai:

Siekiant spręsti didėjančio nedarbo ir emigracijos problemas pateikiamos šie sprendimo variantai:

- skatinti kvalifikuotą personalą pasilikti Lietuvoje, suteikianti socialines garantijas (draudimas nuo nelaimingo atsitikimo, ligos, mirties atveju, kaupiamasis pensijų draudimas),
- keisti mokesčių sistemą, sprendžiant emigrantų pajamų klausimą,
- teikti prioritetą darbo rinkoje jaunam kvalifikuotam personalui,
- skatinti smulkų verslą, siekiant kuo daugiau sukurti darbo vietų,
- skatinti jaunimo verslumą.

Pagrindinių sąvokų analizė

A

Aktyvumo lygis - tai darbo jėgos ir tiriamojo amžiaus grupės (darbingo amžiaus ir vyresnių) gyventojų skaičiaus santykis.

D

Darbas - žmogaus fizinių bei protinių sugebėjimų naudojimas ekonominėms gėrybėms gaminti. Tai žmonių visuomeniškai naudinga (asmeninių ir visuomeninių interesų suderinamumo prasme) veikla, kurioje jie santykinai tarpusavyje gamindami ekonomines vertybes.

Darbo jėga – fiziniai ir protiniai sugebėjimai, kuriuos galima panaudoti ekonominėje ar kitoje visuomeniškai naudingoje veikloje. Darbo jėgos pagrindą sudaro žmogaus darbingumas, t.y. sveikatos būklė, žinios ir įgūdžiai, leidžiantys atlikti tam tikro sudėtingumo ir apimtį darbą.

Darbo jėgos migracija – darbinio mobilumo forma. Darbo jėgos migracija gali būti dviejų rūšių. Pirmoji – įprastinė darbo jėgos migracija, keičiant gyvenamąją vietą. Antroji – švytuoklinė migracija – darbo jėgos mechaninis judėjimas, darbuotojams važinėjant iš namų į darbo vietą nekeičiant nuolatinės gyvenamosios vietos.

Darbo (jėgos) pasiūla – galinčių ir norinčių dirbti samdos pagrindais žmonių skaičius ir jų socialinė – demografinė bei profesinė – kvalifikacinė struktūra. Darbo pasiūlą apibūdina individų sugebėjimas ir noras dirbti konkretų darbą, esant alternatyvioms darbo užmokesčio, darbo sąlygų, darbo laiko ir vietos pasirinkimo galimybėms. Darbo jėgos pasiūla plačiąja prasme aprėpia užimtuosius ir bedarbius. Siaurąja prasme darbo jėgos pasiūla aprėpia tik bedarbius.

Darbo rinka – darbo jėgos pardavimo ir pirkimo ekonominių santykių sistema, kurioje formuojasi darbo pasiūla ir paklausa bei jos kaina – darbo užmokestis. Taip darbo rinka apibūdinama kaip rinkos ekonomikos sudedamoji dalis.

E

Emigrantas – asmuo, išvykęs iš Lietuvos Respublikos ir ketinantis apsigyventi nuolat ar ilgesniam negu 6 mėn. laikotarpiui kitoje šalyje (įskaitant užsienietį, kurio laikino leidimo gyventi, išduoto vieneriems metams ar ilgesniam laikotarpiui, galiojimo laikas pasibaigė ir nebuvo išduotas naujas dokumentas).

G

Geografinis mobilumas – tai sugebėjimas judėti iš vienos šalies į kitą ar iš vieno šalies regiono į kitą, gyventojų mobilumą iš savo gyvenamosios vietos lemia norai ir galimybės. Didelę įtaką daro papročiai ir kultūra.

I

Ilgalaikis nedarbas – nedarbas, kurio trukmė – metai ir ilgiau.

Imigrantas – asmuo, atvykęs iš kitos šalies ir ketinantis apsigyventi Lietuvos Respublikoje nuolat ar ilgesniam negu 6 mėn. laikotarpiui (įskaitant užsienietį, turintį laikiną leidimą gyventi vieneriems metams ar ilgesniam laikotarpiui).

L

Laikinasis (migracinis) nedarbas – nedarbas, atsirandantis normaliaame darbo paieškos procese.

M

Migracija – kėlimasis, kraustymasis, perėjimas iš vienos vietos į kitą; gyventojų kėlimasis iš vienos vietos į kitą.

Migracijos saldo – skirtumas tarp imigrantų ir emigrantų skaičiaus.

N

Natūralus nedarbo lygis - tai nedarbo lygis, susidarantis esant stabiliam infliacijos lygiui, ir šiomis sąlygomis gaminant potencialų bendrąjį nacionalinį produktą.

Nedarbas – darbo (ir kapitalo) išteklių nepanaudojimas, dėl ko ūkio tikroji produkcija yra mažesnė už jo galimą bendrąjį nacionalinį produktą. Ištekliai nepanaudojami ir produkcijos negaunama.

Nedarbo histerezė – reiškinys, kai esamas nedarbo lygis negali sugrįžti į ankstesnį lygį, nors nedarbą sąlygojančių veiksnių poveikis išnyko.

Nedarbo trukmė – laiko tarpas, kurį žmogus (darbuotojas) yra bedarbis.

P

Protų nutekėjimas – viena iš aukštos kvalifikacijos darbo jėgos migracijos formų. Jis atsirado šio amžiaus viduryje kartu su mokslo ir technikos revoliucija bei kvalifikuotų specialistų emigracija. Ekonominis šio reiškinio pagrindas – nevienodas šalių socialinio, ekonominio, mokslinio – techninio išsivystymo lygis. Protų nutekėjimas dar labiau didina išsivystymo lygio tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių skirtumą.

S

Struktūrinis nedarbas – nedarbas, atsirandantis, kai darbo paklausos struktūra neatitinka darbo pasiūlos struktūros (profesijos, kvalifikacijos ar teritoriniu atžvilgiu).

U

Užimtumo lygis – užimtų gyventojų ir tiriamojo amžiaus grupės (darbingo amžiaus ir vyresnių) gyventojų skaičiaus santykis.

T

Trumpalaikis nedarbas – nedarbas, kuris trunka trumpiau nei metus. Iš esmės tai laikinasis nedarbas, kurio kontingentas nuolatos keičiasi.

V

Visiškas užimtumas – tai darbo išteklių (darbo jėgos) panaudojimo lygis, kai ekonomikoje yra tik laikinasis ir struktūrinis nedarbas.

LITERATŪRA

1. Aidis R., Krupickaitė, D. (2007). Jaunimo emigracijos tyrimas: lietuvių universitetinių aukštųjų mokyklų studentų nuostatos emigruoti. // *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*. Vilnius. Nr. 3.
2. Adomėnas, M. (2006). Lietuvių emigracija: priežastys, tendencijos, pasekmės. // *Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai*. Konferencijų medžiaga. P. 22-27.
3. Armstrong, H., Taylor, J. (2003). *Regional economics and policy*. 3rd edition. Oxford: Blackwell.
4. Barcevičius G., Tauraitė – Kawai E., Martinaitis Ž., Kuzmickaitė D., Žvalionytė D. (2005). Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės. Viešosios politikos ir vadybos institutas <http://www.migracija.lt> [2008 10 20]
5. Bartosevičienė, V. (2006). *Ekonominė statistika*. Kaunas: Technologija.
6. Bauman, Z. (2002). *Globalizacija pasekmės žmogui*. Vilnius, Strofa. 207 p.
7. Bedarbiai pagal amžiaus grupes ir lytį (2008) (vidutinis metinis skaičius, tūkstančiais) . Statistikos departamentas <http://www.stat.gov.lt> [2008 03 17].
8. Bedarbiai pagal nedarbo trukmę ir lytį (2008) (vidutinis metinis skaičius; tūkstančiais) . Statistikos departamentas <http://www.stat.gov.lt> [2008 03 17].
9. Bedarbių išsilavinimas (2008) (vidutinis metinis skaičius; tūkstančiais) <http://www.stat.gov.lt> [2008 02 05].
10. Bencivenga, V. R., Smith, B. D. (1997). Unemployment, migration, and growth. // *Journal of Political Economy*. Vol. 105 Issue 3, p. 582- 608.
11. Beržinskienė, D. (2005) Nepanaudotų užimtumo galimybių priežastys. // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*: Nr. 5, p. 38 – 41.
12. Boeri T., Brucker H. (2000). The Impact of Eastern Enlargement on Employment and Wages in the EU Member States: Final Report of the European Integration Consortium. Berlin–Milano. <http://www.sam.sdu.dk/undervis/EULI.E04/DIW%20rapport.pdf> [2009 02 03].
13. Butkus, M., Matuzevičiūtė, K. (2007). Struktūrinio nedarbo mažinimas Lietuvoje vykdant regioninio mobilumo politiką. // *Vadyba: Mokslo tiriamieji darbai*. Nr. 2 (11). P. 63-71.
14. Carr-Saunders, A. M. (2008) Migration Policies and the Economic Crisis. // *Foreign Affairs*; Jul. 34, Vol. 12 Issue 4, p. 664-676.
15. Castles, S., Miller M. (2007). *The Age of Migration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 338 p.
16. Čiburienė, J., Guščinskienė, J. (2008). Darbo rinkos pokyčiai integracijos į Europos Sąjungą sąlygomis // *Ekonomika ir vadyba*. P. 111-113.

17. Dapkus, M., Matuzevičiūtė, K. (2008). Lūkesčių įtaka emigracijai // *Ekonomika ir vadyba*. P. 343-349.
18. Darbo migracijos ypatumai - veiksniai, pasekmės ir tendencijos - Kauno mieste (2007). Kaunas, Didžiojo universiteto Socialinio darbo institutas. 76 p.
19. Darbo rinkos terminai ir sąvokos (1998). Vilnius: Agora. 159 p.
20. Daugėla, V., Kazlauskienė, A., Snieška, V. (2000). The Determinants and Nature of Labor Migration in Lithuania // *Inžinerinė ekonomika*. Nr. 5.
21. Daugherty, H. G., Kammeyer, K. C.W. (1995). *An introduction to population*. The Guilford press. New York, London.
22. DeJong, G.F., Fawcett J.T. (1981). Motivations for Migration: An Assessment and a Value Expectancy Research Model. In *Migration Decision Making: multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries*. G.F. DeJong and R.W. Gardner (Eds.). New York: Pergamon Press.
23. Dobravolskas A. (2001) Laisvo darbo jėgos judėjimo padariniai. // *Integracijos žinios* 5. p. 7-8.
24. Ekonomikos terminų žodynas (1997). Vilnius: Baltijos bisnis. 583 p.
25. Ekonominės migracijos reguliavimo strategija. (2007). Vilnius. www.lrvk.lt [2008 08 17].
26. Ekonominės migracijos valdymas Lietuvoje: prioritetų nustatymas ir jų įgyvendinimo pasekmės (2006) Nacionalinės plėtros institutas . www.npi.lt [2008 02 20].
27. Emigracijos tempai lėtėja. (2008). Statistikos departamentas <http://www.stat.gov.lt/> [2008 08 17]
28. Emigracija iš Lietuvos mažėja: 2006 metais emigravo beveik du kartus mažiau gyventojų nei prieš metus <http://infocentras.iom.lt> [2008 10 20]
29. Emigrantai deklaravę savo išvykimą (2008). Statistikos departamentas <http://db1.stat.gov.lt> [2009 03 17].
30. Emigrantai (18 m. ir vyresni), deklaravę išvykimą . Požymiai: lytis, santuokinė padėtis ir metai (2008). Statistikos departamentas <http://db1.stat.gov.lt> [2009 03 17].
31. Emigrantai, nedeklaravę išvykimo . Požymiai: išvykimo priežastis, statistiniai rodikliai ir metai (2008). Statistikos departamentas <http://db1.stat.gov.lt> [2008 03 17].
32. Emigrantai (15 m. ir vyresni), nedeklaravę išvykimo . Požymiai: kvalifikacijos lygmuo ir metai (2008) Statistikos departamentas <http://db1.stat.gov.lt> [2008 03 17].
33. Gervinienė, S., Raškinis, D. (2008). Darbo jėgos trūkumas Lietuvoje ir galimi šios problemos sprendimo būdai. // *Lietuvos ekonomikos apžvalga*. Nr. 1. P. 25- 34.
34. Giddens, A. (2005) *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika. - 683 p

35. Gyventojų tarptautinės migracijos tyrimo atlikimo metodika (2005). Patvirtinta Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2005 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. DI-231. <http://www.stat.gov.lt> [2008 08 20].
36. Gliosaitė, K. (2004). Ekonominių emigracijos motyvų ir pasekmių vertinimas // *Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai*. Seminaras. www.civitas.lt [2008 10 08].
37. Gruževskis, B. (2004). *Labour Migration in Lithuania* www.cere.gr [2008 08 26].
38. Guenther, J. (2000). Regional unemployment differentials and internal migration in Hungary. *South-East Europe Review*, 1/2000, p. 135-146.
39. Guščinskienė J. (2001). Sociologijos įvadas: struktūrinės loginės schemos ir komentarai : mokomoji knyga. Kaunas : Technologija. 89 p.
40. Hazans, M.; Eamets, R.; Earle, J. (2003). Unemployment risk factors in Estonia, Latvia and Lithuania. Labour market and Social Policies in the Baltic Countries, OECD. [<http://www.oecd.org/dataoecd/28/55/2493996.pdf>] [2008 09 02].
41. Islam, A. (2007). Immigration unemployment relationship: the Evidence from Canada.// *Australian Economic Papers*. Vol. 46 Issue 1, p. 52-66.
42. Jasaitis, J. (2007). Naujausioji emigracija iš Lietuvos Jungtinėse Amerikos Valstijose: bendradarbiavimo paieškos. // *Filosofija. Sociologija*. T. 18. Nr. 4. p. 64- 78.
43. Karpavičius, S.(2006). Emigracijos poveikis Lietuvos ekonomikai. // *Pinigų studijos*. Nr.2. p. 21-41.
44. Kasnauskienė, G., Kryževičiūtė, J. (2008). Protų nutekėjimo kryptys ir priežastys // *Lietuvos ekonomikos apžvalga*. Nr. 1. P. 95-101.
45. Kasnauskienė, G., (2006) *Demografijos pagrindai*. Vilnius, VU leidykla.
46. Kasnauskienė, G. (2002). Globalizacija ir nauji tarptautinės migracijos bruožai // *Ekonomika: mokslo darbai*. T. 60, p. 47-55.
47. Kazlauskienė, A., Rinkevičius, L. (2006). Lithuanian "Brain Drain" Causes: Push and Pull Factors. *Engineering Economics*; Vol. 46 Issue 1. p. 27-37.
48. Kazlauskienė A. (2006). Protų nutekėjimo priežastys ir tendencijos: Lietuvos atvejis. Disertacijos santrauka. Kaunas: KTU.
49. Kripaitis, R., Romikaitytė, B. (2005). Tarptautinė darbo jėgos migracija: jos esmė, formos ir ją sąlygojantys veiksniai. // V - oji Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija „Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos“ www.smf.su.lt [2008 08 21].
50. Krumplytė, J., Palumickaitė, J., Obrikytė, Ž. (2005). Darbo jėgos migracijos įtaka moderniai organizacijai žinių visuomenėje. // *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Nr. 35. p. 81-95.
51. Kuzmickaitė, D. K. (2004). Teoriniai tarptautinės emigracijos diskursai // *Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai*. Seminaras. www.civitas.lt [2008 10 08].

52. Labanauskas, L. (2006). „Protų nutekėjimo“ problema Lietuvoje: medikų emigracija. // *Filosofija. Sociologija*. Nr. 2. p. 27-34.
53. Lee, E.S. (1966). A theory of migration. *Demography*, No 3(1) (cit. Young, 1994).
54. Leščinskienė, E., Sakalas, A. (2008). Nedarbo mažinimo teoriniai ir praktiniai aspektai ekonominio pereinamojo laikotarpio šalyse, Lietuvos pavyzdžiu. // *Ekonomika ir vadyba*. P. 128
55. *Lietuvos integracijos į ES poveikio Lietuvos ekonomikai 2002-2006 metais (ex-post) vertinimas*. Santrauka. www.euro.lt [2008 02 24].
56. Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išėvijios atžvilgiu (2006). Strateginių studijų centras. www.ssc-lietuva.lt [2008 08 26].
57. Makroekonomika (2005). Kaunas: Technologija. 638 p.
58. Marcinkevičienė, R. (2004). Emigracija spaudoje: požiūrio atspindys ar formavimas // *Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai*. Seminaras. www.civitas.lt [2008 10 08].
59. Martinaitis, Ž., Žvalionytė, D. (2007). Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką turėtume žinoti. // *Politologija*. Nr. 3 (47). P. 112-134.
60. Martinkus, B.; Beržinskienė, D. (2005) *Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai: monografija*. Kaunas: Technologija. 171 p.
61. Maslauskaitė, A., Stankūnienė, V. (2007). *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genėzė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius, Tarptautinė migracijos organizacija. 230 p.
62. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J.E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, Vol. 19 (3). P. 431-466.
63. Matiušaitytė, R., (2003). Darbo jėgos migracija Europos Sąjungoje ir Lietuvoje. // *Ekonomika*, T.63, p. 41-47.
64. Matiušaitytė, R., Čiegis, R. (2007). Free Movement of People: Brain Exchange or Brain Drain for new EU Members? // *Proceedings of the Second International Conference: Human Resources: The Main Factor of Regional Development*. P. 191-199.
65. Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams (2006). Lietuvos laisvos rinkos institutas <http://www.freema.org> [2008 08 20].
66. Miles, D., Scott, D. (2002). *Macroeconomics: understanding the wealth of nations*. New York: John Wiley & Sonc, Inc.
67. Nedarbo lygis pagal amžiaus grupes ir lytį (vidutinis metinis skaičius; procentais) (2008) <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1320> [2009 02 05].

68. Nedzinskas E. (2008). Imigracija Lietuvoje: darbo rinkos poreikiai ir perspektyvos. Vadyba. Nr. 2 (13). P. 111-115.
69. Okolski M. (2005). *International migration in central and Eastern Europe – Current and future trends*. UN expert group meeting on international migration nad development UN/POP/MIG/2005/12, 5 July 2005.
70. Pagrindiniai gyventojų užimtumo rodikliai (vidutinis metinis skaičius) (2008). Statistikos departamentas <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2428> [2009 02 05].
71. Pasaulinės tarptautinės migracijos komisija (2006). Tarptautinė migracija – iškalbingi skaičiai. <http://www.migracija.lt> [2008 10 24].
72. Petrauskas, A. (2006). Nors ir mokyti, bet vis tiek bedarbiai // *Lietuvos aidas* . Nr. 132 (9925)
73. Petrukevičiūtė – Benkunskienė V., Ignotas F. V. (2004). Tarptautinės darbo jėgos migracijos reguliavimas užsienio šalyse. <http://www.lzuu.lt/> [2009 01 28].
74. Prakapienė, D., (2007) *Demografijos pagrindai: mokomoji knyga*, Kaunas: Šviesa.
75. Pocius A., Okunevičienė - Neverauskienė L. (2005). Ekonominio nuostolio dėl Lietuvos darbo rinkos pokyčių įvertinimas. // Pinigų studijos. Nr. 2. p. 30-46.
76. Pukelienė, V., Glinskienė, R., Beržinskienė, D.(2007). Darbo jėgos migracija: globalinis aspektas. // *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*. Nr. 2 . p. 49-64.
77. Raškiniš, D. (2008). Lietuvos darbo rinka: problemos ir galimi sprendimo būdai. // *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*. Nr. 2/1. p. 55- 71.
78. Rinkevičius L., Kazlauskienė A. (2006). Sociologinė migracijos procesų Lietuvoje studija: protų nutekėjimas ar protų apyvarta? // *Socialiniai mokslai*. Nr. 4 (54).
79. Rudzkienė, V. (2005) *Socialinė statistika: vadovėlis*. Vilnius : Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
80. Sassen, S. (1991). *The Global City: New York, London and Tokyo*. Princeton: Princeton UP.
81. Sipavičienė, A. (2007). Migracijos procesų pokyčiai: tendencijos, priežastys ir valstybės politikos sprendimai // *Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos: kolektyvinė monografija*. Vilnius. p. 257–269.
82. Sipavičienė, A. (2006). Emigracijos iššūkiai ir migracijos politikos uždaviniai // *Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai*. Konferencijų medžiaga. P. 14-21.
83. Sipavičienė, A. (2006). *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Vilnius, Tarptautinė migracijos organizacija. 42 p.
84. Situacija darbo rinkoje 2008 m. gruodžio mėnesį (2008) Lietuvos darbo birža <http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Situacijos/LastSituacija.aspx> [2009 02 05]
85. Shrivastava, O.S. (1995). *Demography and population studies*. Bhopal.

86. Snieška, V.; Baumilienė, V.; Bernatonytė, D.; ir kt. (2001) *Makroekonomika*. Kaunas: KTU. p. 378-388.
87. Stark, O. 1991 *The Migration of Labour*. London: Blackwell.
88. Stockwell, E.G., Groat, H.T. (1984). *World population. An introduction to demography*. New York, London, Toronto. Franklin Watts.
89. Tassinopoulos, A., Werner H., Kristensen, S. (1998). *Mobility and migration of labour in the European Union and their specific implications for young people*. Luxembourg: Office for Official Publ. of the Europ. Communities. 126 p.
90. Tarptautinė migracija (2008). <http://db1.stat.gov.lt> [2009 03 17].
91. *Tarptautinių žodžių žodynas* (2001). Vilnius: Alma Littera. 790 p.
92. Trumpa, U. (2002) *Apie gerus norus ir neigiamas pasekmes* <http://www.lrinka.lt> [2008 10 24].
93. Walsh, P.P. (2000). *Regional Unemployment in Poland: A Legacy of Central Planning*. LICOS Discussion Paper No. 91/2000. Leuven: LICOS Centre for Transition Economics.
94. Webster, S. H., Morgantini, L. (2007). Pranešimas apie kvalifikuotų darbuotojų migraciją ir jos poveikį nacionalinei plėtrai. Aiškinamoji dalis. AKR ir ES jungtinė parlamentinė asamblėja www.europarl.europa.eu [2008 10 15].
95. Weiss, Th. L. (2003). *Approches to and diversity of international migration. World Migration 2003. Managing Migration. Challenges and Responses for people on the Move*. Vol. 2, IOM.
96. Тодаро М. П. (1997). Экономическое развитие : учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по экономическим специальностям. Москва : Экономический факультет МГУ. 666 p.
97. Ptašius, M. (2008) *Lietuviai į imigrantus žiūri įtariai*. <http://www.lrytas.lt/-12069461381206363146-lietuviai-%C4%AF-imigracij%C4%85-%C5%BEi%C5%ABri-%C4%AFtariai.htm> [2009 04 20]
98. Martinaitis, Ž., Žvalionytė, D., (2008) *Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką tirėtume žinoti?* <http://www.lrytas.lt/-12076547321207579099-emigracija-i%C5%A1-lietuvos-k%C4%85-%C5%BEinome-ko-ne%C5%BEinome-ir-k%C4%85-tur%C4%97tume-%C5%BEinoti.htm> [2009 04 20]

PRIEDAI

Migracijos ir emigracijos priežastys ir kliūtys

Priverstinės migracijos priežastys	<p>Religinis persekiojimas (žydų, pirmųjų anglų kolonistų Amerikoje). Karai, ginkluoti konfliktai (musulmonų su indais Indijoje, Pakistane). Politinis persekiojimas (azijiečių Ugandoje, albanų Kosove). Vergovė, priverstiniai darbai (Afrikiečiai JAV pietryčiuose). Maisto trūkumas ir badas (etiopų bėgimas į Sudaną). Stichinės nelaimės: potvyniai, žemės drebėjimai, ugnikalnių išsiveržimai. Gyventojų perteklius (kinai pietryčių Azijoje). Miestų rekonstrukcija (lūšnynų griovimas D.Britanijos miestų centruose). Priverstinis iškeldinimas (JAV, Brazilijos indėnų suvarymas į rezervacijas). Ekologinės nelaimės (Černobylis Ukrainoje, Bopalas Indijoje).</p>
Savatoriškos migracijos priežastys	<p>Darbo pasiūla (bantų migracija į Pietų Afriką, turkų buvusių V.Vokietiją). Didesni atlyginimai (gydytojų iš D.Britanijos migracija į JAV). Mažesni mokesčiai. Naujų žemių naudojimas (Brazilijoje, Š Amerikoje; Negevo dykumoje Izraelyje). Teritorinė ekspansija (sen. Romos, Osmanų imperijos). Prekyba ir ekonominė ekspansija (buvusios britų kolonijos, pvz.: Indija, JAV). Šiltesnis, palankesnis klimatas (amerikiečių kėlimasis į Floridą). Socialinės garantijos ir paslaugos (geresnis švietimas, sveikatos apsauga).</p>
Savatoriškos migracijos kliūtys	<p>Migracijos kontrolė ir ribojimas (imigrantų kvotos, leidimai dirbti). Lėšų migracijai stoka. Nepakankama kvalifikacija ir išsilavinimas. Žinių apie teises, prievole, galimybes naujoje vietoje stoka. Ligos. Šeimyninės aplinkybės.</p>
Remigracijos priežastys	<p>Rasinė įtampa naujoje vietoje. Pagerėjusi materialinė padėtis. Šeimyninės aplinkybės. Nesugebėjimas prisitaikyti prie naujos kultūros. Neliko priežasčių emigruoti (politinio, religinio persekiojimo).</p>
Remigracijos kliūtys	<p>Lėšų grįžimui trūkumas. Žemesnis gyvenimo lygis ankstesnėje gyvenimo vietoje. Rasinės, religinės, politinės problemos buvusioje gyvenimo vietoje</p>

Šaltinis: Prakapienė, D., (2007) *Demografijos pagrindai: mokomoji knyga*, Kaunas: Šviesa. P. 107-108.

Bedarbiai pagal amžiaus grupes Lietuvoje 2003-2008 m., tūkstančiais

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso	203,9	184,4	132,9	89,3	69	94,3
15-24m.	38,8	31	20,7	13,7	12	22
25-54m.	143,2	133,3	99,3	63,8	49,5	62,7
55-64m.	20,5	19,2	12,7	11,5	7,5	8,6
65-74m.	1,4	0,8	0,1	0,4	0	0,8
Vyrai	105,4	90,6	67,1	46,7	34,6	49,5
15-24m.	20,2	18,4	12,5	7,9	6	12,1
25-54m.	74,5	62,6	47,2	32,3	24,7	32,7
55-64m.	10,4	9,3	7,1	6,5	3,9	4,2
65-74m.	0,4	0,2	0,1	0,1	0	0,5
Moterys	98,4	93,8	65,8	42,6	34,3	44,8
15-24m.	18,6	12,6	8,1	5,8	6	9,9
25-54m.	68,7	70,7	52,3	31,5	24,8	30
55-64m.	10,1	9,9	5,5	5,1	3,5	4,5
65-74m.	1	0,6	...	0,3	0	0,4

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Bedarbiai pagal amžiaus grupes ir lytį (2008) (vidutinis metinis skaičius, tūkstančiais) . Statistikos departamentas <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1319> [2008 03 17].

Bedarbiai pagal lytį 2003-2008 m., tūkstančiais

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso	203,9	184,4	132,9	89,3	69	94,3
Vyrų	105,4	90,6	67,1	46,7	34,6	49,5
Moterų	98,4	93,8	65,8	42,6	34,3	44,8

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Bedarbiai pagal amžiaus grupes ir lytį (2008) (vidutinis metinis skaičius, tūkstančiais) . Statistikos departamentas <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1319> [2008 03 17].

Bedarbiai pagal nedarbo trukmę 2003-2008 m.

Tūkstančiai	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso	203,9	184,4	132,9	89,3	69	94,3
Iki 1 metų	15,3	11	9,6	11,8	13,7	29,7
1-2 mėn	18,6	13,8	10,7	7,6	8,7	10,9
3-5 mėn	29,9	25,1	16,5	14,8	13,4	18,8
6-11 mėn	37,8	36,2	23,2	15,5	10,9	14,9
1 metai ir ilgiau	102,3	98,2	72,9	39,6	22,2	20

Procentais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iki 1 mėn	7,5%	6,0%	7,2%	13,2%	19,9%	31,5%
1-2 mėn	9,1%	7,5%	8,1%	8,5%	12,6%	11,6%
3-5 mėn	14,7%	13,6%	12,4%	16,6%	19,4%	19,9%
6-11 mėn	18,5%	19,6%	17,5%	17,4%	15,8%	15,8%
1 metai ir ilgiau	50,2%	53,3%	54,9%	44,3%	32,2%	21,2%

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Bedarbiai pagal nedarbo trukmę ir lytį (2003) (vidutinis metinis skaičius; tūkstančiai) Statistikos departamentas <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1321>

Bedarbių pagal išsilavinimą (vidutinis metinis skaičius)

Tūkstančiai	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso pagal išsilavinimą	203,9	184,4	132,9	89,3	69	94,3
Pradinis	3,1	2,8	2,2	1,3	0,7	1,3
Pagrindinis	28,2	23,9	17,8	12,1	8,7	12,2
Pagrindinis su profesine kvalifikacija	11,2	6,7	6,3	4,7	3,9	5,1
Vidurinis	58,9	49,4	33,2	24	19,7	24,5
Spec. vidurinis	33,2	29,9	19,7	12,4	9,2	11,3
Povidurinis	15,3	18,7	13,1	8,5	5	8,5
Vidurinis su profesine kvalifikacija	24,9	21,7	20	14	10,8	14,5
Aukštesnysis	8,9	10,8	6,4	2,6	2,7	3
Pradinis su profesine kvalifikacija	1,7	0,9	1,8	0,2	0,3	0,7
Aukštasis	18,5	19,6	12,4	9,6	7,9	13,3

Procentais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Pradinis	2%	2%	2%	1%	1%	1%
Pagrindinis	14%	13%	13%	14%	13%	13%
Pagrindinis su profesine kvalifikacija	5%	4%	5%	5%	6%	5%
Vidurinis	29%	27%	25%	27%	29%	26%
Spec. vidurinis	16%	16%	15%	14%	13%	12%
Povidurinis	8%	10%	10%	10%	7%	9%
Vidurinis su profesine kvalifikacija	12%	12%	15%	16%	16%	15%
Aukštesnysis	4%	6%	5%	3%	4%	3%
Pradinis su profesine kvalifikacija	1%	0%	1%	0%	0%	1%
Aukštasis	9%	11%	9%	11%	11%	14%

Šaltinis: sudaryta darbo autorių pagal Bedarbių išsilavinimas (2009) (vidutinis metinis skaičius; tūkstančiai) Statistikos departamentas <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1813>

Nedarbo lygis pagal lytį 2003-2008 m., procentais

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso	12,4	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8
Vyrų	12,7	11,0	8,2	5,8	4,3	6,0
Moterų	12,2	11,8	8,3	5,4	4,3	5,6

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Nedarbo lygis pagal amžiaus grupes ir lytį (vidutinis metinis skaičius; procentais) Statistikos departamentas (2009) <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1320>

Emigrantai, deklaravę išvykimą

Tūkstančiais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
IE Airija	276	1009	2073	1313	1616	1983
ES Ispanija	465	730	794	766	841	917
US Jungtinės Valstijos	2302	2980	2010	1771	1540	1782
GB Jungtinė Karalystė	980	3525	4223	3223	3659	4472
DE Vokietija	1204	1727	1473	1114	1277	1349
VEP Kitos valstybės	5805	5184	4998	4415	4920	6512
iš viso	11032	15165	15571	12602	13853	17015

Procentais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
IE Airija	2,5%	6,7%	13,3%	10,4%	11,7%	11,7%
ES Ispanija	4,2%	4,8%	5,1%	6,1%	6,1%	5,4%
US Jungtinės Valstijos	20,9%	19,7%	12,9%	14,1%	11,1%	10,5%
GB Jungtinė Karalystė	8,9%	23,2%	27,1%	25,6%	26,4%	26,3%
DE Vokietija	10,9%	11,4%	9,5%	8,8%	9,2%	7,9%
VEP Kitos valstybės	52,6%	34,2%	32,1%	35,0%	35,5%	38,3%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Emigrantai deklaravę savo išvykimą (2009). Statistikos departamentas <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020104&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIId=6284&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

Emigrantai deklaravę išvykimą pagal santuokinę padėtį 2003-2008 m.

Tūkstančiais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso	9108	12675	12923	10328	11218	14090
Susituokęs (-usi)	4373	5948	5625	4481	4926	5618
Nevedęs / netekėjusi	2393	5234	5360	4140	4305	6073
Našlys(-ė)	290	258	275	213	271	275
Išsituokęs (-usi)	738	1235	1663	1494	1716	2124
Santuokinė padėtis nenurodyta	1314
Procentais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Susituokęs (-usi)	48,0%	46,9%	43,5%	43,4%	43,9%	39,9%
Nevedęs / netekėjusi	26,3%	41,3%	41,5%	40,1%	38,4%	43,1%
Našlys(-ė)	3,2%	2,0%	2,1%	2,1%	2,4%	2,0%
Išsituokęs (-usi)	8,1%	9,7%	12,9%	14,5%	15,3%	15,1%
Santuokinė padėtis nenurodyta	14,4%					
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Emigrantai deklaravę išvykimą pagal santuokinę padėtį (2009) Statistikos departamentas <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

Emigrantai Lietuvos apskrityse 2003-2008 metais

Tūkstančiais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Lietuvos Respublika	11032	15165	15571	12602	13853	17015
Alytaus apskritis	456	758	807	611	690	718
Kauno apskritis	2346	4258	3775	2916	3163	4017
Klaipėdos apskritis	1486	2079	2422	2016	2240	2596
Marijampolės apskritis	178	406	490	389	358	502
Panevėžio apskritis	654	846	930	698	764	843
Šiaulių apskritis	1141	1493	1796	1312	1820	2299
Tauragės apskritis	167	281	371	303	283	397
Telšių apskritis	514	732	885	702	780	892
Utenos apskritis	636	757	769	646	579	715
Vilniaus apskritis	3456	3556	3326	3009	3176	4036

Procentais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Alytaus apskritis	4%	5%	5%	5%	5%	4%
Kauno apskritis	21%	28%	24%	23%	23%	24%
Klaipėdos apskritis	13%	14%	16%	16%	16%	15%
Marijampolės apskritis	2%	3%	3%	3%	3%	3%
Panevėžio apskritis	6%	6%	6%	6%	6%	5%
Šiaulių apskritis	10%	10%	12%	10%	13%	14%
Tauragės apskritis	2%	2%	2%	2%	2%	2%
Telšių apskritis	5%	5%	6%	6%	6%	5%
Utenos apskritis	6%	5%	5%	5%	4%	4%
Vilniaus apskritis	31%	23%	21%	24%	23%	24%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Emigrantai apskrityse (2009) Statistikos departamentas <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020101&Planguage=0&TableStyle=&Butons=&PXSID=3780&IOY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

Imigrantai Lietuvos apskrityse 2003-2008 metais

Tūkstančiais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Lietuvos Respublika	4728	5553	6789	7745	8609	9297
Alytaus apskritis	131	223	472	364	415	426
Kauno apskritis	863	1079	1323	1462	1637	2023
Klaipėdos apskritis	851	1021	1241	1288	1496	1362
Marijampolės apskritis	27	139	198	226	220	291
Panevėžio apskritis	148	265	340	361	429	411
Šiaulių apskritis	270	473	735	838	917	981
Tauragės apskritis	43	143	189	205	187	205
Telšių apskritis	152	220	275	435	544	548
Utenos apskritis	318	338	362	373	434	415
Vilniaus apskritis	1925	1652	1654	2193	2330	2635

Procentais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Alytaus apskritis	2,8%	4,0%	7,0%	4,7%	4,8%	4,6%
Kauno apskritis	18,3%	19,4%	19,5%	18,9%	19,0%	21,8%
Klaipėdos apskritis	18,0%	18,4%	18,3%	16,6%	17,4%	14,6%
Marijampolės apskritis	0,6%	2,5%	2,9%	2,9%	2,6%	3,1%
Panevėžio apskritis	3,1%	4,8%	5,0%	4,7%	5,0%	4,4%
Šiaulių apskritis	5,7%	8,5%	10,8%	10,8%	10,7%	10,6%
Tauragės apskritis	0,9%	2,6%	2,8%	2,6%	2,2%	2,2%
Telšių apskritis	3,2%	4,0%	4,1%	5,6%	6,3%	5,9%
Utenos apskritis	6,7%	6,1%	5,3%	4,8%	5,0%	4,5%
Vilniaus apskritis	40,7%	29,7%	24,4%	28,3%	27,1%	28,3%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Imigrantai apskrityse (2009) Statistikos departamentas
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=3780&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

Nedarbo lygis apskrityse 2003-2008 metais

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso	12,4	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8
Alytaus apskritis	13,6	16	8,2	5,1	3,3	4,1
Kauno apskritis	12,1	10,3	8,9	5,9	4,2	5,9
Klaipėdos apskritis	12,5	12,7	7	6,8	4,1	7,2
Marijampolės apskritis	7,5	6,9	3	2,6	2	2,8
Panevėžio apskritis	11,4	12,6	10,8	8	6,5	5,6
Šiaulių apskritis	16,9	12,6	10,1	5,7	4,4	5,5
Tauragės apskritis	9,5	8,9	6	4,2	3,4	5,7
Telšių apskritis	12,5	10,3	7,9	5,6	4,3	6,6
Utenos apskritis	15,3	12,3	6	5,9	4,4	5,4
Vilniaus apskritis	11,7	11,1	8,6	5	4,5	6,3

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal nedarbo lygis apskrityse (2009) Statistikos departamentas
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3030902&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=3787&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

Emigrantai deklaravę savo išvykimą pagal būsimą gyvenamą vietą 2003-2008 metais

Tūkstančiais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
IE Airija	276	1009	2073	1313	1616	1983
ES Ispanija	465	730	794	766	841	917
US Jungtinės Valstijos	2302	2980	2010	1771	1540	1782
GB Jungtinė Karalystė	980	3525	4223	3223	3659	4472
DE Vokietija	1204	1727	1473	1114	1277	1349
VEP Kitos valstybės	5805	5184	4998	4415	4920	6512
iš viso	11032	15165	15571	12602	13853	17015

Procentais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
IE Airija	2,5%	6,7%	13,3%	10,4%	11,7%	11,7%
ES Ispanija	4,2%	4,8%	5,1%	6,1%	6,1%	5,4%
US Jungtinės Valstijos	20,9%	19,7%	12,9%	14,1%	11,1%	10,5%
GB Jungtinė Karalystė	8,9%	23,2%	27,1%	25,6%	26,4%	26,3%
DE Vokietija	10,9%	11,4%	9,5%	8,8%	9,2%	7,9%
VEP Kitos valstybės	52,6%	34,2%	32,1%	35,0%	35,5%	38,3%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Emigrantai, deklaravę išvykimą (2009) Statistikos departamentas
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020104&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=6284&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

Emigrantai pagal santuoka 2003-2008 metais

Tūkstančiais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso	9108	12675	12923	10328	11218	14090
Susituokęs (-usi)	4373	5948	5625	4481	4926	5618
Nevedęs / netekėjusi	2393	5234	5360	4140	4305	6073
Našlys(-ė)	290	258	275	213	271	275
Išsituokęs (-usi)	738	1235	1663	1494	1716	2124
Santuokinė padėtis nenurodyta	1314
Procentais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Susituokęs (-usi)	48,0%	46,9%	43,5%	43,4%	43,9%	39,9%
Nevedęs / netekėjusi	26,3%	41,3%	41,5%	40,1%	38,4%	43,1%
Našlys(-ė)	3,2%	2,0%	2,1%	2,1%	2,4%	2,0%
Išsituokęs (-usi)	8,1%	9,7%	12,9%	14,5%	15,3%	15,1%
Santuokinė padėtis nenurodyta	14,4%					
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Emigrantai (18 m. ir vyresni), deklaravę išvykimą pagal santuokinę padėtį (2009) Statistikos departamentas

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020105&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=6285&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

Bedarbių skaičiaus rodikliai 2003-2008 metais, Lietuvos apskrityse

Tūkstančiais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso	203900	184400	132900	89300	69000	94300
Alytaus apskritis	10600	12900	6500	3800	2400	3200
Kauno apskritis	40100	34500	28100	19000	13800	19000
Klaipėdos apskritis	22000	22400	12500	12100	7200	13000
Marijampolės apskritis	6500	5600	2300	2000	1600	2200
Panevėžio apskritis	15400	17100	14200	9800	8300	7400
Šiaulių apskritis	30500	21100	17300	9300	6800	9300
Tauragės apskritis	6000	5400	3600	2400	1800	2700
Telšių apskritis	10500	8300	6300	4500	3500	5000
Utenos apskritis	12200	9400	4700	4800	3800	4300
Vilniaus apskritis	50200	47600	37400	21400	19700	28200
Procentais	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Alytaus apskritis	5,20%	7,00%	4,89%	4,26%	3,48%	3,39%
Kauno apskritis	19,67%	18,71%	21,14%	21,28%	20,00%	20,15%
Klaipėdos apskritis	10,79%	12,15%	9,41%	13,55%	10,43%	13,79%
Marijampolės apskritis	3,19%	3,04%	1,73%	2,24%	2,32%	2,33%
Panevėžio apskritis	7,55%	9,27%	10,68%	10,97%	12,03%	7,85%
Šiaulių apskritis	14,96%	11,44%	13,02%	10,41%	9,86%	9,86%
Tauragės apskritis	2,94%	2,93%	2,71%	2,69%	2,61%	2,86%
Telšių apskritis	5,15%	4,50%	4,74%	5,04%	5,07%	5,30%
Utenos apskritis	5,98%	5,10%	3,54%	5,38%	5,51%	4,56%
Vilniaus apskritis	24,62%	25,81%	28,14%	23,96%	28,55%	29,90%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Statistikos departamentas (2009)

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3050101&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIId=3830&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>

Gimę ir mirę asmenys, santuokos ir ištuokos 1000 gyventojų, procentais

	2000	2002	2004	2006	2008
Gimę asmenys	9,8	8,6	8,8	9,2	10,5
Mirę asmenys	11,1	11,8	12,0	13,2	13,1
Santuokos	4,8	4,7	5,6	6,3	7,2
Ištuokos	3,1	3,1	3,2	3,3	3,1

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Statistikos departamentas

Nedarbo dinamika Lietuvoje 2004–2008 metais, procentais

	2004	2005	2006	2007	2008
Bedarbiai, tūkst	184,4	132,9	89,3	69	94,3
Jauni (15-24 metų amžiaus) bedarbiai, tūkst.	31	20,6	13,7	12	22,1
Nedarbo lygis, proc.	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8
Jaunimo nedarbo lygis, proc.	22,5	15,7	9,8	8,2	13,4

Šaltinis sudaryta darbo autorių pagal Statistikos departamentas